

T. C.

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**TAŞRA KENTİNİN PANORAMASI:
XVIII. YÜZYILDA EDİRNE KAZASI ÜZERİNE BİR İNCELEME
(1746-1747)**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

SALİH ÖZALP

BURSA – 2019

T. C.

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**TAŞRA KENTİNİN PANORAMASI:
XVIII. YÜZYILDA EDİRNE KAZASI ÜZERİNE BİR İNCELEME
(1746-1747)**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

SALİH ÖZALP

Danışman:

PROF. DR. Cafer ÇİFTÇİ

BURSA – 2019

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Bilim Dalı'nda 701642003 numaralı Salih ÖZALP'in hazırladığı "Taşra Kentinin Panoraması: XVIII. Yüzyılda Edirne Kazası Üzerine Bir İnceleme (1746-1747)" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 20/11/2019 günü 11:00 - 12:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının başarılı (başarılı / başarısız) olduğuna oybirliği (oybirliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Cafer ÇİFTÇİ

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Prof. Dr. Yusuf OĞUZUĞLU

Düzce Üniversitesi

Prof. Dr. Nurcan ABACI

Bursa Uludağ Üniversitesi

20/11/2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS İNTEHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 20/11/2019

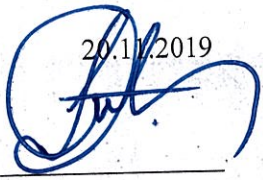
Tez Başlığı / Konusu: **Taşra Kentinin Panoraması: XVIII. Yüzyılda Edirne Kazası Üzerine Bir İnceleme (1746-1747)**

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 150 sayfalık kısmına ilişkin, 20/11/2019 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 9'dur.
Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.
Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı: Salih ÖZALP
Öğrenci No: 701642003
Anabilim Dalı: Tarih Anabilim Dalı
Programı: Yüksek Lisans Programı
Statüsü: Y.Lisans Doktora

20.11/2019

Danışman
Prof. Dr. Cafer ÇİFTÇİ

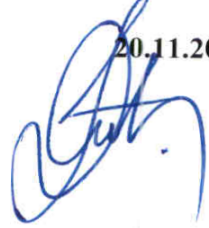

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**TAŞRA KENTİNİN PANORAMASI: XVIII. YÜZYILDA EDİRNE KAZASI ÜZERİNE BİR İNCELEME (1746-1747)**” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle ve paragraf bulunmadığı üzerine yemin ederim.

Salih ÖZALP

20.11.2019

Adı Soyadı: Salih ÖZALP

Öğrenci No: 701642003

Anabilim Dalı: Tarih Anabilim Dalı

Programı: Yüksek Lisans Programı

Statüsü:

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı: Salih ÖZALP
Üniversite: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı: Tarih Anabilim Dalı
Bilim Dalı: Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı
Tezin Niteliği: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı: xii+142
Mezuniyet Tarihi: 20.11.2019
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Cafer ÇİFTÇİ

TAŞRA KENTİNİN PANORAMASI:

XVIII. YÜZYILDA EDİRNE KAZASI ÜZERİNE BİR İNCELEME (1746-1747)

Kent tarihi çalışmaları, toplumu oluşturan unsurları, idari yapıyı, mahalleleri, demografik yapıyı ve insanları anlamak adına büyük öneme sahiptir. Bu tez, Osmanlı Devleti'nin ikinci merkezi ve büyük bir taşra kentini oluşturan Edirne'yi, 1746-1747 yılları arasında klasikleşen şehir tarihi çalışmaları şablonunun aksine üç farklı başlık altında incelemektedir. Edirne üzerine yapılan çalışmaların genellikle *tahrir* ve *tereke* defterlerine dayanması, beş asır gibi bir süre zarfını kapsayan ve değerli veriler içeren Edirne Şer'iyye Sicillerinin araştırmacılar tarafından ihmal edilmesi, çalışmanın mekân çerçevesinin Edirne olarak belirlenmesinde büyük etki sağlamıştır. Çalışmanın amacı, Edirne kentini belirli dönem içerisinde mahalle, ev ve insan şeklinde genelden özele giderek mekânsal, yapısal ve sosyal açıdan mikro tarihini yazmaktır.

Bu bağlamda birinci bölümde avârizhâne kayıtları üzerinden kentin nüfus yoğunluğu ve dağılımı üzerine analizler yapılmaya çalışılmıştır. Öncelikle kentin kısa bir tarihçesine, genel görünümüne ve yol sistemine değinildikten sonra kent; semtler bazında incelenmiştir.

İkinci bölümde, Edirneli ev sahipleri ve evlere ışık tutulmuştur. İlk olarak Edirne'nin konut tipolojisi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Satışa konu olan evlerin fiyatları ve fiyatları belirleyen etkenler belirlenmiştir. Daha sonra da Müslüman-gayrimüslim, askerî-reaya arasındaki yaşam benzerlikleri ve farklılıkları tespit edilmiştir.

Üçüncü bölümde ise kentteki gündelik hayat ele alınmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak gündelik hayatın alanı içerisine giren Edirne Mahkemesi, mahalleler, çarşı, pazar ve ticaret yerleri belirlenmiş. Daha sonra da kamusal alanda hayat başlığı altında Edirnelilerin gündelik yaşamlarından alacak-verecek, sulh, satış gibi olaylara; yaralama, ölüm, hırsızlık ve huzursuzluk gibi toplum düzenini bozan olgulara değinilmiştir. Son olarak da özel hayat kapsamında aile yapısı, boşanma, nafaka, kölelik, ihtidâlar ve gündelik hayatta kullanılan eşyalar ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Edirne, Kent, Mahalle, Konut, Toplum, Gündelik Hayat

ABSTRACT

Name and Surname: Salih ÖZALP
University: Bursa Uludağ University
Institution: Social Science Instutiton
Field: History
Branch: Early Modern Period
Degree Awarded: Master
Page Number: xii+142
Degree Date: 20.11.2019
Supervisor: Prof. Dr. Cafer ÇİFTÇİ

PANORAMA OF A RURAL CITY: AN INVESTIGATION ON THE PROVINCE OF EDİRNE IN THE XVIIIth CENTURY (1746-1747)

Urban history studies are very important to understand the factors that constitute the society, administrative structure, neighborhoods, demographical structure and people. This study investigates Edirne, which was the second capital of the Ottoman State and was a great rural city, under three different categories as opposed to the classic pattern of urban history studies between 1746 and 1747. There are works on literatures in Edirne, which have mainly based on *tahrir* and *tereke* registers. Edirne court records, which involve in a period of five centuries and supply valuable data, are generally ignored by researchers. Thus, this gap encourages us for choosing Edirne as the main framework of the study. The purpose of this thesis is to write Edirne's micro history in a specific period using a methodological way from general to private, in terms of its inhabitants and the buildings and social structures.

The first chapter of the thesis have tried to analyze in relation with the population density and distribution of the city based on the records of avârızhouses. First of all, a brief history, overview and road system of the city was discussed and the city was reviewed on the basis of districts.

In the second chapter of the study, house owners and houses in Edirne were reviewed. First of all, the typology of the houses in Edirne was revealed. The prices of the houses for sale and the factors that determine these prices were given. Subsequently, the similarities and differences between the lives of Muslims and non-Muslims and askerî and reaya were classified.

In the third chapter deals with daily life of local people in the city. In this context, court of the Edirne, neighbourhoods, city bazaars, markets and business places have determined all a part of the daily life using Shariah court records. Afterwards, the elements such as buying and selling, settlement (sulh) and sales in the daily life of people living in Edirne as well as the incidents that adversely affect the social order such as injuries, deaths, thefts and unrest were tackled with the title of life in the public space. Finally, family structure, divorce, alimony, slavery, conversions and items used in daily life were examined.

Keywords: Edirne, City, Neighbourhood, Housing, Society, Daily Life

ÖNSÖZ

Tarih biliminin uçsuz bucaksız vahasında belki bir kum tanesi bile olamayacak bu çalışmada amaçladığım şey; XVIII. yüzyıl ortalarında önemli bir Osmanlı kenti olan Edirne'nin panoramasını ortaya çıkarmaktır. Bu amaç doğrultusunda da bir kentte temel yaşam alanı olan *mahallelerden*, mahalleyi oluşturan *hanelerden*, haneyi ve yaşamı oluşturan *insanlardan* kesitler sunmaya çalıştım.

Bu süre zarfında kaynaklara; *Edirne'de bulunan mahallelerin yapısı ve demografisi nasıldı? Kentteki evler/haneler yeniden inşa edilebilir mi? Farklı yaşam tiplerine sahip insanlar nasıl evlerde yaşıyorlardı? En önemlisi Edirne kentinde hayat nasıl işliyordu?* gibi sorular sordum. Bu sorulara da sosyal ve kent tarihi çalışmalarının ana kaynağı olan şer'iyeye sicilinden cevaplar aradım. Bunun yanında Edirne hakkında yapılan ikincil literatürden de fazlasıyla yardım aldım. Sonuç olarak belirttiğim soruları açıklayıp kısa bir kent tarihi araştırması ortaya koymaya çalıştım.

Çalışmanın farklı aşamalarında birçok kişinin desteği ve katkısı bulunmaktadır. Bu kişilerin başında ise hiçbir konuda desteğini ve danışmanlığını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Cafer ÇİFTÇİ gelmektedir. Öğrencisi olduğum bu kısa süre zarfında kendisinin gerek alandaki birikiminden gerekse hayat tecrübelerinden çok şey öğrendim. Bu sebeple kendisine şükran ve teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Uludağ Üniversitesinde bulunduğum sürede desteklerini hep hissettiğim Prof. Dr. Nurcan ABACI, Doç. Dr. Zeynep DÖRTOK ABACI ve Doç. Dr. Nilüfer ALKAN GÜNAY'a; çalışmanın yazım aşamasında daima fikirleriyle katkı sağlayan Dr. Fırat YAŞA'ya ve her türlü yardımına koşan arkadaşım Arş. Gör. Tahsin ŞAHİN'e ve Arş. Gör. Zeynep AKAN'a müteşekkirim. Son olarak tezin her sancılı sürecinde saatlerce beni dinleyip yardımcı olmaya çalışan DTCTF'den lisans, Uludağ Üniversitesinden yüksek lisans arkadaşım Gizem DAŞPUNAR'a çok teşekkür ediyorum.

Elbette hazırladığım bu çalışmada birçok hata ve eksik bulunmaktadır. Bu hatalar tamamen kendi sorumluluğum altındadır. Yapılacak her eleştiri de alana yeni giren bir araştırmacıya yol gösterip olgunlaşmasını sağlayacaktır.

İstanbul / 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MEKÂN: EDİRNE KENTİ

1. TARİHSEL SÜREÇTE EDİRNE	8
1.1. Kentin Tarihsel Geçmişi	8
1.2. Kentin Topoğrafyası ve Genel Görünümü	9
2. EDİRNE MAHALLELERİ	15
2.1. XVIII. Yüzyıl Ortalarında Mahalleler	20
2.1.1. Kaleiçi Senti.....	27
2.1.2. Ayşekadın Senti	30
2.1.3. Kirişhane Senti.....	32
2.1.4. Gazi Mihal Senti	34
2.1.5. Saraçhane Senti.....	36
2.1.6. Karanfiloğlu Senti	38
2.1.7. Muradiye Senti.....	40
2.1.8. Kıyık Senti.....	41
2.1.9. Yıldırım Senti	43
2.1.10. Bayezid Senti	44
2.2. Edirne'nin Demografik Yapısı ve Senti Analizi	45

İKİNCİ BÖLÜM

EDİRNELİ EV SAHİPLERİ VE EVLER

1. EDİRNE EVLERİ	51
1.1. Konut Tipolojisi.....	51
1.2. Ev Sahibi Olmanın Bedeli.....	62
2. EDİRNELİ EV SAHİPLERİ	69
2.1. Müslümanlar ve Gayrimüslimler	69
2.2. Mahalleler ve Dini Ayrımı	72
2.3. Askerîler ve Reaya.....	77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EDİRNE'DE HAYAT

1. GÜNDELİK HAYATIN BAŞLICA MEKÂNLARI	80
1.1. Edirne Mahkemesi	80
1.2. Edirne Mahallelerinin Kayıtlara Yansıması	86
1.3. Çarşı, Pazar ve Ticaret Yerleri	89
2. KAMUSAL ALANDA HAYAT	92
2.1. Edirne'de Gündelik Hayata İlişkin Değerlendirmeler	93
2.1.1. Kamusal Alanda Kadın.....	96
2.1.2. Gayrimüslimler	97
2.2. Esnaf Örgütü ve Zanaatkârlar.....	98
2.3. Suç ve Huzursuzluk	102
3. ÖZEL ALANDA HAYAT	105
3.1. Aile.....	105
3.1.1. Boşanma	106
3.1.2. Nafaka.....	108
3.2. Köleler ve Cariyeler.....	111
3.3. İhtidâlar	113
3.4. Özel Alanda Kullanılan Eşyalar	114
SONUÇ	117
KAYNAKÇA	121
EKLER	135

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Edirne Mahalleleri.....	22
Tablo 2: Avârizhâne Kayıtlarına Göre Edirne'nin Nüfusu	26
Tablo 3: Avârizhâne Sayısına Göre Kaleiçi Semtinin Tahmini Nüfusu	28
Tablo 4: Avârizhâne Sayısına Göre Ayşekadın Semtinin Tahmini Nüfusu.....	30
Tablo 5: Avârizhâne Sayısına Göre Kirişhane Semtinin Tahmini Nüfusu	33
Tablo 6: Avârizhâne Sayısına Göre Gazi Mihal Semtinin Tahmini Nüfusu.....	35
Tablo 7: Avârizhâne Sayısına Göre Saraçhane Semtinin Tahmini Nüfusu	37
Tablo 8: Avârizhâne Sayısına Göre Karanfiloğlu Semtinin Tahmini Nüfusu	38
Tablo 9: Avârizhâne Sayısına Göre Muradiye Semtinin Tahmini Nüfusu	40
Tablo 10: Avârizhâne Sayısına Göre Kıyık Semtinin Tahmini Nüfusu	42
Tablo 11: Avârizhâne Sayısına Göre Yıldırım Semtinin Tahmini Nüfusu.....	43
Tablo 12: Avârizhâne Sayısına Göre Bayezid Semtinin Tahmini Nüfusu.....	45
Tablo 13: Evlerin Genel Görünümü	52
Tablo 14: Evlerin Oda Sayıları	55
Tablo 15: Evlerin Sofa Sayıları	56
Tablo 16: Evlerin Diğer Bölümleri.....	57
Tablo 17: Evlerin Özel İşlevi Olan Kısımları.....	59
Tablo 18: Yarı Açık Mekânların Dağılımı	60
Tablo 19: Evlerin Su İhtiyacını Karşılamanın Kısımları	61
Tablo 20: Evlerin Dışında Bulunan Kısımları.....	61
Tablo 21: XVIII. Yüzyıl Ortalarında Edirne'de Ev Fiyatları	63
Tablo 22: Ev Satışlarında Taraflar	69
Tablo 23: Satışa Konu Olan Mahalleler	73
Tablo 24: Satışlarda Reaya ve Askerîler	77
Tablo 25: Cinsiyet Dağılımı	78
Tablo 26: 136 Numaralı Sicile Göre Edirne Mahkemesinde Kaydedilen Dava Sayısı .	82
Tablo 27: Zi'l-ka'de 1159 Tarihinde Mahkemede Kaydedilen Dava Sayısı	83
Tablo 28: Zi'l-ka'de 1159 Tarihinde Mahkemenin Gündemi.....	85
Tablo 29: Edirne Mahallelerinin 136 Numaralı Sicilde Geçme Sıklığı.....	87
Tablo 30: Edirne'de Çarşı, Pazar ve Ticaret Yerleri.....	91
Tablo 31: XVIII. yüzyılda Edirne'de Faaliyet Gösteren Esnaf Kolları	101

KISALTMALAR LİSTESİ

A.Ü.	Ankara Üniversitesi
a.g.e	Adı geçen eser
a.g.m	Adı geçen makale
Bkz.	Bakınız
BOA	Başkanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
DTCF	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
ed.	Editör
EŞS	Edirne Şer'iyeye Sicili
H.	Hicri
Haz.	Hazırlayan
İ.Ü.	İstanbul Üniversitesi
M.	Miladi
s.	Sayfa
S.	Sayı
ss.	Sayfadan sayfaya
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
TTK	Türk Tarih Kurumu
vr.	Varak

GİRİŞ

XVIII. yüzyıl ortalarında Osmanlı Devleti'nin büyük ve önemli yerleşimlerinden biri olan Edirne'nin incelendiği bu tezde, kent çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Öyle ki kenti oluşturan mahallelerden evlere ve hatta en yerel ölçekte insanların hayatlarına dokunmaya/dokunulmaya çalışılmıştır. Kentin mahalleleri, semtleri, tahmini nüfus yoğunluğu, konut tipolojisi, insanlar arasındaki benzerlikler ve farklılıklar, hayatlarından hangi kesitleri mahkemeye getirdikleri gibi hususlar çeşitli yönleriyle araştırmaya konu olmuştur.

Edirne, bilindiği üzere Osmanlı Devleti'nin Bursa'dan sonra ikinci merkezi ve topraklarının Rumeli tarafında bulunan önemli bir yerleşim alanıdır. Başkent olması sebebiyle kent, diğer birçok Anadolu kentine göre çok daha gelişmiş bir durumdaydı. XVII. yüzyıldan sonra Osmanlı hanedanı ve eliti için ön plana çıkmaya başlamasıyla kaybettiği devlet merkezi olma özelliğini geri kazanmaya başlamıştır. Özellikle av merakıyla bilinen IV. Mehmed zamanında Edirne, gözde bir ikamet yeri olmuştur. Hatta oğlu II. Mustafa da babası gibi avlanmak için Edirne'ye gelip daha sonra İstanbul'dan ziyade Edirne'de yaşamayı tercih etmiştir.¹ Böylece saray ve devlet erkânının kentte daha fazla görünmeye başlamasıyla önemi giderek artmıştır. Edirne'nin bu derece önem sahibi olmasında sadece saray erkânı tarafından tercih edilmesi etkili olmamıştır. Kentin konumu da ilerlemesinde ciddi bir paya sahip olmuştur. Anadolu'yu Rumeli'ye bağlayan yol güzergâhında bulunması, deniz ve nehir yoluyla ticarete hâkim olması gelişmesine büyük ölçüde katkı sağlamıştır. Doğu Avrupa fütuhatına ve siyasetine önem veren Osmanlı siyasi erki tarafından kontrol ve askerî bir üs olarak kullanması da önemini giderek arttırmıştır. Ayrıca Anadolu'daki birçok kente göre geniş bir nüfus yoğunluğuna sahip olması, kozmopolit bir yapı sergilemesi, İstanbul, Sofya, Selanik gibi dönemin büyük kentlerine yakınlığı sebebiyle etkileşime daha fazla açık olması da Edirne'nin, çalışmanın mekânı olarak belirlenmesinde önemli bir etken olmuştur. Edirne, çalışılan dönemde sicillerden anlaşıldığı üzere, Edirne merkez kaza olmak üzere Çöke, Ada, Manastır ve Üsküdar nahiyelerinden oluşmaktadır. Çalışmada sadece Edirne Kazası'na ait belgeler kullanılıp çerçeve bu doğrultuda çizilmiştir. Kenti çeşitli açılardan ele alan bu tez, üç bölümdür ve her bölümde Edirne'nin farklı bir yönü incelenmiştir.

¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, 7. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011, s. 28.

Birinci bölüm, Edirne'nin tarihsel geçmişinden başlayarak genel görünümü, topoğrafyası ve mahallelerini incelemektedir. Öncelikle kentin genel bir resmi çizilmeye çalışılmıştır. Daha sonra ise XVIII. yüzyıl ortalarında arşiv kayıtlarından Edirne mahalleleri ele alınmıştır. Bölüm inşa edilirken, *XVIII. yüzyıl ortalarında Edirne'deki mahallelerin avâriz yükümlülüğü nedir?*, *Edirne'nin nüfus yapısı nasıldı?* ve *Nüfus hangi semtlerde yoğunlaşmıştır?* sorularına cevaplar aranmıştır.

İkinci bölüm, Edirneli ev sahiplerine ve evlere ışık tutmaktadır. İlk olarak Edirne'de satışa konu olan evler ele alınmıştır. Daha sonra ise bu evlerin sahipleri incelenmiştir. Çalışmanın bu kısmını meydana getirmek için *Edirne'de konut tipolojisi nasıldı?*, *Ev sahibi olmanın bedeli neydi?*, *Fiyatların belirlenmesinde etkenler nelerdi?*, *Ev fiyatları ve semtler arasında bir ilişki var mıydı?*, *Müslim-gayrimüslim, askerî-reaya evleri arasında farklılık mevcut muydu?* ve *Edirne'de tercih edilen semtler/mahalleler genellikle nereler olmuştur?* sorularına cevaplar aranmıştır.

Üçüncü bölüm, Edirne'de toplumu çeşitli yönlerden ele almakta ve Edirne'deki hayatı kamusal ve özel alan ayrımı ile değerlendirmektedir. İlk olarak gündelik hayatın mekânları belirlenmiş ve kişinin evinin dışında kalan yaşamı ifade eden kamusal hayata ışık tutulmuştur. Burada insanlar arası ilişkiler ve suç ve huzursuzluk olayları incelenmiştir. Daha sonra ev ile sınırlı olan özel hayat kısmında aile, boşanma, kölelere değinilmiştir.

Çalışmanın Amacı

Bu tez, Osmanlı Devleti'nin bir dönem başkenti olan Edirne'yi 136 Numaralı Şer'iyeye Siciline göre 1746-1747 yılları arasında mahalle, ev ve insan şeklinde genelden özele giderek mekânsal, yapısal ve sosyal açıdan incelemektedir. Üzerinde çalışma yapılan birçok Osmanlı kentine göre ihmal edilen Edirne'nin belirli zaman aralığında mikro tarihini yazarak, daha önce yapılan klasik kent tarihi çalışmaları şablonundan çıkıp üç farklı konu bakımından kenti ele almayı amaçlamıştır.

Çalışmanın Önemi

Osmanlı Devleti'nin diğer başkentleri olan İstanbul ve Bursa Şer'iyeye Sicilleri üzerine yapılan çalışmalara kıyasla Edirne Şer'iyeye Sicillerine yönelik çalışmalar oldukça azdır. Mevcut çalışmalar genellikle Edirne kassamına ait defterlerdeki tereke ve tahrir

kayıtları üzerinden yapılan sosyo-ekonomik çalışmalar ve sicil transkripsiyonlarıdır. Oysa Edirne'deki insanlar da boşanmak, alım-satım yapmak, çalışmasının karşılığını alamadığı için işverenini şikâyet etmek, İslâm dinini seçmek, zor durumda olduğu için nafaka bağlatmak, yaralandığı veya bir yakını öldürüldüğünde suçluyu bulmak ve mahallede huzuru bozan birini mahalleden çıkarmak veya haksızlığa uğrayanı korumak için Edirne Mahkemesine başvurmuşlardır. Ancak yapılan birçok çalışmada bunlara değinilmeyip terekelerden bir sosyal hayat analizi yapılması tercih edilmiştir. Bu bağlamda çalışma hem Edirne'yi farklı açılardan göstermesi hem de daha önce üzerine çalışılmamış XVIII. yüzyıl ortalarındaki sosyal ve konut tipolojisi hakkında veriler sunması açısından önemlidir.

Yöntem

Tezde ana kaynak olarak Edirne Şer'iyye Sicilleri kullanılmıştır. Bu defterler merkezin atamış olduğu kadılar tarafından tutulduğu için hem Edirne'de devlet yapısının işleyişini hem de halkın hayatını aydınlatmaya yaramaktadır. Öncelikle siciller içerisinden Edirne Kazası ile ilgili belgeler tespit edilmiştir. Daha sonra bu belgeler tasnif edilerek konularına göre gruplandırılmış, oluşturulan gruplardaki belgelerde kendi içinde hem bir bütün olarak hem de tek tek analiz edilmiştir. Ayrıca bu veriler tablolaştırılarak tek bir belgeden elde edilemeyecek bilgilerin edinilmesi sağlanmıştır. Böylece birçok bakış açısıyla eldeki verinin analizinin yapılmasına olanak verilmiştir. Son olarak kelime sıklığı metodu ile incelenen konulara göre anahtar kelimeler sicil içerisinde sorgulatılmıştır. Böylece bu kelimelerin defterde ne kadar tekrar ettiği ve kent yaşamında ne ifade ettiği ele alınmıştır.

Arşiv Kaynakları

Bir kentin tarihini anlatabilmek için başvurulacak en temel kaynak bölgenin yerel kayıtlarıdır. Bu sebeple çalışmanın ana kaynağını şer'iyye sicilleri oluşturmaktadır. Bilindiği gibi şer'iyye sicilleri *kaduların devlet merkeziyle yapmış olduğu resmi yazışmaları, halkın şikâyet ve dileklerini, ferman ve hükümleri ve en önemlisi de ait olduğu bölgenin sosyal ve iktisadi hayatını yansıtan mahkeme kararlarını* ihtiva eder.² Şer'iyye sicilleri olmadan yerel tarih yazımı neredeyse imkânsızdır. Kent tarihi

² Ahmed Akgündüz, *Şer'iyye Sicilleri Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler*, C. 1, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1988, s. 12.

çalışmaları için tahrir kayıtları, temettuat kayıtları, şikâyet ve mühimme defterleri de farklı ana kaynak oluşturmaktadır. Ancak bunların çoğu merkez tarafından tutulduğu için bölgedeki insanlara ve onların ifadelerine şer'iyeye sicilleri kadar hâkim olamamışlardır. Cumhuriyetin ilk yıllarında araştırmaların ve idarecilerin pek dikkatini çekmeyen bu siciller yıllarca atıl bir halde yazıldıkları bölgelerin depolarında saklanmışlardır. Halil İncılık, *Osmanlı Tarihi Hakkında Mühim Bir Kaynak* başlıklı yazısında bu defterlerden örnekler sunarak sicillerin yerel tarih çalışmalarındaki önemine vurgu yapmıştır.³ Ayrıca İncılık, TTK tarafından yayımlanan *Belgeler Dergisi*'nde de sicillerden örnekler sunarak araştırmacıların ilgisini çekmeye çalışmıştır.⁴ İlk olarak buldukları bölgelerin müzelerinde toplanmaya başlayan siciller daha sonra Milli Kütüphane bünyesinde muhafaza edilmiştir. Bu süre zarfında sicillere ulaşmak isteyenler için birçok araştırmacı, katalog çalışmaları yürütmüştür.⁵ Bu kataloglar hala araştırmacılara kolaylıklar sağlamaktadır. Günümüzde ise şer'iyeye sicillerine Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerinden kolaylıkla ulaşılabilmektedir.

Çalışmanın ana kaynağı olan Edirne Şer'iyeye Sicilleri kentin tarihine ışık tutacak kadar zengin bir içeriğe sahiptir. Edirne Mahkemesine ait 683 sicil bulunmaktadır. Bu siciller H. 945-1340 / M. 1538-1922 yılları arasını kapsamaktadır.⁶ Bunlardan bazıları transkripsiyon edilerek araştırmacılara sunulmuştur.⁷

³ Halil İncılık, "Osmanlı Tarihi Hakkında Mühim Bir Kaynak", *AÜ Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 2 (1943), ss. 89-96.

⁴ Halil İncılık, "Osmanlı İdare, Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler", *Belgeler*, C. 10, S. 14 (1980), ss. 1-91; Halil İncılık, "Osmanlı İdare, Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler, II. Sicil: I Safar 883-Muharrem 886", *Belgeler*, C. 13, S. 17 (1988), ss. 1-43; Halil İncılık, "Osmanlı İdare, Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler: III. Köy Sicil ve Terekeleri", *Belgeler*, C. 25, S. 19 (1993), ss. 23-168.

⁵ Osman Ersoy, "Şer'iyeye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru", *AÜ Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 21, S. 3-4 (1963), ss. 33-65; Mücteba İlgürel, "Şer'iyeye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru", *Tarih Dergisi*, S. 28-29 (1974), ss. 123-66; Yusuf Oğuzoğlu, "Şer'iyeye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru", *AÜ DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 14, S. 25 (1982), ss. 343-60; Yusuf Halaçoğlu, "Şer'iyeye Sicilleri'nin Toplu Kataloğuna Doğru, Adana Şer'iyeye Sicilleri", *İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 30 (1976), ss. 99-108; Akgündüz, *Şer'iyeye Sicilleri Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler*.

⁶ Ekrem Tak, "Sosyal Tarih Kaynağı Olarak Edirne Şer'iyye Sicilleri", *Balkan Ülkeleri Arşiv Kaynaklarında Edirne*, Edirne: Trakya Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 2010, s. 215.

⁷ Levent Kuru, *29 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi), Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006; Sabiha Şengür, *153 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili H. 1164-1170/M. 1750-1756*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007; Oğuzhan Samıkıran, *138 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicilli H. 1119-1161 / M. 1707-1748*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006; Sadık Emre Karakuş, *270 Nolu Edirne Şer'iyeye Sicili (H.1216-1217/M.1801-1803)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Çalışmada ise ana kaynak olarak *136 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili (EŞS 136)* kullanılmıştır. Bu defter mahkemede tutulduğu şekliyle günümüze ulaşmamıştır. Hülya Taş'ın ifadesiyle *otantik* bir defter değildir.⁸ İlk haliyle günümüze ulaşmayıp daha sonradan düzenlemeler yapılmıştır. Kronolojik bir düzen göstermemektedir.

Defter 63 varak ve 126 sayfadan oluşmaktadır. 1159 Safer ayı ile başlayıp 1160 Rebî'ü'l-âhir ile bitmektedir. Defterin ilk sayfasında kadı, nâib gibi çalışanları belirten bir kayda denk gelinmemiştir. Edirne Mahkemesinde tereke, merkezden gelen yazılar, vakıf kayıtları ve narh tespitleri ayrı ayrı tutulduğu için defter içerisinde bu tarz kayıtlar bulunmamaktadır. Bu bağlamda defter, sadece kadı tarafından yerinde tutulan hüccet, ilâm gibi kayıtların bulunduğu Bâb Mahkemesine ait bir *Sicil-i Mahfûz*'dur. Defterdeki çoğu kayıt Edirne merkez kazasına aittir. Bunun yanında Ata, Çöke, Manastır ve Üsküdar nahiyelerine ait veriler de bulunmaktadır.

Çalışmada kullanılan diğer defterler de *137 (EŞS 137)* ve *140 (EŞS 140) Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicilleri* olmuştur. 137 Numaralı defter Bâb Mahkemesine ait başka bir *Sicil-i Mahfûz*'dur. Çalışma içerisinde anlatılan konuların desteklenmesi gerektiği durumlarda bu kaynaklar kullanılmıştır. 140 Numaralı defter ise *Sicil-i Mahfûz Defterlü* olarak adlandırılan merkez-taşra arasındaki belgeleri içeren defterdir. Bu defter çalışmada tamamen kullanılsa da Edirne'nin nüfus yapısına bakmak için gerekli olan veriler 140 Numaralı sicilden sağlanmıştır.

Tez çalışması boyunca başvurulmuş diğer birincil kaynaklar da Ahmed Bâdî Efendi'nin *Riyâz-ı Belde-i Edirne* ve Abdurrahman Hibri'nin *Enîsü'l-Müsâmirîn* eserleri olmuştur. Ahmed Bâdî Efendi'nin eseri üç ciltten oluşup orijinal nüshaları, İstanbul Bayezid Devlet Kütüphanesi ve Edirne İl Halk Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Çalışmada Niyazi Adıgüzel ve Raşit Gündoğdu tarafından hazırlanan, Trakya Üniversitesi tarafından yayımlanan çeviri nüshaları kullanılmıştır. Abdurrahman Hibri'nin eseri ise tek ciltten oluşup orijinal nüshaları Selimiye Yazma Eserler Kütüphanesi, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi ve Millet Yazma Eserler Kütüphanesinde bulunmaktadır. Çalışmada Ratip Kazancıgil tarafından yayımlanan çeviri nüshaları kullanılmıştır.

⁸ Hülya Taş, *XVII. Yüzyılda Ankara: Ankara'nın Bütüncül Tarihine Katkı*, 2. Baskı Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014, s. 13.

Edirne üzerine hazırlanmış başka birincil eserlerden de çalışmada faydalanılmıştır. Bunlardan en önemlisi de Tosyavizâde Doktor Rifât Osman Bey'in *Edirne Rehnüması* adlı eseri olmuştur.⁹

Literatür Kaynakları

Osmanlı Devleti'nde mühim bir taşra kenti olan Edirne için yapılan çalışmalar, Bursa ve İstanbul'a kıyasla sayısal olarak yeterli olmasa da bazı önemli çalışmalar yapılmıştır. Araştırmada kullanılan eserlerin başında Tayyip Gökbilgin'in, Edirne üzerine yapmış olduğu çalışmaları gelmektedir. Gökbilgin'in *Edirne ve Paşa Livası, XV. ve XVI. Asırlarda / Vakıflar-Mülkler-Mukataalar* adlı eseri çalışmada sıkça atıf yapılan kaynaklar arasında yer almaktadır.¹⁰ Tayyip Gökbilgin'in, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi içerisinde bulunan *Edirne* makalesi ve Edirne: Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı bünyesindeki *Edirne Şehrinin Kurucuları* adlı makalesi çalışmada büyük fayda sağlamıştır.¹¹ Kullanılan başka bir tetkik eser de Osman Nuri Peremeci'nin *Edirne Tarihi* adlı çalışmasıdır.¹²

Edirne üzerine arşiv kaynakları kullanılarak hazırlanan tezlerden de çalışmada istifade edilmiştir. Ahmet Yiğit tarafından hazırlanan *XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Edirne Kazası* adlı doktora tezi Edirne'nin nüfus yapısındaki değişimleri anlamak için ve çalışılan dönemin öncesiyle bir bütünlük sağlaması açısından önemli bir eserdir.¹³ Doktora tezi kapsamında Yunus Uğur'un Edirne mahallelerini ele aldığı *The Historical Interaction of the City With Its Mahalles: Ottoman Edirne in the Late Seventeenth and Early Eighteenth Centuries* adlı eseri çalışmada büyük yarar sağlamıştır.¹⁴ Eser XVIII. yüzyılın başlarını anlattığı için hazırlanan çalışmanın bir nevi girişini oluşturmuştur. Ayrıca Sadık Emre Karakuş tarafından hazırlanan *Osmanlı İdaresinde Edirne (1789-*

⁹ Tosyavizâde Doktor Rifat Osman, *Edirne Rehnüması*, Edirne: Edirne Vilayet Matbaası, 1336/1920.

¹⁰ M. Tayyip Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livası XV. ve XVI. Asırlarda / Vakıflar - Mülkler - Mukataalar*, İstanbul: İşaret Yayınları, 2007.

¹¹ M. Tayyip Gökbilgin, "Edirne", *TDVİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, C. 10, ss. 425-31; M. Tayyip Gökbilgin, "Edirne Şehrinin Kurucuları", *Edirne: Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1965.

¹² Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, İstanbul: Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu Yayınları, 1939.

¹³ Ahmet Yiğit, *XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Edirne Kazası*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi Tezi), Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

¹⁴ Yunus Uğur, *The Historical Interaction of the City With Its Mahalles: Ottoman Edirne in the Late Seventeenth and Early Eighteenth Centuries*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi Tezi), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

1839) adlı doktora tezi de çalışmaya büyük yarar sağlamıştır. Adı geçen eser temelde şer'iyeye sicilleri ve birçok arşiv belgesine dayanan ana kaynakları ve Edirne'yi her konudan incelemesi Edirne üzerine yazılan en hacimli ve en önemli kent tarihi çalışması özelliğini kendisine kazandırmaktadır.¹⁵

Terekeler üzerinden hazırlanan, Ömer Lütfi Barkan'ın *Edirne Askeri Kassamına Ait Tereke Defterleri (1545-1659)* adlı eseri¹⁶, Gülser Oğuz'un *Bir Osmanlı Kentinde Taşınır ve Taşınmaz Mal Varlığına Dayalı Servet Analizi: Edirne Örneği* adlı doktora çalışması¹⁷, Orhan Büyük'ün *Şer'iyeye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılın Ortalarında Edirne'de Sosyo-Ekonomik Hayat* adlı yüksek lisans tezi¹⁸ ve Arzu Diktaş'ın, *XVI. Yüzyılın Son Çeyreğinde Edirne'de Sosyal Hayat*¹⁹ adlı yüksek lisans tezi Edirne'nin sosyal, ekonomik ve kültürel yapısının anlaşılmasında büyük katkı sağlamıştır.

Son olarak kent tarihi ile ilgili olarak çalışmada Özer Ergenç'in *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı: XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*²⁰, *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*²¹ adlı kitapları ve makaleleri çalışmaya birçok katkı sağlamıştır. Aynı şekilde Hülya Taş'ın da *XVII. Yüzyılda Ankara: Ankara'nın Bütüncül Tarihine Katkı*²² çalışması, Suraiya Faroqhi'nin *Orta Halli Osmanlılar*²³ adlı eseri ve birçok çalışmasından da tezin hazırlanma sürecinde istifade edilmiştir.

Çalışma içerisinde birçok kaynak ve eser kullanılmıştır ancak bunların hepsine burada değinilemeyeceği için belli başlı önemli görülen eserlerden söz edilmiştir.

¹⁵ Sadık Emre Karakuş, *Osmanlı İdaresinde Edirne (1789-1839)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

¹⁶ Ömer Lütfi Barkan, "Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659)", *Belgeler*, C. 3, S. 5-6 (1966), ss. 1-479.

¹⁷ Gülser Oğuz, *Bir Osmanlı Kentinde Taşınır ve Taşınmaz Mal Varlığına Dayalı Servet Analizi: Edirne Örneği*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

¹⁸ Orhan Büyük, *Şer'iyeye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılın Ortalarında Edirne'de Sosyo-Ekonomik Hayat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi), Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

¹⁹ Arzu Diktaş, *XVI. Yüzyılın Son Çeyreğinde Edirne'de Sosyal Hayat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi), Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

²⁰ Özer Ergenç, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı: XVI. yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, 1995.

²¹ Özer Ergenç, *XVI. Yüzyıl Sonlarında Bursa*, 2. Baskı Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.

²² Taş, *XVII. Yüzyılda Ankara: Ankara'nın Bütüncül Tarihine Katkı*.

²³ Suraiya Faroqhi, *Orta halli Osmanlılar*, çev. Hamit Çalışkan, 2. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEKÂN: EDİRNE KENTİ

Giriş kısmında çalışmanın konusuna, amacına, zaman, mekân çerçevesine ve en önemlisi veri sağlayan ana kaynağına değinilmişti. Bu bölümde Edirne kentinin genel hatları belirtildikten sonra, XVIII. yüzyıl ortalarında mevcut olan mahallelerinin detaylı incelemesi yapılacaktır. Bölümün ilk kısmında mekân çerçevesi olarak belirlenen Edirne kentinin genel bir panoraması çizilmek istenmiştir. Böylece çalışmanın temelini oluşturan mahalleler ve nüfusa geçilmeden önce kısaca kent tanıtılmış ve diğer kısımlar için Edirne kentiyile ilgili bir zemin oluşturulması düşünülmüştür. XVIII. yüzyıl ortalarında mevcut olup avâriz kayıtlarından tespit ettiğimiz mahalleler semt bazında anlatılmaya çalışılmıştır. Bölümün ilerleyen aşamalarında daha öncede belirtildiği gibi *Edirne’de mevcut mahallelerinin avâriz yükümlülüğü nedir?*, *XVIII. yüzyıl ortalarında Edirne’nin nüfus yapısı nasıldı?* ve *Nüfus hangi semtlerde yoğunlaşmıştır?* sorularına cevap aranmıştır.

1. TARİHSEL SÜREÇTE EDİRNE

1.1. Kentin Tarihsel Geçmişi

Roma zamanında İmparator Hadrianus’un adına izafeten *Hadrianopolis*; İslâm kaynaklarında ise bu isminin bozulması olarak *Edrenos*, *Edrenaboli* şeklinde geçen; XIV. yüzyılda Osmanlıların hâkimiyetine geçince ise *Edrene* ve nihayetinde XVIII. yüzyılda günümüzde de kullandığımız *Edirne* adını alan kent Osmanlı Devleti’nin Bursa’dan sonraki başkentidir.²⁴ Kentin bugünkü adına en yakın kullanım Enverî’nin, Düsturnâme-i Enverî adlı eserinde görülmektedir. Eserde kent ad *Edrine*, *Edriyana* olarak geçmektedir.²⁵ 1453’te İstanbul’un II. Mehmed (Fatih) tarafından fethedilmesine kadar Osmanlı Devleti’ne başkentlik yapmış olan Edirne’nin Osmanlı hâkimiyeti altına girdiği tarih tam olarak bilinmese de ortaya atılan birçok tarih bulunmaktadır. Bu tarihler arasında genel olarak kabul gören ise Halil İnalçık’ın, Edirne’nin Orhan Gazi döneminde

²⁴ Gökbilgin, “Edirne”, s. 425.

²⁵ Feridun M. Emecen, “Tarih Koridorlarında Bir Sınır Şehri: Edirne”, *Edirne: Serhattaki Payitaht*, Haz. Emin Nedret İşli, M. Sabri Koz, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1998, s. 51.

oğlu I. Murad (Hudâvendigâr) tarafından 1361’de fethedildiği görüşüdür.²⁶ Kent, Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra devletin Rumeli ve Bizans üzerine uyguladığı politikasında önemli bir stratejik konum olma özelliği üstlenmiştir. XVII. yüzyıla kadar bir harekât merkezi olarak kullanılan Edirne, I. Ahmed ile başlayan dönemden sonra devletin idare, eğlence ve av merkezi olmuştur. Asıl idari fonksiyonunu ise IV. Mehmed (Avcı) döneminde kazanmıştır. Başkent İstanbul’un yanında âdetâ devletin ikinci bir merkezi olma özelliği taşımıştır.²⁷ Osmanlı dönemi içerisinde birçok olaya, farklı yaşamlara şahit olan Edirne, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerine gelindiğinde Rus, Bulgar ve Yunan işgallerine maruz kalmıştır. Nihayetinde Temmuz 1920’de uğradığı Yunan işgalinden ise 1922’de kurtulmuştur. Lozan Antlaşması sonunda kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin, Bulgaristan ve Yunanistan sınırında yer alan bir serhat kenti olmuştur.²⁸

1.2. Kentin Topoğrafyası ve Genel Görünümü

Edirne kentinin isminin menşei, fethi ve kısaca tarihsel süreçteki yerine değindikten sonra kentin topoğrafyasına bakıldığında ise; Edirne, Osmanlı Devleti’nin Avrupa kıtasındaki ilk devlet merkezi, şu an ise Türkiye Cumhuriyeti’nin bu kıtada bulunan üç kentinden bir tanesidir. Konum olarak bakıldığında Balkan yarımadasının güneydoğu köşesini teşkil eden Trakya bölgesinde, Meriç Nehri’nin sol kıyısında, Tunca ve Arda Nehirleri’nin Meriç Nehri’ne kavuştuğu kesimin doğusunda ve Tunca Nehri’nin bu noktada çizdiği eğrinin doğu ve güneydoğusunda bulunmaktadır.²⁹ Oluşan bu eğrinin ortasında yer alan ve Mimar Sinan’ın “ustalık eserim” dediği Selimiye Cami’nin bulunduğu tepelik kentin hemen hemen ortasında ve denizden 75 metre yüksekliktedir.³⁰ Kent, Tunca Nehri’nin doğusundan başlayıp giderek yükselmektedir. Bu yükselti doğuya doğru gittikçe daha da artarak 95-100 metreyi geçmektedir. Kentin en alçak yeri ise Kirişhane bölgesi olup yüksekliği deniz seviyesine göre 37 metredir. Yükseklik II. Murad’ın yaptırmış olduğu Üç Şerefeli Cami’nin bulunduğu konumda 54, Kıyık

²⁶ Gökbilgin, “Edirne”, s. 426.; Edirne’nin fethiyle ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Halil İnalçık, “Edirne’nin Fethi (1361)”, *Edirne : Edirne’nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1965.

²⁷ Gökbilgin, “Edirne”, s. 426.

²⁸ a.g.m., s. 427.

²⁹ Besim Darkot, “Edirne, Coğrafi Giriş”, *Edirne : Edirne’nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1965, s. 1; Gökbilgin, “Edirne”, s. 425; Tosyavizâde Doktor Rifat Osman, *Edirne Rehnüması*, s. 10.

³⁰ Gökbilgin, “Edirne”, s. 425.

Çarşısı'nın olduğu yerde 95 ve Buçuk Tepe adı verilen mevkide 104 metre olarak giderek artmaktadır.³¹

Yerleşimin bu şekilde yükseklerde kurulmasında şüphesiz kentin topoğrafyasının önemli bir etkisi olduğu açıktır. Meriç Nehri'nin bulunduğu vadiden ayrılıp ovaya çıktığı yerden itibaren denize kadar olan kısmında geniş ve bataklık bir zeminin bulunması, sık sık nehir yatağının değişmesine bağlı olarak su taşmalarının meydana gelmesinden dolayı topoğrafya kent yapılanmasına ve düzenli yol sisteminin oluşmasına engel olmuştur bu yüzden kent yüksek kesimlerde konumlanmıştır.³² Bu fiziki yapının sonucu olarak kentin gelişmesinde ve stratejik bir önem kazanmasında büyük bir etkiye sahip olan yol sistemine bakıldığında;

Kent coğrafi olarak Anadolu'yu Avrupa'ya bağlayan önemli bir konumda bulunmaktadır. İstanbul'dan gelen yol Balkan yarımadasının dağlık yapısı içinde kendisine kolay geçilir doğal bir koridor olarak Meriç Vadisi'ni bulmuştur. Vadi geniş bir oluk halinde Balkan Dağları ile Rodop Dağları arasında uzanmakta ve Sofya Havzası'na ulaşmaktadır. Havzadan Niş Suyu Vadisi'ne kolay geçilmekte, oradan Tuna Vadisi'ne, Macaristan ovalarına açılmaktadır.³³ Bahsedilen doğal yol sayesinde Osmanlı Devleti Balkan ve Avrupa kıtasında ilerleme imkânı elde etmiştir. Ayrıca bahsedilen güzergâh savaş zamanı Osmanlı ordularının sefer rotasını oluşturduğu gibi barış zamanında da ticari ve kültürel etkileşimin ana akış rotasını çizmiştir. Bu yollardan gelen kervanlar ve tüccarlar için Edirne, İstanbul'a varmadan önce ulaşılan önemli bir durak konumunda olmuştur. Diğer taraftan Tunca Vadisi boyunca giden başka bir yol İstanbul'u Edirne üzerinden Doğu Rumeli'ye ve Doğu Bulgaristan üzerinden Tuna ağzı etrafındaki memleketlere, Kırım'a ve Doğu Avrupa'ya bağlamıştır. Arda Vadisi'ni takip eden diğer bir yol da Rodop Dağları içine doğru olan tek ulaşım ağı olmuştur.³⁴ Bütün bu ana yollar Edirne'nin bulunduğu alanda kesişerek burada kurulan kentin önemli durak, ticaret ve stratejik özellik kazanmasını sağlamıştır. Edirne üzerinden Balkanlar ve Avrupa'ya bağlanan yollara ek olarak Edirne'nin stratejik önemini arttıran başka yol ağları da mevcuttur.

³¹ Tosyavizâde Doktor Rifat Osman, *Edirne Rehnüması*, s. 10.

³² Darkot, "Edirne, Coğrafi Giriş", s. 2-3.

³³ a.g.e., s. 2.

³⁴ a.g.e., s. 3.

Edirne'yi başkent İstanbul'a bağlayan ticari öneme sahip diğer bir güzergâhın ise Tekirdağ'a (Rodocuk) kadar kara ve Tekirdağ'dan itibaren de deniz yoluyla devam ettiği görülmektedir.³⁵ Ayrıca Bursa'dan başlayıp Çardak-Gelibolu-Edirne üzerinden Avrupa'ya giden bir ticaret güzergâhının da bulunduğu bilinmektedir. Bunlara ek olarak Edirne, Meriç Nehri yoluyla Enez limanına buradan Akdeniz'e ve Avrupa'ya bağlanmaktaydı. Aynı şekilde Tekirdağ ve Gelibolu limanları üzerinden de Akdeniz'e ve dolayısıyla Avrupa'ya ulaşılmaktaydı.³⁶ Böylece Edirne, kara yolu bakımından gelişmiş bir yol sistemine sahip iken aynı zamanda deniz ve nehir ulaşımının olduğu işlek bir kent konumundaydı. Edirne'nin sahip olduğu topografik yapı kentin sosyal, ekonomik ve kültürel görünüşünün şekillenmesinde önemli bir etken olmuştur. Osmanlılar 1361'de kentte hâkimiyet kurduklarında Edirne, on mahallesi ve on beş bin nüfusu olan önemli bir ticaret merkeziydi. Ticaret yerlerinde Müslüman ve Hristiyanlardan başka Venedikli, Cenevizli ve Fransız ziyaretçiler de görülmüştür.³⁷ Osmanlıların kente geldiği ilk zamanda Edirne, kale içerisinde bir Bizans kenti görünümündeyken 1361'den sonra Türk-Müslüman kent yapısına bürünmeye başlamıştır. Kısa zamanda hayırsever padişahlar, vezirler, hanım sultanlar ve zenginler tarafından kurulan vakıflar sayesinde kent, kale dışına çıkarak Türk-Müslüman kent yapısına bürünmüştür. İnşa edilen saray ve merkezdeki büyük bir kilisenin camiye çevrilmesinin, birçok cami ve mescidin açılmasının yanında Avrupa'ya giden yolların etrafına kervansaray ve hanların inşa edilmesi kentin görünümde büyük bir değişim meydana getirmiştir.³⁸

Osmanlı hâkimiyetine geçtiğinde Edirne, iki-üç kilise ile beş-on mahallenin yer aldığı Kaleiçi ve Mihal Köprüsü'nün diğer tarafındaki Aina adlı yerleşimden ibaret kale ile çevrili küçük bir kent görünümündeydi.³⁹ Edirne'ye yolu düşen bir Habsburg elçisi kenti, Budin'e benzetip dağ kenarında kurulu olduğunu ve surlarla çevrili olduğunu aktarmıştır.⁴⁰ Edirne Kalesi günümüzde var olmasa da adını bu yapıdan alan Kaleiçi semti hala varlığını sürdürmektedir. Bu semtin 1866-1880'de yıktırılan ve bir sıra tuğla bir sıra kesme taştan yapılmış kalın duvar ile çevrili olduğu bilinmektedir. Evliya Çelebi

³⁵ Gökbilgin, "Edirne", s. 429.

³⁶ İbrahim Sezgin, "XVIII. Asırda Edirne'nin İktisadi ve Ticari Durumu", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 8, S. 1 (2006), s. 28.

³⁷ Tosyavizâde Doktor Rifat Osman, *Edirne Rehnüması*, s. 13.

³⁸ Semavi Eyice, "Edirne (Mimari)", *TDVİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, C. 10, s. 431.

³⁹ Gökbilgin, "Edirne", s. 427.

⁴⁰ Emecen, "Tarih Koridorlarında Bir Sınır Şehri: Edirne", s. 60.

de Seyahatnamesinde duvarlarının sanatlı olduğunu kırmızı renkli tuğla ve yontulmuş taş ile yapılmış sağlam ve dayanıklı kale olduğunu aktarmıştır. Yine seyahatnamede kale duvarı temelinin yer altında 12 arşın (yaklaşık 8, 8,5 metre) derinlikte, çevresinde ise büyüklü küçüklü 160 adet sağlam burçların olduğunu ve kalenin 4 köşe olarak yapıldığını her köşesinde dayanıklı kulelerin bulunduğunu aktarmıştır. Ayrıca Edirne Kalesinin, Selanik Kalesi kadar büyük olmadığını da belirtmiştir.⁴¹ Abdurrahman Hibrî de yazmış olduğu *Enîsü'l-Müsâmirîn* adlı Edirne tarihini anlatan eserinde, bu kentin hisarının Tunca Nehri'ne yakın yerde ve 4 köşe olarak yapıldığını ve bu köşelerin her birinde de kule olduğunu aktarmıştır.⁴²

Kente giriş ve çıkışlar nereden yapılmaktaydı? Günümüzde kalan bir kapısı olmasa da bugün hala varlığını sürdüren yerleşim alanlarında kalede var olan kapıların izini ve isimlerini görülebilmektedir. Bilinen kapılar *Topkapı*, *Kafes Kapı*, *Germe Kapı*, *Manyas Kapı*, *Balıkpazarı Kapı*, *Orta Kapı* ve *Kule Kapıları*dır.⁴³ Ancak yukarıda bahsedilen kapı ve duvar taşlarının farklı amaçlarla kullanılmasından kaynaklı günümüze hiçbiri ulaşmamıştır.

Evliya Çelebi, kalenin etrafının Meriç, Tunca ve Arda Nehirleri tarafından kuşatıldığını ve suların kentin genel görünümünde büyük bir etkiye sahip olduğunu aktarmıştır. Seyahatnameye göre Meriç Nehri, Edirne'ye fazla yarar sağlamaz iken Tunca ve Arda nehirleri Edirne'nin dört tarafında olan yetmiş adet adalar içindeki bağ ve bahçeleri, şebekeli bahçe ve bostanları sulayıp Edirne'ye can verdiğini aktarmıştır. Tunca'nın özellikle Hünkâr Bahçesini suladığını, kentin hayat pınarı olduğunu belirtmiştir. Arda Nehrinin ise saf su olduğunu fakat gülistan ve bostanlara fayda sağladığı halde içme suyu olarak kullanılmadığını bildirmiştir.⁴⁴

Osmanlıların Kaleiçi adı verilen semtte başlattıkları Türk-İslâm kenti yapısı zamanla kale dışına yayılmayla devam ettirmiştir. Kent, ilk zamanlarda bayındır bir halde bulunmadığı için Osmanlılar ilk olarak Dimetoka'da yaşamayı tercih etmişlerdir. Ancak

⁴¹ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, C. 3, s. 239.

⁴² Abdurrahman Hibrî, *Enîsü'l-Müsâmirîn (Edirne Tarihi 1360-1650)*, çev. Ratip Kazancıgil, Edirne: Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları, 1996, s. 15.

⁴³ Tosyavizâde Doktor Rifat Osman, *Edirne Rehnüması*, s. 13.

⁴⁴ *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, C. 3, s. 240.

yapılanma başladıkça bir merkez özelliği kazanmaya başlamıştır. Bu durumun oluşmasında da hayır sahiplerinin yaptırmış olduğu medrese, imaret ve camiler büyük etki sağlamıştır.⁴⁵ Kentin imarına I. Murad zamanında başlanmış ve bilinen en eski ibadetgâhı onun döneminde yapılmıştır. I. Murad, fetihten önce yaptırdığı mescidi fetihten sonra Hudâvendigâr Cami'ne çevirmiştir.⁴⁶ Bunun yanında I. Murad Edirne'de bugünkü Selimiye Cami'nin bulunduğu yerde bir saray inşa ettirmiştir.⁴⁷ Bu saray Tunca kenarındaki Edirne Sarayı yapılanaya kadar devletin resmi konutu olmuştur. I. Murad'dan sonra oğlu I. Bayezid (Yıldırım) da Edirne'yi hem askeri üs olarak kullanmış hem de imar faaliyetlerini sürdürmüştür. I. Bayezid'in 1402 Ankara Savaşı'nda Timur'a esir düşmesinden sonra başlayan fetret devrinde Edirne'de bulunan oğlu Emir Süleyman tarafında bir cami yapımına başlanmıştır. Bu cami Edirne'nin en eski camileri arasında yerini almıştır. Edirne'nin genel görünümündeki asıl ilerleme II. Murad döneminde başlamıştır. II. Murad, Edirne'de bulunan en büyük ikinci selatin cami olan Üç Şerefeli Cami'ni kentin merkezine inşa ettirmiştir. Bunun yanında Tunca Nehri'nin kenarına Edirne Sarayı olarak bildiğimiz ve İstanbul'un fethine kadar kullanılacak bir saray yaptırmıştır.⁴⁸ II. Murad'ın vefatından sonra oğlu II. Mehmed'in tahta çıkıp İstanbul'u 1453'te Osmanlı mülkü yapmasıyla Edirne başkent olma özelliğini İstanbul'a devretmiştir. Ancak sonraki dönemlerde gerek II. Mehmed gerekse II. Bayezid ve I. Süleyman dönemlerinde Edirne'de imar faaliyetleri devam etmiştir. XVI. yüzyıl padişahları içerisinde Edirne'de gerçek anlamda büyük bir eser bırakan padişah II. Selim olmuştur. II. Selim 1568-1574 yılları arasında Mimar Sinan'a yaptırdığı Selimiye Cami ile Edirne'yi adeta taçlandırmıştır.⁴⁹ Selimiye Cami padişahların Edirne'de yaptırmış olduğu son cami olma özelliğini taşımaktadır. XV. ve XVI. yüzyıllarda Edirne'nin gelişmesinde çok büyük bir değişim olmadıysa da XVII. yüzyıla gelindiğinde bu durum değişmiştir. XVII. yüzyılda özellikle I. Ahmed döneminden sonra Edirne merkeze bağlı önemli bir çevre olmuştur. IV. Mehmed'den sonra ise kent, devlet merkezi olarak tarihte

⁴⁵ Abdurrahman Hibrî, *Enîsü'l-Müsâmirîn (Edirne Tarihi 1360-1650)*, s. 14.

⁴⁶ Evliya Çelebi *Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, C. 3, s. 242.

⁴⁷ Eyice, "Edirne (Mimari)", s. 431-32.

⁴⁸ a.g.m., s. 435; Edirne Sarayı ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz.: Rifat Osman, *Edirne Sarayı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1957; Ratip Kazancıgil, *Edirne Sarayı ve Yerleşim Planı*, Edirne: Edirne Valiliği Yayınları, 1999.

⁴⁹ Tosyavizâde Doktor Rifat Osman, *Edirne Rehnüması*, s. 53; Eyice, "Edirne (Mimari)", s. 435.

ayrı bir önem kazanmıştır.⁵⁰ IV. Mehmed'den sonra da II. Süleyman, II. Ahmed ve II. Mustafa adeta Edirne'yi ikinci bir merkez olarak kullanmışlardır. XVIII. yüzyılın başında kentte ikamet eden Lady Montagu, yazmış olduğu mektuplarında saray halkının Edirne'de bulunduğunu, padişahın kızının burada evlendiğini ve düğün sebebiyle insanların oldukça etkilendiğini aktarmaktadır.⁵¹ XVII. yüzyılda yüksek ilgi gören Edirne, XVIII. yüzyılda iki önemli afet ile sarsılmış, ciddi bir hasara uğramıştır. 1745'teki yangında 60 kadar mahalle harap hale gelmiştir. Yangından sonra meydana gelen 1751'deki deprem ise pek çok binanın yıkılmasına sebebiyet vermiştir.⁵² Bu iki durum kentin genel görünümünde ve imarında büyük bir gerileme ve değişime yol açmıştır. 1828-1829 Rus işgali de kent yapısının bozulmasında büyük etkenlerden biri olmuştur. İşgal döneminde birçok köy boşaltılmış ve Müslüman halk göçe başlamıştır. Kentin demografik yapısı değişime uğramıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısı ve XX. yüzyılın başlarındaki Rus ve Bulgar işgalleri de kentin harap olması ve görünümünün değişmesinde büyük bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.⁵³

Son olarak panoraması çizilen Edirne için şunlar söylenebilir; kent, XIV. yüzyılda Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra Türk-İslâm kent yapısında gelişme göstermeye başlamıştır. Bu gelişime şüphesiz birçok ana yol hattında ve ulaşım yolunun kesiştiği noktada bulunması büyük bir katkı sağlamıştır. Osmanlı'nın özellikle başkent İstanbul'un, Balkan ve Doğu Avrupa ile bağlantısını sağlayan önemli yollara ve stratejik bir konuma sahip olmuştur. Bu sebeple Balkan, Avrupa, kuzey ticaretinin İstanbul'dan önceki önemli durağı haline gelmiştir. Bütün bunların neticesinde denilebilir ki Edirne, Osmanlı Tarihi içerisinde gerek siyasi, gerek ticari, gerek kültürel anlamda önem arz eden sayılı kentlerin içerisinde yer almıştır.

⁵⁰ Gökbilgin, "Edirne", s. 426.

⁵¹ Lady Montagu, *Şark Mektupları*, çev. Ahmed Refik, İstanbul: Timaş Yayınları, 1998, s. 33.

⁵² Gökbilgin, "Edirne", s. 427.

⁵³ a.yer.

2. EDİRNE MAHALLELERİ

Kent organizasyonunun ve toplumsal yaşamın temelini oluşturan mahalleler, Osmanlı döneminde hem idari hem de sosyal bir birim olarak varlığını sürdürmüşlerdir. Özer Ergenç, mahalleyi *birbirini tanıyan, bir ölçüde birbirlerinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kişilerin oluşmuş bir topluluğun yaşadığı yer*⁵⁴ olarak tanımlamaktadır. Gerçekten de Osmanlı Devleti'nde mahalle kavramı belirli bir grup insanın yaşadığı idari bir birimden çok aynı ibadethaneyi kullanan ve gündelik hayatta birbirini tanıyan kişilerin kefilliğiyle ikametgâhını sürdürmesini sağlayan bir sosyal kontrol ve temel yaşam merkezi olmuştur. Osmanlı kentlerinin, bir kalenin çevrelediği merkez etrafında yapılanmaya başladığını varsayarsak mahalle denilen birimler de ilk olarak bu kaleler içerisinde ortaya çıkmıştır. Ancak artan nüfus, alan yetersizliği, iktisadi refahın artıp yeni imkânların oluşması kentlerin büyümesine etken olmuştur. Bu durum da kentlerin kale dışına doğru genişlemesine imkân sağlamıştır. Şenlenme/şenlendirme denilen padişahların, kadın sultanların, ümerâ ve ulemânın, kentnin elit kesimi diyebileceğimiz zengin ve statü sahibi kişilerin yaptırmış olduğu cami, hamam, imaret gibi mahalleliyi kapsayan ortak mekânlarla beraber kale dışına yayılma hızlanmıştır. Mahalleler genellikle kurucusunun, dini bakımdan önemli bir kişinin ya da bulunduğu bölgenin adını almışlardır. Örneğin, Edirne kentinin kurucuları arasında yer alan Yahşi Fakih, XV. yüzyılda kentte iki mahalle kurmuştur. Kurulan bu iki mahalle kurucusuna ithafen *Mahalle-i Yahşî Fakîh* ve *Hamam-ı Yahşî Fakîh* olarak adlandırılmıştır.⁵⁵ Temelde ise mahalleler genellikle bir dinsel mekân veya mahallelinin ihtiyaçlarını karşılamaında büyük fayda sağlayan imaret, tekke, hamam, mescid, cami gibi İslâm dininin sosyal yardımlaşmayı ve birliği esas alan kurumlarının etrafında gelişmişlerdir.⁵⁶ Mahalleler yukarıda bahsedildiği gibi dini bir yapının etrafında toplanarak oluştuğu gibi aynı meslek, din, mezhep ve milletten kişilerin bir araya gelmesiyle de kurulmuşlardır. Osmanlı kentlerinde Müslüman olmayanlar, ayrı mahallelerde, bazı meslek grupları da kendi meslek adlarıyla anılan mahallelerde birlikte

⁵⁴ Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrindeki 'Mahalle'nin İşlevleri ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Tarihi Yazıları: Şehir, Toplum, Devlet*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012, s. 75.

⁵⁵ M. Tayyip Gökbilgin, "Edirne Şehrinin Kurucuları", *Edirne: Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1965, s. 164-65.

⁵⁶ Mehmet Bayartan, "Osmanlı Şehrinde Bir İdari Birim: Mahalle", *Coğrafya Dergisi*, S. 13 (2005), s. 95.

yaşamışlardır.⁵⁷ Farklı dine mensup insanlar ayrı mahallelerde yaşamayı tercih etseler de bu kesin bir kural olmamıştır. Bazı mahallelerde Müslim ve gayrimüslimler beraber yaşayıp sosyal alanı paylaşmış iken bazı mahalleler de homojen bir yapı göstermişlerdir.

Örneğin, 16 Aralık 1746⁵⁸ (2 Zilhicce 1159) tarihli Mahruse-i Edirne’de Sefer Şah Mahallesi Peygamber soyundan gelen Es-seyyîd İbrahim ibn-i Mustafa, mahalle-i mezbûrede vakî bir bâb tahtânî oda, bir sofa ve bir mikdar avlu ile müstemil evini Diyo nam zimmiye 25 gurûşa sattığını⁵⁹ belirtiyor. Yine aynı şekilde 28 Ekim 1746 (12 Şevval 1159) tarihli bir satış kaydında ise İstoyan veled-i Yorgo nam zimmî satışa vekil tayin ettiği Mehmed ibn-i Osman aracılığıyla El-Hâc Hoşkadem Mahallesi vakî iki bâb tahtânî oda, bir sofa, bir kebir ambar ve bir mikdar avlu ile müstemil mülkünü 75 gurûşa sattığını beyan etmiştir.⁶⁰ Ancak Edirne kadısına gelen bir fermada Edirne’nin Arabacı Ahmed Noktacı Mahallesi ahalileri sütte-i sa’adete mektup gönderip adı geçen mahallenin ahalilerinin ehl-i İslâm’dan olduğunu, mahallede de kadimden beri kefare kişilere mahsus menzil yok iken birkaç seneden beri zimmilerin buradan ev alıp yerleştiğini bildirip mahallelerinin ehl-i İslâm kalmasını talep etmişlerdir.⁶¹ Buradan da anlaşılacağı üzere Osmanlı kent toplumunda mahalleleri kesin olarak birbirinden ayıran ve sınırları belirleyen noktaların olmadığı farklı yapılara ve mahallelilere sahip yerlerin olduğu anlaşılmaktadır.

Mahalle yapısının içerisinde beraber yaşayan ve bir şeyler paylaşan insanlar *mahalleli* olarak adlandırılmaktaydı. Adalet Bayramoğlu Alada kişinin yerleştiği veya bulunduğu mahallede *mahalleli* olabilmesi için belirli süre geçirmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Alada’ya göre kişi mahalleye dâhil olduğu süre zarfından itibaren *aile yapısı, düzenli dini ibadet ve cemaat ilişkileri, yardımlaşma ve dayanışmaya dayalı komşuluğu ve herhangi bir mesleki uğraşı ile mahallelilere açık bir kimlik sunmak zorundadır*.⁶² Bu şekilde mahalleye kendini ispatlayan ve mahallenin ortak noktalarına dâhil olan kişi, mahallelinin kefilliği ile zamanla mahallenin asli üyesi haline gelmiştir. Bundan sonra ise

⁵⁷ Rifat Özdemir, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1986, s. 75; Özer Ergenç, “Osmanlı Şehrindeki ‘Mahalle’nin İşlevleri ve Nitelikleri Üzerine”, s. 76.

⁵⁸ Tarihler Türk Tarih Kurumu’nun tarih çevirme kılavuzuna göre çevrilmiştir

⁵⁹ *Edirne Şer’iyye Sicili 136*, vr. 46. Bundan Sonra EŞS olarak kısaltılacaktır.

⁶⁰ *EŞS 136*, vr. 33.

⁶¹ Sabiha Şengür, *153 Numaralı Edirne Şer’iyye Sicili H. 1164-1170/M. 1750-1756*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 477.

⁶² Adalet Bayramoğlu Alada, *Osmanlı Şehrinde Mahalle*, İstanbul: Sümer Kitabevi, 2008, s. 151.

yaşamını sürdürdükleri mahalleye ve gündelik hayatı paylaştığı insanlarla belirli bir etki altında buluşuyordu.

Hülya Taş, mahallelinin bulunduğu etkileri iki maddede açıklamaktadır. İlki *Bireyin tek başına sağlamakta zorlanacağı gereksinimleri mahalle içinde ortaklaşa karşılama*sıdır.⁶³ Kısaca bu bir mahalleli dayanışmasıdır. İkincisi ise*yaşam biçiminin belirlenmesi açısından mahallenin yönlendirici kurallarına uyma*.... şeklinde açıklamıştır. Dayanışma mahallenin daha önce belirttiğimiz sosyal ve idari özelliğinin temelini oluşturmaktadır. Mahalle cemaati, merkezin onlara sunduğu imkânlar yanında kendi can, mal ve namus güvenliğinden de sorumlu olmuştur. Bundan sebep ortak hareket edip yaşadıkları bölgeyi güvenli bir hale getirmeye çalışmışlardır. Güvenli ortamlarını yarattıktan sonra ise buldukları ortamda huzuru sağlamaları gerekmiştir. Mahalleliye yüklenen en önemli sorumluluk, içinde bulunduğu cemaati rahatsız etmeyecek davranışlar sergilemek olmuştur.⁶⁴ Bunun içinde yukarıda belirtilen karşılıklı sorumluluklar içerisinde *mahallenin yönlendirici kurallarına uymak* gerekmektedir. Kurallara uymayıp istenmeyen davranışlar içerisinde bulunan kişilerin de cezalandırılması ve mahallede yeniden huzurun sağlanması mahalle cemaatini ilgilendirmiştir. Mahalle cemaati birbirine karşı sorumlu olup dolayısıyla mahallede olan bir olayı aydınlığa çıkarmak ve olayın faili bulunmazsa zararı karşılamak durumdaydı. Bundan dolayı ehl-i örf taifesinin itham ve takibine uğramamak, adlarının kötüye çıkmasını önlemek için, aralarına karışmış, iyilik ve doğrulukla tanınmayan kişileri mahalleden ihraç etme yoluna başvurmuşlardır.⁶⁵ Kısaca mahalle cemaatinin kendilerini rahatsız eden, ahlak ve namus dışı davranışlarda bulunanları mahalleden çıkartma hakları vardı.⁶⁶ Örneğin, 22 Mayıs 1746 (1 Cemâziyelevvel 1159) tarihinde Mahruse-i Edirne’de Ali Kuşî Mahallesi sükkanından Osman Efendi ibn-i Ali ve Abdî Çelebi ibn-i Ali ve İbrahim ibn-i Hüseyin ve Ali Beşe ibn-i Musa ve Abdullah ibn-i Hüseyin kimesneler ile

⁶³ Hülya Taş, “Osmanlı Şehrinde ‘Mahalleli’nin Ortak Sorumluluğu Nasıl Değerlendirilebilir?”, XVI. Türk Tarih Kongresi, C. V/I, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2010, s. 536.

⁶⁴ a.yer.

⁶⁵ Mahalleden ihraç için daha detaylı için bkz. Cemal Çetin, “Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç Kararları ve Tatbiki: Konya Örneği (1645-1750)”, *History Studies International Journal of History*, C. 6, S. 3 (2014), ss. 43-70; Özen Tok, “Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü (XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Kayseri Örneği)”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 18 (2005), ss. 155-73; İbrahim Ethem Çakır, “XVI. Yüzyılda Ayntab’da Toplumsal Kontrol Aracı Olarak Mahalle Halkının Rolü”, *Bilig*, S. 63 (2012), ss. 31-54.

⁶⁶ Özer Ergenç, “Osmanlı Şehrindeki ‘Mahalle’nin İşlevleri ve Nitelikleri Üzerine”, s. 81.

İfbal(?) veled-i Boşko ve Niyaki veled-i Andreye ve Manu veled-i Ostoyko ve Yorgaki veled-i Kosta nam zimmîler mahalle-i mezbûrede sakine Mebla(?) bint-i Pavki nam nasrâniyi mahkemeye mahalleden ihraç sebebiyle şikâyet etmişlerdir. Adı geçen kadının mahallede sakin olduğunu ama kendi halinde olmadığını, evinde meyhanecilik yapıp evine ecnebi adamlar getirdiğini bu sebeple türlü kavga çıktığını söyleyip ihracını istemişlerdir. Mebla(?)’nın evine ecnebi kişileri alması bilindiğinden mahalleden ihracına karar verilmiştir.⁶⁷ Kayıttan da anladığımız üzere mahallenin huzuru söz konusu olduğu zaman mahalleli bunu çözmek için mahkemeye başvurmaktadır. Ayrıca Mebla(?) nam nasrâninin mahalleden ihracı konusunda zimmî kişiler de talepte bulunmuşlardır. Anlaşıldığı üzere ortak yaşam alanının huzuru söz konusu olduğunda kişilerin dini aidiyetlerinden ziyade mahalleli kimliğini ön planda tuttuğu görülmektedir. Mahalleli nasıl huzuru bozan kişiyi mahalleden uzaklaştırabiliyorsa aynı şekilde mahkemeye düşen bir kişiyi de şahitliği ile düştüğü durumdan kurtarabilmektedir.

Örneğin, 8 Nisan 1746 (16 Rebî’ü’l-evvel 1159) tarihinde Mahmiyye-i Edirne’de El-Hâc Hoşkadem Mahallesi sükkanından Molla Hüseyin ibn-i Ahmed, Balaş(?) veled-i Dimitri ve Yovan veled-i Yorgi’yi mahkemeye ihraç sebebiyle vermiştir. Adı geçen kişilerin civarında yaşadığını evlerinde şarap satıp, rezil insanları topladığını, zimmîlerin evlerinin fesat kapısı olduğunu aktarmış mahallelinin de muzdarip olduklarını ekleyerek mahalleden ihracını talep etmişlerdir. Bunun üzerine mahalle ahalisinden Ali Efendi ibn-i Halil, Mehmed Ağa ibn-i Mustafa, İbrahim ibn-i Ali, Mehmed ibn-i el-Hâc Hasan, Ömer ibn-i İsmail adlı kişiler adı geçen zimmîlerin hüsn-i haline tanıklık etmesi üzerine Molla Hüseyin mahkemeden men olmuştur.⁶⁸ Son olarak mahallelinin birbiri üzerindeki kontrolü ile ilgili üzerinde durulması gereken bir diğer nokta mahkemenin, mahalle ile ilgili meselelerde karar vermede şahitlik ve bilgilerine başvurduğu kişilerin mahalle cemaatinden olması ve bi-garez yani tarafsız olmasına dikkat etmesidir.⁶⁹

Bunun yanında mahallelinin birbirleri üzerine sağlamış olduğu kontrol yanında devlet de idaresi altında bulunan mahallelerde asayiş ve düzeni sağlayan üst kontrol merkezi olmuştur. Örneğin, Edirne Bostancıbaşısına⁷⁰ gönderilen bir fermanda,

⁶⁷ EŞS 136, vr. 12. Mahalleden ihraç ile ilgili daha fazla örnek için bkz: EŞS 136, vr. 10, 12, 15, 20, 22.

⁶⁸ EŞS 136, vr. 6.

⁶⁹ Yusuf Oğuzoğlu, *Osmanlı Devlet Anlayışı*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 2000, s. 137.

⁷⁰ Kentin güvenliği ve idaresinde önemli bir konuma sahip olan Edirne Bostancı Ocağı, merkez İstanbul’a göre daha farklı ve müstakil bir yapıya sahiptir. İstanbul’da sadece padişaha ait bahçe, bostan, saray ve

Edirne’de bulunan kefere mahallelerinin kontrol altında tutulması, kefere taifesinin kendi halinde, işleri ile meşgul olması talep edilerek bir sosyal kontrol sağlanmaya çalışılmıştır.⁷¹

Sosyal özelliklerine değindiğimiz mahallenin üzerinde durulması gereken bir de ekonomik özelliği bulunmaktadır. Mahallenin bu ekonomik tarafı bir nevi sosyal özelliğinin devamı şeklindedir. Temelinde yine *dayanışma* yer almaktadır. Devlet, toplumun ve ülkenin tümünü ilgilendiren meselelerde bireylerden ziyade *cemaatleri* muhatap almış ve bunları *avâriz* cinsinden vergiler ödemekle yükümlü kılmıştır.⁷² XVII. yüzyılda devletin eski gücünü kaybetmesi, savaşların uzun sürmesi gibi birçok siyasi neden Osmanlı hazinesinin tükenmesine neden olmuştur. Bu durumun üstesinden gelmeye çalışan devlet de daha önceleri sadece olağanüstü durumlarda ve savaş zamanlarında toplanan avâriz vergisini sürekli toplamaya başlamıştır. Zamanla halkın istenilen meblağları ödemekte zorlanmasıyla mahalle halkı tarafından ortaklaşa giderleri karşılamak için *avâriz vakıfları* kurulmuştur.⁷³ Avâriz vergileri, *avârizhâne* olarak adlandırılan birimler üzerinden mahalle ve köylerin tahammüllerine göre tevzi olunmuştur. Muaf olanlar çıkarıldıktan sonra geri kalan köy ve mahalle nüfusu tespit edilip belirli sayıda gerçek hane bir avârizhâne sayılarak defterlere kayıt edilmiştir.⁷⁴ Başlangıçta vergilerin ödenmesi için kurulan bu vakıflar zamanla vergilerin yanında mahallenin ihtiyaçlarının karşılandığı bir fon haline gelmiştir. Öyle ki cami, mescit,

boğaz kenarında güvenliği sağlayan bostancılar, Edirne’de kentin idaresini de üstlenmişlerdir. Edirne’deki padişah haslarına bakan Bostancı Ocağı ve başındaki Bostancıbaşı 15. ve 19. yüzyıllarda birçok önemli hizmetleri yerine getirmişlerdir. Özellikle padişahların XVII. yüzyılda Edirne’yi ikinci bir merkez olarak kullanmaya başlamalarıyla Edirne Bostancı Ocağı ayrı bir önem kazanmaya başlamıştır. Kentin idarecisi olarak görülen Edirne Bostancıbaşısının görevleri arasında padişaha ait bahçe, bostan, koru, çiftlik gibi yerlerin güvenliğinin sağlamak, yetki alanı altında bulunan yerlerin yıllık gelir ve vergilerinin toplanmak, Edirne’nin asayişinin sağlamak, asker ve mühimmat tedarik etmek, muhalefat işlerini uygulamak ve ehl-i şer mensubu Edirne Kadısının yanında ehl-i örfün yetkisini yerine getirmek gibi hususlar bulunmaktadır. Sonuç olarak başlangıçta padişaha ait saray, bahçe, çiftlik gibi yerlerin korunması için kurulan ocak zamanla Edirne’de asayiş sağlayan bir kurum haline gelmiştir. Edirne Bostancıbaşısı da kentin ehl-i örf mensubu olarak merkez-taşra arasında yetkili bir kişi olarak görev yapmıştır. Edirne Bostancı Ocağı ve Bostancıbaşısı hakkında daha fazla bilgi için bkz. Murat Yıldız, 15-19. Yüzyıllarda Edirne’de Asayiş Sağlayan Bir Kurum: Edirne Bostancı Ocağı, *History Studies*, C. 3, S. 3 (2011), ss.383-394; Sadık Emre Karakuş, Edirne Şehir İdaresinin Bazı Özellikleri (1789-1839), *Rifat Özdemir’e Armağan*, Ed. Rahmi Doğanay, Ahmet Çelik, Fatih Özçelik, İstanbul: Hiperyayın, 2018, ss. 201-232.

⁷¹ Emre Bulut, *Mühimme Defteri nr. 143 (1149-1150/1736-1737) İnceleme-Çeviriyazı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 281.

⁷² Taş, “Osmanlı Şehrinde ‘Mahalleli’nin Ortak Sorumluluğu Nasıl Değerlendirilebilir?”, s. 542.

⁷³ Mehmet İpşirli, “Avarız Vakfı”, *TDVİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, C. 4, s. 109.

⁷⁴ Cafer Çiftçi, “Osmanlı’da Mahalle Avâriz Vakıfları: Bursa Örneği (1749-1784)”, *Akademik Araştırmalar Dergisi (Journal of Academic Studies)*, C. 8, S. 29 (2006), s. 60.

mektep, suyolu, çeşme gibi ortak kullanıma açık yerlerin masrafları; imam, müezzin, muallim, ferraş gibi kamu yararına çalışanların maaşları; mum, kandil, ısınma, aydınlatma gibi ihtiyaçları ve yemek dağıtımı, fakirlere yardım gibi sosyal dayanışmanın sağlanması bu vakıflar sayesinde karşılanmıştır.⁷⁵

Özet olarak Osmanlı kentinde mahalle, idari ve sosyal düzenin temelini oluşturmuştur. Kişiler belirli sosyal ve ekonomik sorumlulukları etrafında yazılı olmayan kurallar ve karşılıklı anlaşmayla birlikte hayatlarını mensubu olduğu mahallelerde sürdürmüşlerdir. Bugünün aksine Osmanlı'da mahalle dediğimiz kavramla idari bir yapılanmadan ziyade birbirlerine kefil olan, huzur ve güven içinde yaşayan belirli bir cemaat anlatılmaktadır.

2.1. XVIII. Yüzyıl Ortalarında Mahalleler

Edirne'de yeni yerleşim alanları Kaleiçi ve Tunca Nehri'nden başlayarak Gazi Mihal, Saraçhane, Ayşekadın, Kirişhane ve Yıldırım tarafına olduğu gibi zamanla Muradiye ve Karanfiloğlu'na doğru da yayılmıştır.⁷⁶ Örneğin, bir diğer önemli Osmanlı kenti Bursa fethedildiği zaman ilk olarak kaleye yerleşilmiş ve kent Türk-İslâm kenti yapısı halini almıştır. Bunun sonucu kalede bulunan gayrimüslimler de başka yerlere taşınmışlardır.⁷⁷ Ancak Edirne'ye bakıldığında bu durumun tam tersi görülmüştür. Osmanlılar kaleye yerleşmişler fakat zamanla gayrimüslimleri burada bırakarak kentin yeni yerleşim alanlarına yayılma göstermişlerdir. Evliya Çelebi bu durumu eserinde, fetih sırasında Müslümanlar ve gayrimüslimler arasında bir anlaşmanın olduğunu ve bu anlaşma sonucunda da Kaleiçi'nde gayrimüslimlerin, kale dışında ise Müslümanların yaşadığı şeklinde aktarmıştır.⁷⁸ Kale dışındaki bilinen ilk yerleşim alanları kalenin güneyinde Tunca Nehri yakınında bulunan Debbağhane ve Kirişhane semtleri olmuştur.⁷⁹ Kentin bu şekilde ilerleme ve gelişmesine bağlı olarak nüfus ve mahalle sayısı artış göstermiştir. Ayrıca gelişmeye bağlı olarak Edirne belirli semtlere bölünmüştür.

⁷⁵ Cafer Çiftçi, *Bursa'da Vakıfların Sosyo-Ekonomik İşlevleri*, Bursa: Gaye Kitapevi, 2004, s. 87.

⁷⁶ Uğur, *The Historical Interaction of the City With Its Mahalles: Ottoman Edirne in the Late Seventeenth and Early Eighteenth Centuries*, s. 103.

⁷⁷ Özer Ergenç, *XVI. Yüzyıl Sonlarında Bursa*, 2. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014, s. 123.

⁷⁸ Evliya Çelebi *Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, C. 3, s. 2369.

⁷⁹ Gökbilgin, "Edirne", s. 427.

Mahallelerin bulunduğu semt isimleri kaynaklara göre farklılık gösterse de Osman Nuri Peremeci yazdığı *Edirne Tarihi* isimli eserinde, Edirne'nin on semte ayrıldığını belirtmiştir. Mahalleler; Kaleiçi, Gazi Mihal, Saraçhane, Muradiye, Kıyık, Karanfiloğlu, Ayşekadın, Kirişhane, Yıldırım ve Bayezid semtlerinde bulunmaktaydı.⁸⁰ Bu semtlerin isimlerine hâlâ günümüz Edirne'sinde de rastlanılmaktadır.

Edirne'deki mahallelerle ilgili en erken bilgi M. Tayyip Gökbilgin'in 1528/29 tarihli tahrir kayıtlarından hazırladığı çalışmasından öğrenilmektedir. Gökbilgin, hazırladığı çalışmada XVI. yüzyılın ilk başlarında Edirne'de 144 Müslüman ve 19 gayrimüslim mahallesi ile 8 Yahudi cemaati olduğunu belirtmiştir.⁸¹ Edirne mahalleleri ile ilgili aynı yüzyılın sonlarına doğru olan bilgi de Ahmet Yiğit'in çalışmasından öğrenilmektedir. Ahmet Yiğit, 1570/71 tarihli tahrir kayıtlarından hazırlamış olduğu çalışmada Edirne'de 144 Müslüman, 18 gayrimüslim mahallesi ile 12 Yahudi cemaati olduğunu belirtmiştir.⁸² Feridun M. Emecen ise XVI. yüzyılın sonunda kentte 173 Müslümani 17 gayrimüslim ve 13 Yahudi cemaati olduğunu çalışmada tespit etmiştir.⁸³ Özer Ergenç ise XVIII. yüzyılın başlarında Edirne'de 47'si Tunca kavisinde olmak üzere 65 mahallenin olduğunu aktarmıştır.⁸⁴ S. Emre Karakuş ise XIX. yüzyıl Edirne'si üzerine yaptığı çalışmada mahalleleri 1802, 1830, 1838 ve 1890 olmak üzere dört farklı tarihte incelemiştir. Sonuç olarak XIX. yüzyıl içerisinde Edirne'de 1802 yılında 141 tanesi Müslüman olmak üzere 163 mahalle; 1830 yılında 131 tane mahalle; 1838 yılında ise yine 141'i Müslüman ve 22'si Gayrimüslim olmak üzere 163 mahalle; son olarak da 1890 yılında 8 yeni mahalle eklenerek Edirne'de 171 tane mahalle olduğunu ortaya çıkarmıştır.⁸⁵

XVI. yüzyılın başlarından itibaren sayıları verilen Edirne mahallelerinin, XVIII. yüzyıl ortalarına gelindiğindeki sayısı 1160 tarihli bir avârızhâne kaydına göre 143'ü Müslüman, 19'u gayrimüslim olmak üzere toplamda 162 mahalle olarak kaydedilmiştir. Bu mahallelerin listesi Tablo 1'de verilmiştir.⁸⁶

⁸⁰ Peremeci, *Edirne Tarihi*, ss. 321-37.

⁸¹ Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livası XV. ve XVI. Asırlarda / Vakıflar - Mülkler - Mukataalar*, s. 36.

⁸² Yiğit, *XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Edirne Kazası*, s. 38.

⁸³ Emecen, "Tarih Koridorlarında Bir Sınır Şehri: Edirne", s. 61.

⁸⁴ Özer Ergenç, "XVIII. Yüzyılın Başlarında Edirne'nin Demografik Durumu Hakkında Bazı Bilgiler", IX. Türk Tarih Kongresi, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989, C. 3, s. 1417.

⁸⁵ Karakuş, *Osmanlı İdaresinde Edirne (1789-1839)*, ss. 51-62.

⁸⁶ *EŞS 140*, vr. 41, 42, 79, 80.

Tablo 1: Edirne Mahalleleri

Sayı	Mahalle	Sayı	Mahalle
1	Evliyâ Kasım Paşa	2	Vizeli Çelebi
3	İmâret-i Mezîd Bey	4	Ali Kuşî
5	Kunduk Osman	6	Dârüssiyâde
7	Kazzâz Salih	8	Zen-i Firuz
9	Balaban Ağa	10	Alemderân
11	Zen-i Sarıca Paşa	12	Kürd Hoca
13	Şahabeddin Kurb-ı Kavaklı	14	El-Hâc Mercimek
15	Kâsım Paşa	16	Rakkas Ali Beg
17	Kassab Abdülaziz	18	Eskici Hamza
19	El-Hâc Hallâc	20	Kadı Bedreddin
21	Hafız Ahmed	22	Yancıkçı Şahin
23	Abdurrahman	24	Süle Çelebi
25	Ayşe Hatun	26	Turgud Bezirgân
27	Külâhdüz	28	Fındık Fakîh
29	Darbhone	30	Tahtelkal'a
31	Mehmed Ağa	32	Hasan Paşa
33	El-Hâc Safâ	34	Kıncı Firuz
35	Sabuncu Hacı	36	İbn-i Arab
37	Attar El-Hâc Halil	38	Ahî Hasan
39	Şüca'eddin	40	Veliyüddîn
41	Kuruçeşme	42	Firuz Ağa
43	Hoca Siyah	44	Köhne Kadı
45	Cami'-i Kebîr	46	Bezirgân Balî
47	Karaca El-Hâc Halil	48	Medrese-i Kadı
49	İsa Fakîh	50	Hoca Ömer
51	Kemer Havlı	52	El-Hâc Doğan
53	Hamam-ı Yahşî Fakîh	54	Takyeci Kara Bâlî
55	Çelebîoğlu	56	Hoca Bâyezîd

57	Devlet İslâm	58	El-Hâc Bedreddin
59	Kâhtalu	60	Debbâğ El-Hâc Halil
61	Kurb-1 Şah Melek	62	Mihal Bey
63	Bezirci Hatun	64	Şah Melek
65	Timur Biga	66	Sitti Hatun
67	Zincirlikuyu	68	Arabacı El-Hâc Hamza
69	Hoca ‘İvaz	70	Gazi Hoca
71	Hücerat-1 Şah Melek	72	Yıldırım Han
73	Molla Fahreddin	74	Ma‘ruf Hoca
75	Mümin Hoca	76	Nâib Çelebi
77	Sinan Bey	78	El-Hâc Sarraf
79	Emir Şah	80	Has Murad
81	Mihal Koç	82	Hadım Firuz
83	Çakır Ağa	84	Devlet Şah
85	Yenice	86	Sıkca Murad
87	Kızıl Minare	88	Baba Timurtaş
89	Gümlü Oğlu	90	Nişdoğan
91	Selçuk Hatun	92	Arif Ağa
93	İsmail Ağa	94	Kiremitçi El-Hâc Halil
95	Beylerbeyi	96	Kâtib-i Cevv
97	Baba Timurtaş	98	Kuzu Koyun
99	Şahabeddin Der Kurb-1 Hamam-1 Fil	100	Şahabeddin Der Kurb-1 Arasta
101	Hocagî	102	Kurtçu Doğan
103	Hadım Timurtaş	104	Fazlullah Paşa
105	Alemüddîn	106	Altunî
107	Kendum Kûb	108	Hamîd Beg
109	Sevindik Fakîh	110	Karaca Bevvab
111	Kebe Yapıcı	112	Kösec Balaban
113	Sarıca Paşa	114	Mezid Beg
115	Veled-i Veliyüddîn	116	Daye Hatun
117	Sofu Bayezid	118	Gülbahar

119	Hadım Balaban	120	Hızır Ağa
121	Mahmud Ağa	122	Medrese-i Ali Beg
123	Cedid Kasım Paşa	124	Şeyhî Çelebi
125	El-Hâc İslâm	126	Derviş Abi
127	Umur Beg	128	Hazinedar Sinan Beg
129	Çavuş Beg	130	Üsküfçü Hızır
131	Nişancı Paşa	132	Yahya Beg
133	Kabuzcu Ali	134	Muradiye
135	Karabulut	136	Yeniçeri Meydanı
137	Mirahur Ayas Beg	138	Berkuk Ağa
139	Noktacızade	140	Arabacı Ahmed
141	Zen-i İbrahim Paşa	142	Çokalca
143	Cami-i İbrahim Paşa	144	Metropolid
145	Aya Yorgivesrane	146	Aya Yanni Metrometkos
147	Ahri Petri	148	Aya Apostol
149	Hristos	150	Papa Kaçanoz
151	Aya Nikola	152	Tuvlabaşzade Arsası
153	Abdullah Ağa Tarlası	154	El-Hâc Veli Tarlası
155	Madenoğlu Tarlası	156	Miskinler
157	Bağcı Tuma	158	Eğlence Oğlu ve Uzun Oğlu Tarlası
159	Neccar Panayot	160	Aladağlı
161	Baruthane	162	Saçlı Dede

(Bu tablo 140 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili Kullanılarak Oluşturulmuştur.)

Yukarıda verilen 162 mahallede bulunan 1247,5 avârizhânesinden Edirne'nin XVIII. yüzyıl ortalarındaki nüfusu hakkında bir değerlendirme yapılırsa; bilindiği gibi avârizhâneler kentte yaşayan gerçek haneleri temsil etmezler.⁸⁷

⁸⁷ Avâriz kayıtlarının kaynak değeri ve kullanılabilirliği için bkz. Oktay Özel, "Osmanlı Demografi Tarihi Açısından Avarız ve Cizye Defterleri", *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik*, ed. Halil İnalçık, Şevket Pamuk, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000.

Vergilendirilmiş yani belirli bir avârizhâneye kaydedilmiş hanelerin yanında askerî sınıfa mensup olup vergiden muaf haneler de bulunmaktaydı. Avârizhâne kayıtları üzerinden bir çalışma yapılacaksa önce bir avârizhânenin kaç gerçek haneye tekabül ettiğinin saptanması gerekmektedir. Bazı bölgelerde avârizhâneler bazen 3, bazen 5, 10 veya 15 gerçek haneye tekabül edebiliyordu.⁸⁸ Bu vergi hanelerinden belirtildiği gibi hatipler, imamlar, müezzinler, kayyumlar, bazı bölgelerde dervişler, çeltikçi, tuzcu, küreci gibi kişiler muafı.⁸⁹ Bu yüzden öncelikle elde edilen avârizhânelerin gerçek hane sayısına ulaşılması sonra da bir hanede yaşayan tahmini insan sayısı ile çarpılması gerekmektedir. Avârizhâne kayıtlarında geçen mahallelerin adları ve sayıları zamanla değişiklik gösterse de XVIII. yüzyılın ortasından itibaren Edirne’de mahallelerin avârizhâne sayıları çok büyük değişiklik göstermemiştir. S. Emre Karakuş’un 1787 yılına ait avârizhâne tablosu ile karşılaştırıldığında bazı mahallelerin 1747 yılına ait tabloda olmadığı zamanla yeni mahallelerin eklenip çıkarıldığı görülmektedir. Ancak iki sayımda da mevcut olan mahallelerin avârizhâne sayıları birkaç tanesi hariç aynı şekildedir.⁹⁰ Bu sebeple çalışmada bu veriler kullanılarak bir tahmin yapılmaya çalışılacaktır.

Edirne’de avârizhâne sayısını belirten bir ferman kaydı incelendiğinde 1 avârizhânenin 8 ya da 10 gerçek haneden oluştuğunu görmekteyiz.⁹¹ “Mevcut hanelerde kaç kişi yaşamaktaydı?” sorusunun cevabını Nejat Göyünç, hane üzerine yapmış olduğu çalışmasında bir hanede yaşayan kişi sayısını 5 veya 7 kişi şeklinde belirtmiştir.⁹² Bu bilgiler doğrultusunda Edirne’nin XVIII. yüzyıl ortalarında tahmini nüfusu şu şekildedir;

⁸⁸ Ergenç, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı: XVI. yüzyılda Ankara ve Konya*, s. 53.

⁸⁹ Halil İnalçık, “Osmanlılarda Raiyyet Rüsümü”, *Bellekten*, C. 23, S. 92 (1959), ss. 598-99.

⁹⁰ Karakuş, *Osmanlı İdaresinde Edirne (1789-1839)*, ss. 133-55.

⁹¹ a.g.e., s. 137; Karakuş yapmış olduğu çalışmasında siciller içerisinde bulmuş olduğu bir ferman ile Edirne’deki gerçek avârizhâne sayısını ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmada da bu kayıt üzerinden gidilerek nüfus tahmini yapılacaktır. Belgenin orijinali için bakınız; *EŞS 361*, vr. 11.

⁹² Nejat Göyünç, “‘Hane’ Deyimi Hakkında”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 32 (1979), s. 332.

Tablo 2: Avârizhâne Kayıtlarına Göre Edirne'nin Nüfusu

Avârizhâne Sayısı	Gerçek Hane		Katsayı 8		Katsayı 10	
	Avârizhâne	Avârizhâne	Hane	Hane	Hane	Hane
	Katsayısı	Katsayısı	Kişi	Kişi	Kişi	Kişi
	8	10	Sayısı	Sayısı	Sayısı	Sayısı
1.247,5	9.980	12.475	49.900	69.860	62.375	87.325

(Bu tablo 140 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili Kullanılarak Oluşturulmuştur.)

Tablodan çıkan sonuçlara bakıldığında Edirne nüfusu XVIII. yüzyılın başına göre artış göstermiştir. Ancak bu sonuçlara vergiden muaf askerî kesimin eklenmediğini söylemek gerekir. Edirne hem ulemâ hem de ümerâ tarafından aktif kullanılan bir kent olması sebebiyle askerî sınıfın da bu tabloya eklenmesiyle belirtilen toplam nüfus daha da artacaktır. Bunun yanında Bayezid semtindeki El-Hâc Hoşkadem, El-Hâc Kılağuz gibi avâriz vergisinden muaf on mahalle de eklenirse Edirne'nin nüfusunun yukarıdaki tabloda belirtilenden daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Eldeki bilgiler diğer Osmanlı kentleriyle kıyaslandığında; Örneğin, XVIII. yüzyılda Bursa'da 157 mahalle ve 45 köyde toplam 906,25; Manisa'da 56 mahallede 316 olarak kaydedilen avârizhâne ile Edirne'de bulunan 162 mahalle 1.247,5 avârizhâne ile karşılaştırıldığında Edirne'nin nüfusunun diğer kentlere göre oldukça fazla olduğu anlaşılmaktadır.⁹³ Bu zamanlarda Bursa'nın nüfusunun 60.000, Edirne'nin ise 100.000 civarında olduğu bilinmektedir.⁹⁴ Ayrıca bu dönemde Edirne, Bursa ve İstanbul gibi kentlerin en çok göç alan Osmanlı kentleri arasında yer aldığı bilinmektedir.⁹⁵

Buraya kadar XVIII. yüzyıl ortalarında Edirne'nin mevcut mahalleleri ve nüfusu aktarılmaya çalışıldı. Diğer başlıklarda mahalleler semt bazında ele alınıp nüfus yapıları detaylı incelenecektir.

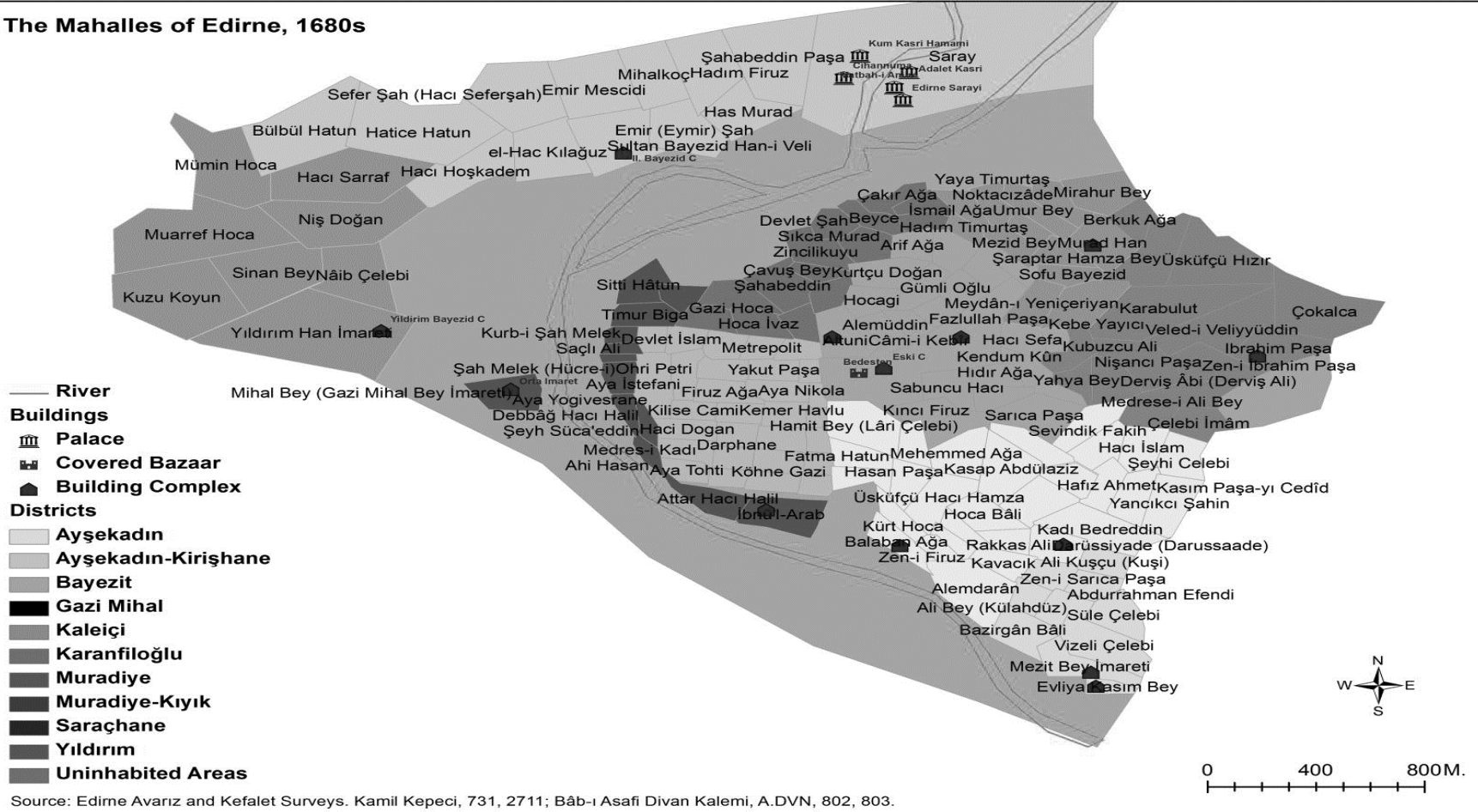
⁹³ Nilüfer Alkan Günay, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Taşra Düzeninin Sosyo-Kültürel Yapıya Etkileri (Bursa Örneği)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s.107; Selda Yıldız, *XVIII. Yüzyılda Manisa'da Gündelik Hayata İlişkin Bir Değerlendirme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 17.

⁹⁴ Halil İnalçık, Donald Quataert (ed.), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 2004, C. 2, ss. 761-884.

⁹⁵ Alkan Günay, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Taşra Düzeninin Sosyo-Kültürel Yapıya Etkileri (Bursa Örneği)*, s. 222.

Resim 1: Edirne Mahalleleri

The Mahalles of Edirne, 1680s

(Bu resim Yunus Uğur tarafından hazırlanan “*The Historical Interaction of the City With Its Mahalles: Ottoman Edirne in the Late Seventeenth and Early Eighteenth Centuries*” adlı doktora tezinden alınmıştır.)

2.1.1. Kaleiçi Semti

Kaleiçi Semti daha önce de belirtildiği gibi Edirne'nin en eski iki yerleşim bölgesinden biriydi. Osmanlılar kenti hâkimiyetleri altına aldıklarında bölgedeki mevcut nüfusun büyük bir kısmı kale içerisinde yaşıyordu. Evliya Çelebi, semtte 14 mahallenin bulunduğunu ve bunların 5 tanesinin Kıpti mahallesi olduğunu belirtmiştir.⁹⁶ Kentte ilk Türk-İslâm yerleşimi XV. ve XVI. yüzyıllarda başlamıştır. Firuz Ağa, Hacı Doğan, Yakut Paşa⁹⁷ ve (Mevlana) Veliyüddîn gibi mahalleler Kaleiçi'nde görünen ilk Osmanlı yerleşim birimleridir.⁹⁸ Bu mahalleler dönemin önde gelen isimleri tarafından kurulmuştur. Örneğin, Firuz Ağa Mahallesi'nin ve camisinin bânisi II. Murad'ın saray ağalarından Firuz Ağa iken⁹⁹ diğer bir hayırsever de Yahşi Fakîh'tir. Yahşi Fakîh, Kaleiçi'ne yaptırdığı mescid, zâviye ve hamam ile Edirne'nin gelişmesine katkı sağlamıştır.¹⁰⁰ Fethin ilk zamanlarında 10-15 olan mahalle sayısı imar ve bayındırlık faaliyetleri ile hızlı bir artış göstermiştir. XVIII. yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise Kaleiçi'nde; Darphane, Kuruçeşme, Hoca Siyah, Karaca El-Hâc Halil, İsa Fakîh, Kemer Havlı, Devlet İslâm, Kâhtalu, (Mevlânâ) Veliyüddîn, Firuz Ağa, Köhne Kadı, Medrese-i Kadı, Hoca Ömer, El-Hâc Doğan, Takyeci Kara Bâlî, Hamam-ı Yahşi Fakîh, Hoca Bayezid, El-Hâc Bedreddin, El-Hâc Hoşkadem mahalleleri bulunmaktaydı. Bu mahallelerin yanı sıra kefare mahallesi olarak, Aya Yorgivesrane, Ahri Petri, Hristos, Aya Nikola, Abdullah Ağa Tarlası, Madenoğlu Tarlası, Neccar Panayot, Metropolit, Aya Yanni Metrometkos, Aya Apostol, Papa Kaçanoz, Tuvlabaşzade Arsası, El-Hâc Veli Tarlası, Madenoğlu Tarlası, Eğlence Oğlu ve Uzun Oğlu Tarlası ve Taife-i Yahudi Mahalleleri kayıt edilmiştir.

Bu mahallelerin tahmini nüfusları incelendiğinde;

⁹⁶ Evliya Çelebi *Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, C. 3, ss. 230 ve 239.

⁹⁷ Yakut Paşa Mahallesi zamanla Metropolit mahallesine dâhil olmuştur. | Tosyavizâde Doktor Rifat Osman, *Edirne Rehnüması*, s. 30; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livası XV. ve XVI. Asırlarda / Vakıflar - Mülkler - Mukataalar*, s. 26.

⁹⁸ Uğur, *The Historical Interaction of the City With Its Mahalles: Ottoman Edirne in the Late Seventeenth and Early Eighteenth Centuries*, s. 106.

⁹⁹ Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livası XV. ve XVI. Asırlarda / Vakıflar - Mülkler - Mukataalar*, s. 52.

¹⁰⁰ Gökbilgin, "Edirne Şehrinin Kurucuları", s. 165.

Tablo 3: Avârizhâne Sayısına Göre Kaleiçi Semtinin Tahmini Nüfusu

MAHALLE	Avârizhâne Sayısı	Gerçek Hane		Katsayı 8		Katsayı 10	
		Katsayısı 8	Katsayısı 10	Hane Kişi Sayısı 5	Hane Kişi Sayısı 7	Hane Kişi Sayısı 5	Hane Kişi Sayısı 7
Darphane	8	64	80	320	448	400	560
Kuruçeşme	18	144	180	720	1008	900	1260
Hoca Siyah	9	72	90	360	504	450	630
Karaca El-Hâc Halil	9	72	90	360	504	450	630
İsa Fakîh	6	48	60	240	336	300	420
Kemer Havlı	3,5	28	35	140	196	175	245
Devlet İslâm	11	88	110	440	616	550	770
Kâhtalu	10	80	100	400	560	500	700
(Mevlana) Veliyüddîn	13	104	130	520	728	650	910
Firuz Ağa	15	120	150	600	840	750	1050
Köhne Kadı	12	96	120	480	672	600	840
Medrese-i Kadı	3,5	28	35	140	196	175	245
Hoca Ömer	7	56	70	280	392	350	490
El-Hâc Doğan	8,5	68	85	340	476	425	595
Takyeci Kara Bâlî	2,5	20	25	100	140	125	175
Hoca Bâyezid	14	112	140	560	784	700	980
El-Hâc Bedreddin	27	216	270	1080	1512	1350	1890
Hamam-ı Yahşi Fakîh	13	104	130	520	728	650	910
Şahabeddin Der Kurb-i Hamam-ı Fil	4	32	40	160	224	200	280
Şahabeddin Der Kurb-i Arasta	2	16	20	80	112	100	140
Aya Yorgivesrane	3	24	30	120	168	150	210
Metropolid	7	56	70	280	392	350	490

Aya Yanni Metrometkos	1,5	12	15	60	84	75	105
Ahri Petri	7	56	70	280	392	350	490
Aya Apostol	2,5	20	25	100	140	125	175
Hristos	18	144	180	720	1008	900	1260
Papa Kaçanoz	7	56	70	280	392	350	490
Aya Nikola	9	72	90	360	504	450	630
Tuvlabaşzade Arsası	2	16	20	80	112	100	140
Abdullah Ağa Tarlası	8	64	80	320	448	400	560
El-Hâc Veli Tarlası	3,5	28	35	140	196	175	245
Madenoğlu Tarlası	2	16	20	80	112	100	140
Neccar Panayot	2	16	20	80	112	100	140
Eğlence oğlu ve Uzun oğlu Tarlası	10	80	100	400	560	500	700
Taife-i Yahudiyan	100	800	1000	4000	5600	5000	7000
TOPLAM	378,5	3028	3785	15140	21196	18925	26495

(Bu tablo 140 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili Kullanılarak Oluşturulmuştur.)

Yukarıdaki tabloya bakıldığında; Edirne'nin en kalabalık semti Kaleiçi semtidir. Ayrıca kentte bulunan çoğu gayrimüslim adı geçen semtte yaşamaktadır ve mahalleleri kendi adlarını taşımaktadır. Şer'iyeye sicilinde Kaleiçi semtine kayıtlı 378,5 avârizhâne bulunmaktadır. Bu sayı üzerine bir nüfus tahmini yapılırsa şöyle bir sonuç çıkmaktadır. Yukarıda belirtilen fermana göre bir avârizhânenin 8 gerçek hane olduğu varsayılırsa; 378,5 avârizhâne, 3.028 gerçek haneye tekabül eder. 3.028 gerçek hanenin de bir hanesinde 5 kişinin yaşadığı kabul edilirse tahmini nüfus 15.140 kişiye; hanede yaşayan kişi sayısı 7 olarak alınırsa da 21.196 yaşayan kişi sonucuna ulaşılmaktadır.

Yine bir avârizhâne 10 gerçek hane kabul edilirse de 378,5 avârizhânenin, 3.785 gerçek haneye tekabül ettiği görülmektedir. Bundan sonra da her bir hane 5 kişi alınırsa 18.925 kişi; 7 kişi alınırsa 26.495 kişi sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu rakamlara tahmini olarak vergi muafiyeti olan kesimi de eklenirse Kaleiçi semtinin XVIII. yüzyıl ortalarında nüfusunun ortalama 17.000 ile 27.000 kişi arasında olduğu söylenebilir.

2.1.2. Ayşekadın Senti

Edirne'nin güney kısmında bulunan ve Kaleiçi, Kirişhane, Karanfiloğlu ve Kıyık semtleri ile komşu olan Ayşekadın Senti, Edirne'de ilk Osmanlı yerleşimlerinin görüldüğü bölgeler arasındadır. Senti adı I. Mehmed (Çelebi)'in kızı Ayşe Hatun'dan gelmektedir.¹⁰¹ Kurucuları arasında yaptırmış olduğu camiyle adını mahalleye veren Kadı Bedreddin ve II. Murad devrinin devlet adamlarından olduğu düşünülen Hasan Paşa gibi kişiler bulunmaktadır.¹⁰² Ayrıca Ayşekadın Senti, Osmanlı'nın ilk yerleşim zamanlarında kurulan Dârü'l-Hadis Medresesi'ni bünyesinde barındırdığından ulemâdan kişilerin yaşadığı ve mahalleler kurduğu bir yerleşim alanı olmuştur.¹⁰³

Kaleiçi'nden sonra Edirne'de en çok mahalle bulunan birimdir. XVIII. yüzyıl ortalarında Ayşekadın Senti; Kazzâz Salih, Dârüssiyâde, Zen-i Firuz, Balaban Ağa, Alemderân, Kürd Hoca, El-Hâc Mercimek, Rakkas Ali Beg, Kasab Abdülaziz, Eskici Hamza, El-Hâc Hallâc, Hafız Ahmed, Kadı Bedreddin, Yancıkçı Şahin, Ayşe Hatun, Turgud Bezirgân, Külâhdüz, Fındık Fakîh, Tahtelkal'a, Mehmed Ağa, Sabuncı Hacı, Hasan Paşa, Bezirgân Bâlî, Hamid Beg, Sevindik Fakîh, El-Hâc İslâm ve Şeyhî Çelebi Mahalleleri bulunmaktadır.

Tablo 4: Avârizhâne Sayısına Göre Ayşekadın Senti'nin Tahmini Nüfusu

MAHALLE	Avârizhâne Sayısı	Gerçek Hane		Katsayı 8		Katsayı 10	
		Katsayısı 8	Katsayısı 10	Hane Kişi Sayısı	Hane Kişi Sayısı	Hane Kişi Sayısı	Hane Kişi Sayısı
				5	7	5	7
Dârüssiyâde	11	88	110	440	616	550	770
Kazzâz Salih	8	64	80	320	448	400	560
Zen-i Firuz	10	80	100	400	560	500	700
Balaban Ağa	4	32	40	160	224	200	280
Alemdarân	11	88	110	440	616	550	770

¹⁰¹ Gökbilgin, "Edirne Şehrinin Kurucuları", s. 171.

¹⁰² a.g.e., s. 163 ve 169.

¹⁰³ a.g.e., s. 162.

Kürd Hoca	15	120	150	600	840	750	1050
El-Hâc Mercimek	9	72	90	360	504	450	630
Rakkas Ali Beg	8	64	80	320	448	400	560
Kasab Abdülaziz	12	96	120	480	672	600	840
Eskici Hamza	3	24	30	120	168	150	210
El-Hâc Hallâc	10	80	100	400	560	500	700
Hafız Ahmed	3	24	30	120	168	150	210
Ayşe Hatun	4	32	40	160	224	200	280
Külâhdüz	3	24	30	120	168	150	210
Mehmed Ağa	9	72	90	360	504	450	630
Sabuncu Hacı	15	120	150	600	840	750	1050
Kadı Bedreddin	6	48	60	240	336	300	420
Yancıkçı Şahin	8,5	68	85	340	476	425	595
Turgud Bezirgân	9	72	90	360	504	450	630
Fındık Fakîh	10	80	100	400	560	500	700
Tahtelkal'a	5	40	50	200	280	250	350
Hasan Paşa	8	64	80	320	448	400	560
Bezirgân Bâfî	2	16	20	80	112	100	140
Kösec Balaban	6	48	60	240	336	300	420
El-Hâc İslâm	12	96	120	480	672	600	840
Sevindik Fakîh	4	32	40	160	224	200	280
Hamîd Beg	3	24	30	120	168	150	210
Şeyhî Çelebi	7	56	70	280	392	350	490
TOPLAM	215,5	1724	2155	8620	12068	10775	15085

(Bu tablo 140 Numaralı Edirne Şer'îyye Sicili Kullanılarak Oluşturulmuştur.)

Ayşekadın Semtinin tahmini nüfusu hakkında şunlar söylenebilir. Semtte bulunan mevcut 28 mahallede toplam 215,5 tane avârizhâne bulunmaktadır. Bu sayının üzerine bir nüfus tahmini yapılacak olursa şöyle bir sonuç çıkmaktadır:

Bir avârizhânenin 8 gerçek hane olduğu varsayılırsa 215,5 avârizhânesi 1.724 gerçek haneye tekabül eder. 1.724 gerçek hanenin de bir hanesinde 5 kişinin yaşadığı varsayılırsa tahmini nüfus 8.620 kişiye; 7 kişi yaşadığı varsayılırsa nüfus 12.068 kişiye ulaşılmaktadır.

Yine bir avârizhâne 10 gerçek hane kabul edilirse; 215,5 avârizhânesi, 2.155 gerçek haneye ulaşmamızı sağlar. Bundan sonra da hani 5 kişi alınır, 10.775'e; 7 kişi alınır da nüfusun 15.085 kişi olduğu sonucuna ulaşılır. Bu rakamlara tahmini olarak vergiden muaf kesim de eklenirse Ayşekadın Semtinin, XVIII. yüzyıl ortalarında nüfusunun ortalama 10.000 ile 17.500 arasında olduğu söylenebilir.

2.1.3. Kirişhane Semti

Kentin güneydoğusunda yer alıp Tunca Nehri kıyısındadır. Ayşekadın Semtiyle komşudur. Kentin Kaleiçi'nden çıkmasından sonra yerleşimin başladığı ilk yerlerdendir. Tayyip Gökbilgin, Kirişhane Semtinin *II. Murad devrinde Vezir Saruca Paşa'nın zevcesi Gülçiçek Hatun tarafından cami ve medrese yaptırıldıktan sonra şenlenmeye başladığını, Mezid Bey ve Ali Kuşçu'nun mescitleriyle daha da büyüdüğünü ve Tunca sahilinde uzanan bahçeleri ile Edirne'nin en güzel yeri*¹⁰⁴ olduğunu belirtmiştir. Semte birçok Osmanlı elitinin katkısı olmuştur. Bunlardan biri de yaptırdığı cami mahallesinin banisi olan Kasım Paşadır. II. Bayezid'in veziriazamı olan Kasım Paşa'nın, Tunca Nehri kenarına yaptırmış olduğu camisine ithafen mahalle Evliya Kasım Paşa Mahallesi olarak adlandırılmaya başlamıştır.¹⁰⁵ Yine meşhur bilim adamı Ali Kuşçu da Kirişhane Semtinde kendi adını taşıyan bir mahalle ve medrese kurarak Edirne'nin kent silüetine katkıda bulunmuştur.¹⁰⁶

Kaleiçi ve Ayşekadın Semtlerine oranla daha küçük bir yapıya sahip olan Kirişhane Semtinin mahalleleri incelenecek olursa; Evliya Kasım Paşa, Vizeli Çelebi, İmaret-i Mezid Beg, Ali Kuşî, Kunduk Osman, Hamam-ı Kasım Paşa, Zen-i Sarıca Paşa, Abdurrahman, Süle Çelebi ve Çelebioğlu adında 11 tane mahalle görülmektedir. Bu mahallelerinin tahmini nüfusları Tablo 5'te verilmiştir.

¹⁰⁴ Gökbilgin, "Edirne Şehrinin Kurucuları", s. 162.

¹⁰⁵ Ahmed Bâdi Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne 20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si*, çev. Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Edirne: Trakya Üniversitesi, 2014, C. 1/1, ss. 113-14; Gökbilgin, "Edirne Şehrinin Kurucuları", s. 175.

¹⁰⁶ Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livası XV. ve XVI. Asırlarda / Vakıflar - Mülkler - Mukataalar*, s. 33.

Tablo 5: Avârizhâne Sayısına Göre Kirişhane Semtinin Tahmini Nüfusu

MAHALLE	Avârizhâne Sayısı	Gerçek Hane		Katsayı 8		Katsayı 10	
		Katsayısı 8	Katsayısı 10	Hane Kişi Sayısı 5	Hane Kişi Sayısı 7	Hane Kişi Sayısı 5	Hane Kişi Sayısı 7
Evliya Kasım Paşa	6	48	60	240	336	300	420
Vizeli Çelebi	8	64	80	320	448	400	560
İmâret-i Mezd Beg	12	96	120	480	672	600	840
Ali Kuşî	3,5	28	35	140	196	175	245
Kunduk Osman	10	80	100	400	560	500	700
Hamam-ı Kasım Paşa	11	88	110	440	616	550	770
Zen-i Sarıca Paşa	8	64	80	320	448	400	560
Abdurrahman	5	40	50	200	280	250	350
Süle Çelebi	7	56	70	280	392	350	490
Çelebioğlu	12	96	120	480	672	600	840
Cedid Kasım Paşa	6,5	52	65	260	364	325	455
TOPLAM	89	712	890	3560	4984	4450	6230

(Bu tablo 140 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili Kullamlararak Oluşturulmuştur.)

Kirişhane'de mevcut 11 mahallede toplam 89 tane avârizhâne kaydedilmiştir. Bir avârizhâne 8 gerçek hane ise 89 avârizhâne, 712 gerçek hane etmektedir. 712 gerçek hanenin de 1 hanesinde 5 kişinin yaşadığı varsayılırsa nüfus 3.560 kişiye; 7 kişinin yaşadığı varsayılırsa da 4.984 kişiye tekabül eder.

Bir avârizhâne 10 gerçek hane ise 89 avârizhânedan, 890 gerçek hane sayısına ulaşılır. Bundan sonra da bir hanede yaşayan kişi sayısı 5 olarak alınırsa nüfus 4.450 kişi; 7 kişi alınırsa da nüfusun 6.230 kişi olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu rakamlara tahmini olarak vergiden muaf kesim de eklenirse Kirişhane Semtinin XVIII. yüzyıl ortalarındaki nüfusunun ortalama 4.000 ile 6.000 arasında olduğunu söylenebilir.

2.1.4. Gazi Mihal Sempti

Kaleiçi Semptinin batısında bulunan Gazi Mihal diğeri adıyla Orta İmaret Sempti, XV. yüzyılın birinci yarısında kurulmuştur.¹⁰⁷ Tunca Nehri kıyısı boyunca Edirne'nin Kaleiçi'nden sonra yerleşim nüvelerinin görüldüğü ilk bölgelerden biridir. Yunus Uğur, XVII. yüzyılın sonları, XVIII. yüzyılın başlarında semtin 12 mahalleden oluştuğunu belirtmişse de XVIII. yüzyılın ortalarına gelindiğinde avâız kayıtlarından semtte 13 mahallenin olduğu görülmektedir.¹⁰⁸ Yüzyılın ortalarında semtte Attar El-Hâc Halil, (Şeyh) Şüca'eddin, İbn-i Arab, Ahî Hasan, Debbâğ El-Hâc Halil, Kurb-ı Şah Melek, Mihal Bey, Bezirci Hatun, Şah Melek, Timur Biga, Sitti Hatun, Medrese-i Şah Melek mahalleleri bulunmaktaydı.

Mahallelerde adları bulunan Gazi Mihal, Bezirci Hatun, (Şeyh) Şüca'eddîn, Sitti Hatun ve Şah Melek Paşa semtin kurulmasında öncü olmuşlardır. Örneğin, Mihal Bey'in bölgede inşa ettirdiği zâviye, daha sonra camiye dönüşerek bulunduğu yere adının verilmesini sağlamıştır. I. Mehmed ve II. Murad dönemlerinin önemli devlet adamlarından olan Şah Melek Paşa ve zevcesi Bezirci Hatun da yaptırmış oldukları mescit ve camiyle adlarıyla anılan mahallelerin kurulmasına zemin hazırlamışlardır.¹⁰⁹ Şeyhü'l-islâm Ali Cemalî (Zenbilli) Efendinin kızı olan Sitti Hatun da yaptırmış olduğu mescid ile adını mahalleye verip semtin ve Edirne'nin kurucuları arasına adını yazdırmıştır.¹¹⁰ Aynı şekilde II. Murad döneminde yaşamış mutasavvıflardan olan Şeyh Şüca'eddin de Edirne'de Debbâğhane mevkiinde, II. Murad'ın onun adına yaptırdığı bir cami ve zâviye ile bir mahallenin kurulmasına öncülük etmiş ve mahalle onun adıyla anılmaya başlamıştır.¹¹¹

¹⁰⁷ Gökbilgin, "Edirne Şehrinin Kurucuları", s. 164.

¹⁰⁸ Uğur, *The Historical Interaction of the City With Its Mahalles: Ottoman Edirne in the Late Seventeenth and Early Eighteenth Centuries*, s. 110.

¹⁰⁹ Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livası XV. ve XVI. Asırlarda / Vakıflar - Mülkler - Mukataalar*, s. 27 ve 57.

¹¹⁰ a.g.e., s. 38.

¹¹¹ a.g.e., s. 34.

Tablo 6: Avârizhâne Sayısına Göre Gazi Mihal Semtinin Tahmini Nüfusu

MAHALLE	Avârizhâne Sayısı	Gerçek Hane		Katsayı 8		Katsayı 10	
		Katsayısı 8	Katsayısı 10	Hane Kişi Sayısı 5	Hane Kişi Sayısı 7	Hane Kişi Sayısı 5	Hane Kişi Sayısı 7
Attar El-Hâc Halil	4	32	40	160	224	200	280
Şüca'eddin	4	32	40	160	224	200	280
İbn-i Arab	7	56	70	280	392	350	490
Ahî Hasan	7	56	70	280	392	350	490
Debbâğ El-Hâc Halil	7	56	70	280	392	350	490
Kurb-ı Şah Melek	2,5	20	25	100	140	125	175
Mihal Bey	11,5	92	115	460	644	575	805
Bezirci Hatun	4	32	40	160	224	200	280
Şah Melek	20	160	200	800	1120	1000	1400
Timur Biga	12	96	120	480	672	600	840
Sitti Hatun	6	48	60	240	336	300	420
Medrese-i Şah Melek	3,5	28	35	140	196	175	245
Hücerât-ı Şah Melek	2	16	20	80	112	100	140
TOPLAM	90,5	724	905	3620	5068	4525	6335

(Bu tablo 140 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili Kullanılarak Oluşturulmuştur.)

Gazi Mihal Semtinin tahmini nüfusu hakkında şunlar söylenebilir. Gazi Mihal Semtinde mevcut 13 mahallede toplam 90,5 tane avârizhâne bulunmaktadır. Bu avârizhâne sayısı üzerinden bir nüfus tahmini yapılırsa da şu sonuca ulaşılır. Bir avârizhânenin 8 gerçek hane olduğu varsayılırsa 90,5 avârizhâne, 724 gerçek haneye tekabül eder. 724 gerçek hanenin de bir hanesinde 5 kişinin yaşadığı düşünülürse tahmini nüfus 3.620 kişi; 7 kişi yaşadığı varsayılırsa da nüfus 5.068 kişi olarak belirlenir.

Bir avârizhâne 10 gerçek hane kabul edilirse de 90,5 avârizhâne, 905 gerçek haneye karşılık gelir. Bundan sonra da hane 5 kişi alınrsa 4.525 kişiye; 7 kişi alınrsa da

nüfusun 6.335 kişi olduğu görülür. Rakamlara tahmini olarak muaf kesim de eklenirse Gazi Mihal Semtinin XVIII. yüzyıl ortalarında nüfusunun ortalama 4.000 ile 7.000 kişi arasında olduğu söylenebilir.

2.1.5. Saraçhane Semti

Kentin kuzeybatısında, Kaleiçi'nin kuzeyinde yer almaktadır. Semtin adını daha önceden burada saray bostancılara ait saraçhane ocağından¹¹² veya Kaleiçi sınırında bulunan saraçlar çarşısından¹¹³ aldığı tahmin edilmektedir. Semtteki mahallelerin oluşmasında I. Mehmed'in annesi Devletşah Hatun, II. Selim'in kızı, Hoca İvaz Paşa, Beylerbeyi Sinan Paşa, Çavuş Bey gibi saray ve üst düzey memurların etkisi olmuştur. Devletşah Hatun bölgede bir mescid yaptırıp bu vesileyle de hem mescide hem de mahalleye adını vermiştir.¹¹⁴ I. Mehmed ve II. Murad dönemlerinin önemli devlet adamlarından Hoca İvaz Paşa da yaptırdığı cami ile mahallenin kendi adıyla anılmasını sağlamıştır.¹¹⁵ Aynı şekilde II. Murad'ın ümerâsından olan Çavuş Bey yaptırdığı cami ile Beylerbeyi Sinan Bey de yaptırmış olduğu saray, cami ve hamamıyla Edirne'nin kurucuları arasında yer almışlardır.¹¹⁶

Semtte; Şahabeddin Kurb-i Kavaklı, Zincirlikuyu, Hoca İvaz Paşa, Molla Fahreddîn, Arabacı El-Hâc Hamza, Gazi Hoca, Çakır Ağa, Yenice, Kızıl Minare, Beylerbeyi, Çavuş Beg, Devlet Şah, Sıkça Murad ve Kiremitçi El-Hâc Halil adlarıyla anılan 14 mahalle bulunmaktadır. Bu mahalleler;

¹¹² a.g.e., s. 163.

¹¹³ Uğur, *The Historical Interaction of the City With Its Mahalles: Ottoman Edirne in the Late Seventeenth and Early Eighteenth Centuries*, s. 112.

¹¹⁴ Gökbilgin, "Edirne Şehrinin Kurucuları", s. 170.

¹¹⁵ Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livası XV. ve XVI. Asırlarda / Vakıflar - Mülkler - Mukataalar*, s. 28.

¹¹⁶ Gökbilgin, "Edirne Şehrinin Kurucuları", ss. 163 ve 173.

Tablo 7: Avârizhâne Sayısına Göre Saraçhane Semtinin Tahmini Nüfusu

MAHALLE	Avârizhâne Sayısı	Gerçek Hane		Katsayı 8		Katsayı 10	
		Katsayısı 8	Katsayısı 10	Hane Kişi Sayısı 5	Hane Kişi Sayısı 7	Hane Kişi Sayısı 5	Hane Kişi Sayısı 7
Şahabeddin Kurb-i Kavaklı	4	32	40	160	224	200	280
Zincirlikuyu	20	160	200	800	1120	1000	1400
Hoca İvaz	6	48	60	240	336	300	420
Molla Fahreddin	6	48	60	240	336	300	420
Arabacı El-Hâc Hamza	6	48	60	240	336	300	420
Gazi Hoca	10,5	84	105	420	588	525	735
Çakır Ağa	5,5	44	55	220	308	275	385
Yenice	1	8	10	40	56	50	70
Kızıl Minare	3	24	30	120	168	150	210
Beylerbeyi	3	24	30	120	168	150	210
Çavuş Beg	2	16	20	80	112	100	140
Devlet Şah	2	16	20	80	112	100	140
Sıkça Murad	6	48	60	240	336	300	420
Kiremitçi El-Hâc Halil	5,5	44	55	220	308	275	385
TOPLAM	80,5	644	805	3220	4508	4025	5635

(Bu tablo 140 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili Kullanılarak Oluşturulmuştur.)

Saraçhane Semtinin tahmini nüfusu hakkında bir yorum yapılırsa; mevcut 14 mahallede toplam 80,5 tane avârizhâne bulunmaktadır. Bir avârizhânenin 8 gerçek hane olduğu varsayılırsa 80,5 avârizhâne, 644 gerçek hane eder. 644 gerçek hanenin de bir hanesinde 5 kişinin yaşadığı varsayılırsa tahmini nüfusun 3.220 kişi; 7 kişi yaşadığı düşünülürse de nüfusun 4.508 kişi olduğu görülür.

Bir avârizhâne 10 gerçek hane kabul edilirse 80,5 avârizhâne, 805 gerçek hane olur. Hane 5 kişi alırsa nüfus 4.025 kişiye; 7 kişi alırsa da nüfusun 5.635 kişi olduğu sonucuna ulaşılır. Bu rakamlara tahmini olarak vergiden muaf kesim de eklenirse Saraçhane Semtinin, XVIII. yüzyıl ortalarında nüfus yoğunluğunun ortalama 3.800 ile 6.000 kişi arasında olduğu söylenebilir.

2.1.6. Karanfiloğlu Senti

Kentin merkezinde bulunan Karanfiloğlu Senti, Kaleiçi'nin doğusunda bulunmaktadır.¹¹⁷ Senti kurulmasında II. Murad ve II. Mehmed döneminin ümerâsından olan Hadım Balaban, Kurtçu Doğan gibi şahsiyetler etkili olmuştur.¹¹⁸ Yine I. Mehmed döneminde kadılık, II. Murad döneminde vezirlik yapmış olan Fazlullah Paşa'nın Edirne'de kurduğu iki mahalleden biri bu senttedir. Paşa yaptırmış olduğu imaret ve mescid ile Edirne'nin kurucuları arasında yer almıştır.¹¹⁹

Sent; El-Hâc Safâ, Kıncı Firuz, Cami'-i Kebîr, Hocagî, Hadım Timurtaş, Alemüddîn, Kendum Kûb, Kebe Yapıcı, Sarıca Paşa, Hadım Balaban, Mahmud Ağa, Baba Timurtaş, Arif Ağa, Kurtçu Doğan, Fazlullah Paşa, Altunî, Karaca Bevvâb ve Hızır Ağa mahallerinden oluşmaktadır. Bu mahallerin tahmini nüfuslarına bakıldığında;

Tablo 8: Avârizhâne Sayısına Göre Karanfiloğlu Senti'nin Tahmini Nüfusu

MAHALLE	Avârizhâne Sayısı	Gerçek Hane		Katsayı 8		Katsayı 10	
		Katsayısı 8	Katsayısı 10	Hane	Hane	Hane	Hane
				Kişi Sayısı	Kişi Sayısı	Kişi Sayısı	Kişi Sayısı
				5	7	5	7
El-Hâc Safâ	2	16	20	80	112	100	140
Kıncı Firuz	5	40	50	200	280	250	350
Cami'-i Kebîr	9	72	90	360	504	450	630
Hocagî	4	32	40	160	224	200	280

¹¹⁷ Uğur, *The Historical Interaction of the City With Its Mahalles: Ottoman Edirne in the Late Seventeenth and Early Eighteenth Centuries*, s. 120.

¹¹⁸ Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livası XV. ve XVI. Asırlarda / Vakıflar - Mülkler - Mukataalar*, ss. 45 ve 40.

¹¹⁹ Gökbilgin, "Edirne Şehrinin Kurucuları", s. 173.

Hadım Timurtaş	5	40	50	200	280	250	350
Alemüddîn	3	24	30	120	168	150	210
Kendum Kûb	3	24	30	120	168	150	210
Kebe Yapıcı	4	32	40	160	224	200	280
Sarıca Paşa	8	64	80	320	448	400	560
Hadım Balaban	2	16	20	80	112	100	140
Mahmud Ağa	4	32	40	160	224	200	280
Baba Timurtaş	9	72	90	360	504	450	630
Arif Ağa	4	32	40	160	224	200	280
Kurtçu Doğan	5	40	50	200	280	250	350
Fazlullah Paşa	3,5	28	35	140	196	175	245
Altunî	1	8	10	40	56	50	70
Karaca Bevvâb	4	32	40	160	224	200	280
Hızır Ağa	5	40	50	200	280	250	350
TOPLAM	80,5	644	805	3220	4508	4025	5635

(Bu tablo 140 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili Kullanılarak Oluşturulmuştur.)

Semtte mevcut 18 mahallede toplam 80,5 tane avârizhâne bulunmaktadır. Bir avârizhânenin 8 gerçek hane olduğu varsayılırsa 80,5 avârizhâne, 644 gerçek haneye tekabül eder. 644 gerçek hanenin de bir hanesinde 5 kişinin yaşadığı varsayılırsa tahmini nüfusun 3.220 kişi; 7 kişi yaşadığı düşünülürse de nüfusun 4.508 kişi olduğu görülür.

Bir avârizhâne 10 gerçek hane kabul edilirse 80,5 avârizhâne, 805 gerçek hane olur. Hane 5 kişi alınırsa nüfusun 4.025 kişi; 7 kişi alınırsa da nüfusun 5.635 kişi olduğu sonucuna ulaşılır. Bu rakamlara tahmini olarak vergiden muaf kesim de eklenirse Karanfiloğlu Semtinin, XVIII. yüzyıl ortalarında nüfusunun ortalama 3.800 ile 6.000 kişi arasında olduğu söylenebilir.

2.1.7. Muradiye Semti

Bölgeye yerleşim II. Murad'ın 1436'da Muradiye Camii ve Derviş Köşkünü yaptırmayıyla başlamıştır. İlk yerleşim 1400 yılında Sofu Bayezid Mahallesi kurulmasıyla görülmüştür.¹²⁰ Bundan sonra bölgede birçok mahalle yapılmaya başlayarak Muradiye adı verilen semt ortaya çıkmıştır. Gümlü Oğlu yaptırmış olduğu mescid ile Amasya ulemâsından Sofu Bayezid adına yaptırılmış cami ve II. Murad döneminde yaşamış Baba Timurtaş da zâviyesiyle beraber semtin kurulmasında etkili isimlerden olmuşlardır.¹²¹ Aynı şekilde I. Selim'in annesi, II. Bayezid'in zevcesi Gülbahar Hatun da semtte yaptırmış olduğu mescid ile kendi adında bir mahallenin kurulmasına vesile olmuştur.¹²²

Semtte bulunan mahalleler;

Tablo 9: Avârizhâne Sayısına Göre Muradiye Semtinin Tahmini Nüfusu

MAHALLE	Avârizhâne Sayısı	Gerçek Hane		Katsayı 8		Katsayı 10	
		Katsayısı 8	Katsayısı 10	Hane Kişi Sayısı	Hane Kişi Sayısı	Hane Kişi Sayısı	Hane Kişi Sayısı
				5	7	5	7
Gümlü Oğlu	1	8	10	40	56	50	70
Selçuk Hatun	3	24	30	120	168	150	210
İsmail Ağa	6,5	52	65	260	364	325	455
Baba Timurtaş	4	32	40	160	224	200	280
Sofu Bayezid	5	40	50	200	280	250	350
Umur Beg	8	64	80	320	448	400	560
Mirahur Ayas Beg	13	104	130	520	728	650	910
Kâtib-i Cevv	4	32	40	160	224	200	280
Daye Hatun	9	72	90	360	504	450	630

¹²⁰ Uğur, *The Historical Interaction of the City With Its Mahalles: Ottoman Edirne in the Late Seventeenth and Early Eighteenth Centuries*, s. 117.

¹²¹ Gökbilgin, "Edirne Şehrinin Kurucuları", ss. 166 ve 171.

¹²² Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livası XV. ve XVI. Asırlarda / Vakıflar - Mülkler - Mukataalar*, s. 46.

Gülbahar	2	16	20	80	112	100	140
Hazinedar Sinan Beg	8	64	80	320	448	400	560
Mezid Beg	4	32	40	160	224	200	280
Muradiye	18	144	180	720	1008	900	1260
Yeniçeri Meydanı	6	48	60	240	336	300	420
TOPLAM	91,5	732	915	3660	5124	4575	6405

(Bu tablo 140 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili Kullanılarak Oluşturulmuştur.)

Semt hakkında tahmini nüfus verileri incelendiğinde; sicilde Muradiye Semti için 91,5 tane avârizhâne kaydedildiği görülmektedir. 91,5 avârizhâne de katsayı 8 alınırsa 732 gerçek haneye tekabül eder. Hanelerin içerisinde de 5 veya 7 kişinin yaşadığı düşünülürse semtin nüfusunun 3.360 veya 5.124 kişi olduğu tahmin edilmektedir.

Katsayı 10 alınırsa da 91,5 tane avârizhâne, 915 gerçek hane eder ki bu da nüfusun 4.525 veya 6.335 kişi olduğu anlamına gelmektedir. Bu sayılara vergiden muaf kesim de eklenirse Muradiye Semtinin nüfusu 4.000 ile 7.000 arasında olması muhtemeldir.

2.1.8. Kıyık Semti

Kentin kuzeydoğusunda yer alan Kıyık Semti, rivayete göre Kıyık Baba adı verilen bir zat için kurulan zâviye ve türbeden adını almıştır.¹²³ Semtte, Veled-i Veliyüddîn, Nişancı Paşa, Kabuzcu Ali, Karabulut, Noktacızâde, Medrese-i Ali Beg, Derviş Beg, Üsküfçü Hızır, Yahya Beg, Berkuk Ağa, Arabacı Ahmed (Şarâp-dâr Hamza Beg), Zen-i İbrahim Paşa, Çokalca, Cami'-i İbrahim Paşa ve Baruthâne mahalleleri bulunmaktadır. Bu mahallelerden Baruthâne Mahallesi, sicillere kefare mahallesi olarak kaydedilmiştir. Yukarıda adı geçen Berkuk Ağa, Şarâp-dâr Hamza Beg, Nişancı Paşa, Yahya Beg Osmanlı ümerâsından olup Edirne'nin kurulmasına katkı sağlamışlardır. Şarâp-dâr Hamza Beg, II. Murad döneminde beylerbeyi olup Edirne'de bir zâviye kurmuştur.¹²⁴ Aynı şekilde XVI. yüzyılın sonlarında devlet hizmetinde çalışan Nişancı Mehmed Paşa'nın kurmuş olduğu mahalle, kendisinin adıyla anılmaya başlanmış ve Paşa Edirne'nin kurucuları arasında yerini almıştır.

¹²³ Gökbilgin, "Edirne Şehrinin Kurucuları", s. 163.

¹²⁴ a.g.e., s. 172.

Tablo 10: Avârizhâne Sayısına Göre Kıyık Semtinin Tahmini Nüfusu

MAHALLE	Avârizhâne Sayısı	Gerçek Hane		Katsayı 8		Katsayı 10	
		Katsayısı 8	Katsayısı 10	Hane Kişi Sayısı 5	Hane Kişi Sayısı 7	Hane Kişi Sayısı 5	Hane Kişi Sayısı 7
Veled-i Veliüddîn	2	16	20	80	112	100	140
Nişancı Paşa	3	24	30	120	168	150	210
Kabuzcu Ali	1	8	10	40	56	50	70
Karabulut	6	48	60	240	336	300	420
Noktacızâde	5	40	50	200	280	250	350
Medrese-i Ali Beg	9	72	90	360	504	450	630
Derviş Beg	5	40	50	200	280	250	350
Üsküfçü Hızır	7	56	70	280	392	350	490
Yahya Beg	2	16	20	80	112	100	140
Berkuk Ağa	10	80	100	400	560	500	700
Arabacı Ahmed (Şarâp-dâr Hamza Beg)	20	160	200	800	1120	1000	1400
Zen-i İbrahim Paşa	9,5	76	95	380	532	475	665
Çokalca	20	160	200	800	1120	1000	1400
Cami-i İbrahim Paşa	9,5	76	95	380	532	475	665
Baruthâne	5	40	50	200	280	250	350
TOPLAM	114	912	1140	4560	6384	5700	7980

(Bu tablo 140 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili Kullanılarak Oluşturulmuştur.)

Kıyık Senti için mevcut 114 tane avârizhâne bulunmaktadır. Bu 114 avârizhâne katsayı 8 alınırsa 912 gerçek hane eder. Bu hanelerin içerisinde de 5 veya 7 kişinin yaşadığı düşünülürse de semtin nüfusunun 4.560 veya 6.384 kişi olduğu tahmin edilmektedir.

Katsayı 10 alınırsa da 104 avârizhâne, 1.140 gerçek hane eder ki bu da nüfusun 5.700 veya 7.980 kişi olduğu anlamına gelmektedir. Bu sayılara vergiden muaf kesim de eklenirse Kıyık Semtinin nüfusunun 5.000 ile 8.500 kişi arasında olması muhtemeldir.

2.1.9. Yıldırım Senti

Tunca Nehri'nin öteki yakasında yukarıda bahsedilen semtlerden ayrı olarak bulunan iki yerleşim alanından biri Yıldırım Senti'dir. Adını kurucusu I. Bayezid (Yıldırım)'den almaktadır. Yıldırım Senti de Kaleiçi gibi tarihi geçmişi olan bir bölgedir. Osmanlılar ilk geldiklerinde Kaleiçi'nde nasıl bir yerleşim bulunuyorsa, I. Bayezid'in bölgede imaretini inşa ettirmesinden önce de burada Aina adı verilen eski bir yerleşim yeri bulunmaktaydı. Senti kurulmasında birçok kişinin katkısı olmuştur. Bu kişilerin başında da H. 802/M. 1399'da bölgede imaretini kuran I. Bayezid gelmektedir.¹²⁵ Sinan Beg, Mümin Hoca¹²⁶ ve dönemin bilginlerinden El-Hâc Sarraf¹²⁷ gibi zatların kurmuş olduğu mescitlerle de bölgede yerleşim hızlanmıştır. Senti; Mümin Hoca, Sinan Beg, Yıldırım Han, Ma'ruf Hoca, Nâib Çelebî, El-Hâc Sarraf, Niş Doğan, Kuzu Koyun, Saçlı Dede adlarıyla anılan 8 mahalleden oluşmaktadır.

Bu mahallerin nüfusu incelendiğinde;

Tablo 11: Avârizhâne Sayısına Göre Yıldırım Senti'nin Tahmini Nüfusu

MAHALLE	Avârizhâne Sayısı	Gerçek Hane		Katsayı 8		Katsayı 10	
		Katsayı 8	Katsayı 10	Hane	Hane	Hane	Hane
				Kişi Sayısı	Kişi Sayısı	Kişi Sayısı	Kişi Sayısı
				5	7	5	7
Mümin Hoca	10	80	100	400	560	500	700
Sinan Beg	8	64	80	320	448	400	560
Yıldırım Han	6	48	60	240	336	300	420
Ma'ruf Hoca	16	128	160	640	896	800	1120
Nâib Çelebî	8	64	80	320	448	400	560

¹²⁵ Ahmet Bâdî Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne 20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si*, C. 1/1, s. 227.

¹²⁶ Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livası XV. ve XVI. Asırlarda / Vakıflar - Mülkler - Mukataalar*, s. 62.

¹²⁷ Tosyavizâde Doktor Rifat Osman, *Edirne Rehnüması*, s. 20.

El-Hâc Sarraf	19	152	190	760	1064	950	1330
Niş Doğan	1,5	12	15	60	84	75	105
Kuzu Koyun	2	16	20	80	112	100	140
Saçlı Dede	6	48	60	240	336	300	420
TOPLAM	76,5	612	765	3060	4284	3825	5355

(Bu tablo 140 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili Kullanılarak Oluşturulmuştur.)

Yıldırım Semtinde mevcut 76,5 avârizhâne bulunmaktadır. 76,5 avârizhâne katsayı 8 alınrsa 612 gerçek hane etmektedir. Hanelerin içerisinde de 5 veya 7 kişinin yaşadığı düşünülürse semtin nüfusunun 3.060 veya 4.284 kişi olduğu görülmektedir.

Katsayı 10 alınrsa da 76,5 avârizhâne, 765 gerçek hane eder ki bu da nüfusun 3.825 veya 5.355 kişi olduğu anlamına gelmektedir. Bu sayılara vergiden muaf kesim de eklenirse Yıldırım Semtinin nüfusu 3.300 ile 6.000 arasında olması muhtemeldir.

2.1.10. Bayezid Semti

Tunca Nehri'nin öteki yakasında bulunan iki semtten bir diğeri de Bayezid Semtidir. Adını II. Bayezid'in H. 893/M. 1487'de burada inşa ettirdiği imareten almaktadır.¹²⁸ Bu imarete binâen Yeni İmaret Semti olarak da adlandırılır. Edirne'de kurulan son yerleşim alanıdır. II. Murad'ın inşa ettirdiği Edirne Sarayı da bu semtin sınırları içerisinde yer almaktadır. İçerisindeki mahallelerin birçoğu ilk zamanlar Yıldırım Semti içerisinde yer alırken daha sonradan Bayezid Semtine dâhil edilmişlerdir. Örneğin, I. Murad veya I. Bayezid'in devlet adamı olan Mihal Koç, Yıldırım Semtinde bir mahalle inşa edip Edirne'nin kurucuları arasında yer almıştır.¹²⁹ II. Bayezid devri saray adamlarından Hadım Firuz da semtte bir mescit inşa ettirerek adını bir mahalleye vermiştir.¹³⁰ Sicillerden elde ettiğimiz bilgiler ışığında semtte Emir Şah, Has Murad, Mihal Koç, Hadım Firuz mahalleleri bulunmaktadır.

Mevcut mahalleler incelendiğinde;

¹²⁸ Ahmed Bâdî Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne* 20. *Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si*, C. 1/1, s. 227.

¹²⁹ Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livası XV. ve XVI. Asırlarda / Vakıflar - Mülkler - Mukataalar*, s. 22.

¹³⁰ Gökbilgin, "Edirne Şehrinin Kurucuları", s. 52.

Tablo 12: Avârizhâne Sayısına Göre Bayezid Semtinin Tahmini Nüfusu

MAHALLE	Avârizhâne Sayısı	Gerçek Hane		Katsayı 8		Katsayı 10	
		Katsayısı 8	Katsayısı 10	Hane Kişi Sayısı 5	Hane Kişi Sayısı 7	Hane Kişi Sayısı 5	Hane Kişi Sayısı 7
Emir Şah	15	120	150	600	840	750	1050
Has Murad	7	56	70	280	392	350	490
Mihal Koç	5	40	50	200	280	250	350
Hadım Firuz	4	32	40	160	224	200	280
TOPLAM	31	248	310	1240	1736	1550	2170

(Bu tablo 140 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili Kullamlarak Oluşturulmuştur.)

Bayezid Semtinde mevcut 4 mahallede toplam 31 avârizhâne bulunmaktadır. Bu 31 avârizhâne katsayısı 8 alınırsa 248 gerçek hane etmektedir. Hanelerin içerisinde de 5 veya 7 kişinin yaşadığı düşünülürse semtin nüfusu 1.240 veya 1.736 kişi olduğu tahmin edilmektedir.

Katsayı 10 alınırsa da 31 avârizhâne, 310 gerçek hane eder ki bu da nüfusun 1.550 veya 2.170 kişi olduğu anlamına gelmektedir. Bu sayılara vergiden muaf kesim de eklenirse Bayezid Semtinin nüfusu 1.500 ile 2.500 kişi arasında olması muhtemeldir.

2.2. Edirne'nin Demografik Yapısı ve Semt Analizi

Kentin, 1361'de Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle beraber Edirne'nin genel görünümünde başlayan gelişme ve şenlendirmeye bağlı olarak kentin sosyo-demografik yapısında da bir değişim başladığı söylenebilir. Kentin stratejik konumu, önemli yol ağları üzerinde bulunması ve Osmanlı hanedanı ve devlet erkânı tarafından aktif bir şekilde kullanılan bir yer olması sebebiyle demografik yapısı belirli afetler ve olağanüstü durumlar dışında sürekli bir ilerleme halinde olmuştur. 1361'de Bizans'tan Osmanlı hâkimiyetine geçtiği zaman Kaleiçi'nde 10.000 ile 15.000 arasında kişinin yaşadığı bilinmektedir.¹³¹ Belirtilen nüfus kentin imarına bağlı olarak zamanla artış göstermiştir.

¹³¹ Gökbilgin, "Edirne", s. 427.

Ömer Lütfi Barkan, 1520-1535 yılları arasında Edirne’de 4.061 hanenin varlığından ve buna bağlı olarak da toplam nüfusun 22.335 kişi olduğunu belirtmiştir. 1571-1580 yıllarına gelindiğinde ise nüfusun 30.140 kişi olduğu tahmin edilmektedir.¹³² Özer Ergenç ise XVIII. yüzyılın başlarında Edirne’nin demografisi üzerine yaptığı çalışmada, 3.797 hanede 5.329 hane reisinin yaşadığını belirtmiştir. Bu hane reislerinden 164 tanesinin ise kocaları ölmüş ve yalnız kalmış kadınlar olduğunu aktarmıştır. Bahsedilen bu kadınları çıkarıp yaptığı nüfus hesaplamasında hane sayısını 5 olarak aldığında kent nüfusunu 25.989; 7 olarak aldığında ise 36.319 şeklinde bir nüfus tahmini ortaya koymuştur.¹³³ S. Emre Karakuş da incelediği 1787 yılına ait Edirne Şer’iyye Sicilindeki avâriz kayıtlarına göre yaptığı çalışmada, XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Edirne nüfusu için avârizhâne katsayısı 8 ve hanede yaşıyan kişi sayısı 5 varsayılırsa nüfusun 50.640; katsayı 10 ve hanedeki kişi 5 olarak alınır da 63.300 olduğunu belirtmiştir.¹³⁴ Ancak bu verilere vergiden muaf mahalleler, askerî kesim ve onların kapı halkları eklenmemiştir. XIX. yüzyılda kent nüfusuna geçmeden önce ise bu dönemde Edirne’nin demografik yapısında değişime sebep olan pek çok doğal ve siyasi olay gerçekleştiği belirtilmelidir. 1800’lerin başında 85.000 ile 100.000 arasında olan nüfus 1870’lerde 68.660’lere kadar bir düşüş göstermiştir.¹³⁵

Bu çalışma kapsamında yapılan araştırma ve incelemeler sonucunda elde edilen tahmini Edirne nüfusunun, en az 55.000 ile en fazla 95.000 kişi arasında olduğu belirlenmiştir. Özer Ergenç ve S. Emre Karakuş’un verileri ile bu çalışmadaki veriler karşılaştırıldığında ise ortaya çıkan sonuçlar birbirini tamamlamaktadır. XVIII. yüzyılın başlarında aşağı yukarı 26.000 ile 37.000 kişi arasında olan nüfus, yüzyılın ortalarına gelindiğinde 55.000 ile 95.000 kişiye yükselmiştir. XIX. yüzyıl başlarında ise nüfus 85.000 ile 100.000 kişi arasında bir sayıya ulaşmıştır. Bu veriler de Edirne’nin nüfusunda XVIII. yüzyılın başından sonuna kadar bir ilerlemenin olduğunu göstermektedir.

Edirne’de semtlere bakıldığında; Kaleiçi, Ayşekadın, Kirişhane, Gazi Mihal, Saraçhane, Karanfiloğlu, Kıyık, Muradiye, Yıldırım ve Bayezid olmak üzere 10 semtin bulunduğu görülmektedir. Adı geçen 10 semt avârizhâne kayıtlarına göre bünyesinde 162

¹³² Ergenç, “XVIII. Yüzyılın Başlarında Edirne’nin Demografik Durumu Hakkında Bazı Bilgiler”, s. 1419.

¹³³ a.yer.

¹³⁴ Karakuş, *Osmanlı İdaresinde Edirne (1789-1839)*, ss. 139-44.

¹³⁵ Gökbilgin, “Edirne”, s. 428.

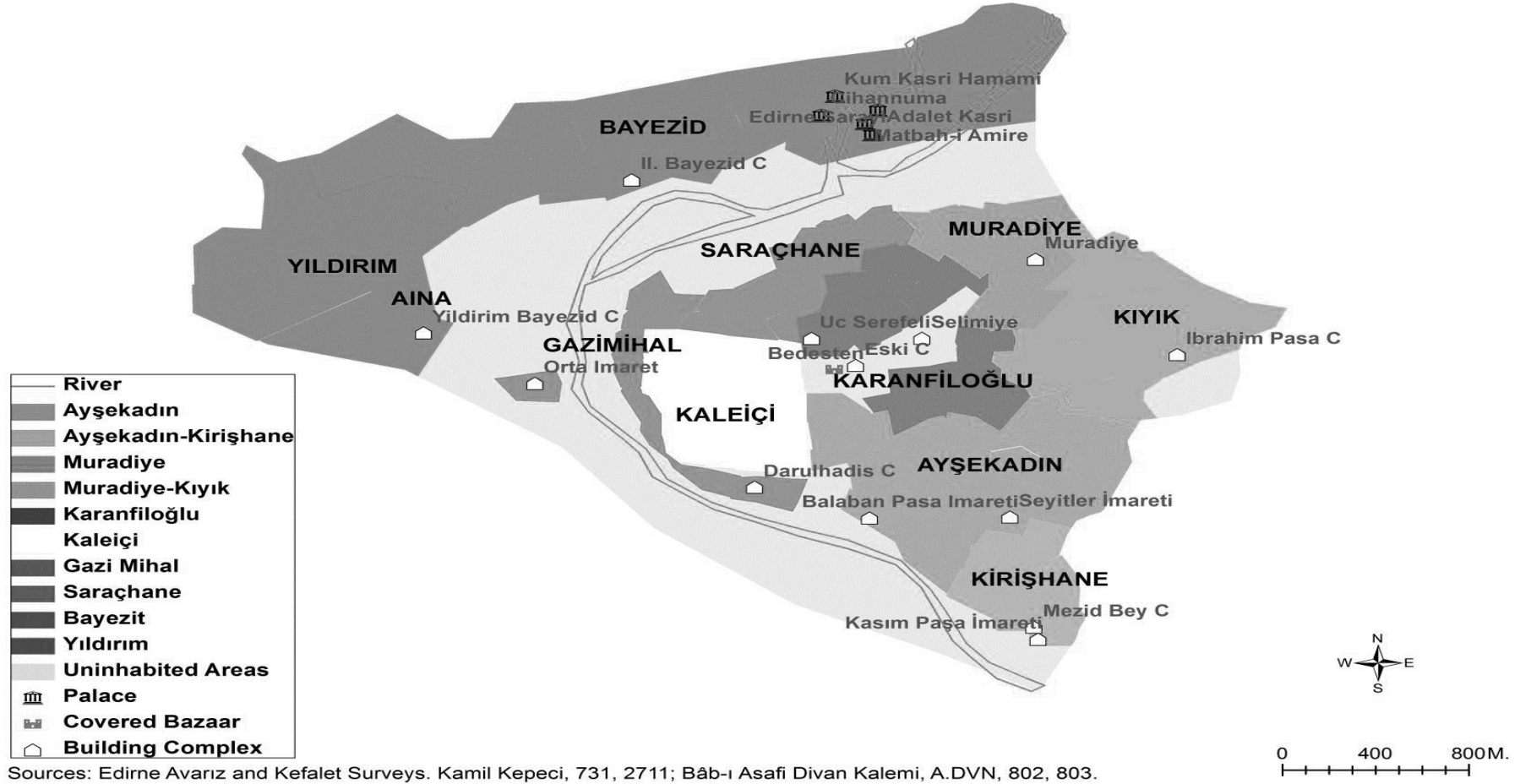
mahalle bulundurmaktadır. Edirne’de XVIII. yüzyıl ortalarında 1.247,5 avârizhâne kaydedilmiştir. Bunlardan 378,5 tanesi Kaleiçi Semtinde bulunmaktadır. Kaleiçi hem mahalle hem de nüfus bakımından Edirne’nin en büyük semtidir. Semtte 14 tanesi gayrimüslimlere ait olmak üzere 34 mahalle bulunmaktadır. Ayrıca Kaleiçi’nde 100 tane Yahudi hanesi kaydedilmiştir. Çalışılan dönemde semtin tahmini nüfus aralığının 17.000 ile 30.000 kişi arasında olması muhtemeldir. Buradan da anlaşılacağı üzere Kaleiçi, Edirne’nin en canlı semti olma özelliğini taşımaktadır. Kaleiçi’nden sonraki bir diğer büyük semt Ayşekadın’dır. Ayşekadın Semtinde 215,5 avârizhâne kaydedilmiş olup 28 mahalle bulunmaktadır. Edirne’de Kaleiçi’nden sonraki en fazla mahalle burada yer almaktadır. Ayşekadın Semtinin çalışılan dönemdeki tahmini nüfusu 9.500 ile 17.000 arasında olup Kaleiçi’nin nüfusunun çok altındadır. Karanfiloğlu Semti, Kaleiçi ve Ayşekadın’dan sonra Edirne’nin mahalle olarak üçüncü büyük semtidir. 18 mahalleden oluşup kaydedilen avârizhâne sayısı 80,5’tir. Bu da tahmini 4.000 ile 6.500 arasında bir nüfusa sahip olduğunu göstermektedir. Karanfiloğlu’nu 15 mahalle ile Kıyık Semti takip etmektedir. Semtte, 114 avârizhâne bulunmaktadır. Bu sayı Kaleiçi ve Ayşekadın’dan sonra üçüncü büyük avârizhâne sayısıdır. Tahmini nüfusu ise 5.000 ile 8.000 kişi arasındadır. Saraçhane ve Muradiye semtleri ise 14 mahalleden oluşmaktadır. Saraçhane Semtinde 80,5; Muradiye Semtinde ise 91,5 avârizhâne kaydedilmiştir. Bu semtler merkezde bulunan semtlere göre nüfus yoğunluğunun daha az olduğu yerleşim yerleridir. Saraçhane’nin tahmini nüfusu 3.500 ile 6.000 kişi arasında iken Muradiye semtinin 4.000 ile 7.000 kişi arasındadır. Gazi Mihal ve Kirişhane semtleri de Edirne’de ortalama nüfusa sahip olan yerleşim alanlarındandır. Gazi Mihal Semtinde, 13 mahalle olup 90,5 avârizhâne kaydedilmiştir. Kirişhane de ise 11 mahalle kaydedilip avârizhâne sayısı 89’dur. İki semtin de tahmini nüfusları 4.000 ile 7.000 kişi arasındadır.

Son olarak Edirne’nin Tunca Nehrinin öte yakasında bulunan iki yerleşim yeri Yıldırım ve Bayezid semtlerine bakılacak olursa; adı geçen bu iki semtte nüfus yoğunluğunun diğerlerine göre daha az olduğu görülmektedir. Yıldırım Semti, 9 mahalleden oluşup 76,5 avârizhâne kaydedilmiştir. Bu sayı da semtin nüfusunun yaklaşık 3.500 ile 6.000 kişi arasında olabileceğini göstermektedir. Bayezid Semti ise 4 mahalleden oluşup 31 avârizhâne içermektedir. Tahmini nüfusu ise 1.500 ile 2.500 kişi arasındadır. Bayezid Semtinin bu kadar az mahalle ve nüfus içermesinin sebebi muhtemelen sınırları içerisinde Edirne Sarayı’nı bulundurmasından kaynaklıdır. Semtte

büyük bir alanı kapsamakta olan saray, mahalle sayısının az olmasına neden olarak gösterilebilir. Ayrıca nüfusun çoğunun sarayla ilgisi olan kişilerden oluşuyor olma ihtimali üzerinde de durulursa bu haneler vergiden muaf olup avârizhâne listesine yazılmamış olabilirler. Böylece semtin nüfusunun az olmasının sebebi bir nebze açıklanmış olabilir.

Nüfus verilerinin yanında kentin genel görünümünde ise; Edirne’de Müslümanlar ve gayrimüslimlerin bir arada yaşadığı eldeki arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Defterlerde 19 mahallede sadece gayrimüslimlerin yaşadığı belirtilmiştir. Ayrıca 100 Yahudi hanesinin de kentte bulunduğu kaydedilmiştir. Edirne’nin bu derece farklı kesimden insanlara ev sahipliği yapmasında bulunduğu konum, yol ağları ve ticaret merkezi de olması önemli bir faktördür. Ayrıca kentin İstanbul’a yakınlığı sebebiyle üst kesim tarafından kullanılması askerî kesimin kentte oldukça fazla görülmesinin en önemli sebebidir. Tunca Nehri’nin etrafındaki sahilhaneler ve bahçeler üst kesim için Edirne’nin bir dinlenme ve cazibe merkezi olmasına neden olmuştur.

Resim 2: Edirne’de Bulunan Semtler

(Bu resim Yunus Uğur tarafından hazırlanan “*The Historical Interaction of the City With Its Mahalles: Ottoman Edirne in the Late Seventeenth and Early Eighteenth Centuries*” adlı doktora tezinden alınmıştır.)

İKİNCİ BÖLÜM

EDİRNELİ EV SAHİPLERİ VE EVLER

Sosyal tarih çalışmalarının ana kaynağını oluşturan şer'iyeye sicilleri içerdikleri bilgiler sayesinde tutulduğu dönemin hayatını bize aktarmasının yanı sıra bugün belki de hiçbirinin varlığını devam ettirmediği eski evlerin zihinlerde yeniden canlanmasına da katkı sağlamaktadır. Bilindiği üzere bu siciller sadece mahkemede görüşülen konuları ihtiva etmez bunun yanında noterlik, idari ve beledî işlere ait birçok veriyi de bünyesinde barındırmaktadır.¹³⁶ Bu zengin verilerden biri de ev, dükkân ve arsa satış kayıtlarıdır. Kayıtlardaki veriler oldukça açıklayıcı ve kapsamlıdır; Örneğin, *Mahruse-i Edirne'de Hadım Firuz Mahallesi sükkânından Ahmed Efendi ibn-i Mahmud nam kimesne*¹³⁷, *Daye Hatun Mahallesi sakinelerinden Fatma bint-i Şa'bân nam Hatun*¹³⁸ şeklinde kayıtlarda öncelikle alıcının ve satıcının kimlik bilgileri verilmektedir. Daha sonra da satışa bahis olan evin konumu aynı mahallede ise *mahalle-i mezbûre* şeklinde değilse de bulunduğu mahallenin ismi belirtilerek *bir taraftan Hüseyin Beşe menzili, bir taraftan Süleyman Beşe menzili, bir taraftan Bezirci Mustafa menzili ve bir taraftan tarîk-i amm ile mahdud*¹³⁹ şeklinde yanındaki komşuları ile birlikte konumu açıklanır. Daha sonra da *bir bâb fevkanî, bir sofa, bir matbah* vs. gibi ilgili evin özellikleri sayılarak evin tanıtımı yapılır. En son evin fiyatı belirtilerek evin satış akdinin gerçekleştiği kayda geçirilir.

Bir önceki bölümde Edirne'de mahallelerin tanıtımı yapıldıktan sonra bu bölümde de sicillerden elde edilen veriler ışığında; *Edirne'de konut tipolojisi nasıldı?, Ev sahibi olmanın bedeli neydi?, Fiyatların belirlenmesinde etkenler nelerdi?, Ev fiyatları ve semtler arasında bir ilişki var mıydı?, Müslim-gayrimüslim, askerî-reaya evleri arasında farklılık mevcut muydu? ve Edirne'de tercih edilen semtler/mahalleler neresiydi?* sorularının cevabı aranacaktır.

İncelenen sicil içerisindeki 450 belgeden 156 (%34,6) tanesi satış kayıdır. Edirne kazası ile ilgili olanlarından 104 (%23,1) tanesi ev satışı, 1 (%0,22) tanesi ev bağış hüccetidir. Geri kalan kayıtların 26 (%5,7) tanesi arsa satışı, 16 (3,55) tanesi dükkân satış

¹³⁶ Akgündüz, *Şer'iyeye Sicilleri Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler*, C. 1, ss. 12-22.

¹³⁷ EŞS 136, vr. 22.

¹³⁸ EŞS 136, vr. 17.

¹³⁹ EŞS 136, vr. 39.

hüccetidir. Çalışmanın bu kısmında sadece ev kayıtları kullanılmış olup dükkân ve arsa satışları dâhil edilmemiştir.

1. EDİRNE EVLERİ

1.1. Konut Tipolojisi

Günümüzde Edirne'nin birçok mahallesinde hala bir-iki katlı, panjurlu pencereleri ve cumbaları olan, cihannümasından kenti izleyebileceğiniz, kısaca günümüz insanının eski Osmanlı Evi diye adlandırdığı evler halen varlıklarını sürdürmektedir. Bu evler üzerine alanın uzmanları tarafından yapılan çalışmalar mevcuttur. Bunun yanında sicillerde de dönemin konut tipolojisi ve insanların nasıl evlerde hayatını sürdürdüğünü belirten birçok kayıt bulunmaktadır. İstenilen amaç dâhilinde eldeki kayıtlara doğru sorular sorulursa XVIII. yüzyılda Edirne'de var olan evler, çalışma kapsamında yeniden inşa sürecine girebilir.

XVIII. yüzyılda Edirne'de var olan evlerin tipolojisi incelendiğinde, Edirne evlerinin tek veya iki katlı yapılardan oluştuğu ve çoğunlukla avlu adı verilen bir alan içerisinde bulunduğu görülmektedir. Evler, *tarîk-i 'amm* veya *tarîk-i hâs* denen yollarla kent yaşamına dâhil olmaktadır. Tarîk-i 'amm kelime anlamı olarak herkese açık yolu ifade etmektedir. Tarîk-i hâs ise herkese açık olmayıp belirli evler tarafından kullanılan ve bazı kişiler için geçit hakkı olan yol anlamına gelmektedir.¹⁴⁰ Muhtemelen bugün ki çıkmaz sokak diye adlandırdığımız daha özel ve herkesin kullanımına açık olmayan sokakları ifade etmek için tarîk-i hâs ifadesi kullanılmaktaydı. Evlerin kat özellikleri kayıtlarda *fevkânî* ve *tahtânî* nadir de olsa *tabaka-yı 'ulyâ* ve *tabaka-yı vustâ* olarak belirtilmektedir. Bahsedilen fevkânî ve tahtânî kavramlarından tahtânî, giriş katını veya evin tek katlı olduğunu; fevkânî ise üst katları ve evin iki katlı olduğunu belirtmek için kullanılmıştır.¹⁴¹ Bunun yanında Edirne evlerinin büyük çoğunluğu bir avlu içerisinde bulunmaktaydı. Avlu klasik Türk evlerinde odalardan sonra gelen en önemli kısımdır. XVIII. yüzyılda Edirne'ye gelen Lady Montagu'da evlerin en fazla iki katlı olduğunu ve geniş avluların bulunduğunu yazmıştır.¹⁴²

¹⁴⁰ Faroqhi, *Orta halli Osmanlılar*, s. 50.

¹⁴¹ Doğan Kuban, *Türk "Hayat"lı Evi*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1995, s. 51.

¹⁴² *Şark Mektupları*, s. 59.

Doğan Kuban, avlunun ve bahçenin Türk evlerinin ayrılmaz bir parçası olduğunu ve Anadolu insanının yaşantısı ile bu yapı arasında bir doğal ilişki olduğunu söylemektedir.¹⁴³ Ev sahipleri yüksek duvarlarla çevrilmiş avlularda gündelik hayatını sürdürüp, çamaşır ve bulaşık yıkama, yemek ve ekmek pişirme, hayvan bakımı, sebze ve meyve yetiştirme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaktaydı.¹⁴⁴ Edirne'deki evlerde genellikle tek avlu bulunurken bazı varlıklı kişilerin evlerinde iki avlu birden bulunabilmektedir.¹⁴⁵ Avluların yanında evlerde *eşcâr-ı müsmire* ve *gayr-i müsmire* olmak üzere nitelenen bahçeler de bulunmaktadır. Bunlardan eşcâr-ı müsmire, meyveli ağaçları olan bahçeleri; gayr-i müsmire ise meyvesiz ağaçları olan bahçeleri ifade etmektedir. Bazı satış kayıtlarında ağaçlar belirtilmeyip sadece bahçe diye adlandırılan kısımlarda mevcuttur. Meyveli ve meyvesiz ağaçların bulunması evlerin fiyatlarını etkileyen bir kıstas olup genellikle satışlarda belirtildiği göz önünde bulundurulsa sadece bahçe diye tabir edilen kısımlar muhtemelen düz yeşil bir alanı ifade etmek için kullanılmıştır.

Tablo 13: Evlerin Genel Görünümü

Evlerin Genel Özellikleri	Sayı	Toplam Ev Kayıtlarına Oranı
Toplam Veri Sayısı: 105		
Tek Katlı (Tahtânî)	44	% 41,91
İki Katlı (Fevkânî)	61	% 58,09
Avlu Olan Evler	92	% 87,62
Avlusu Olmayan Evler	13	% 12,38
Bahçesi Olan Evler	9	% 8,57
Bahçesi Olmayan Evler	96	%91,43

(Bu Tablo 136 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicilinden Oluşturulmuştur.)

¹⁴³ Doğan Kuban, "Anadolu-Türk Şehri. Tarihî Gelişmesi, Sosyal ve Fizikî özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler", *Vakıflar Dergisi*, S. 7 (1968), s. 69.

¹⁴⁴ Turan Açıık, "Bir Yeniden İnşa Denemesi: 18. Yüzyılın Ortalarında Trabzon Evleri Hakkında Bazı Tespitler", *Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza*, ed. Ömer İskender Tuluk, Halil İbrahim Düzenli, İstanbul: Klasik Yayınları, 2010, s. 221.

¹⁴⁵ Örneğin: Emir Şah Mahallesinde Fatma bint-i Hüseyin'in evi harem ve selamlıktan oluşup iki kısımda da ayrı avlu bulunmaktadır. *EŞS 136*, vr. 23.

Kente hâkim olan belirgin bir yapılaşma farkı bulunmamaktadır. 105 kayıt içerisinde tek katlı (tahtânî) olarak belirtilen evlerin sayısı 44'tür. Bu sayı, elde edilen verilerin %41,91'ini meydana getirmektedir. Kalan %58,09 yani 105 evin 61 tanesini ise iki katlı (fevkânî) evler oluşturmaktadır. Bu evler içerisinde tek katlı evlerde gündelik hayat aynı ekseninde devam etmektedir. Örneğin; El-Hâc İvaz Mahallesi'nde es-Seyyid Ahmed Ağa ibn-i Mustafa'nın kızı Hadice'ye sattığı 2 bâb tahtânî, 1 sofa, 1 kiler, 1 sundurma, 1 kuyu ve bir miktar avlu ve bahçeden oluşan evinde hem yemek, bulaşık gibi gündelik işler; kışlık hazırlıklar, depolama işlemleri hem de uyuma, oturma, misafir ağırlama gibi aktiviteler evin yan yana bulunan kısımlarında gerçekleşmekteydi.¹⁴⁶ Ancak iki katlı yani fevkânî evlerde farklı aktiviteler, gündelik hayatın işleyişleri katlar vasıtasıyla ayrılmıştır. Örneğin; Kurtçu Doğan Mahallesi'nde bulunan ve Ayşe bint-i Ahmed'e ait 2 bâb fevkânî, 1 bâb tahtânî, 1 hamam, 1 camekân, 1 matbah, 1 ahır, 1 kenif, kuyu ve bir miktar avludan oluşan evinde muhtemelen üst katta (fevkânî) olan odalarda aile üyelerinin oturma, uyuma, yemek yeme ve misafir ağırlama aktiviteleri yapılırken alt katta (tahtânî) olan hamam, matbah, ahır, kuyu, kenif gibi kısımlarda gündelik işler ve bazı insani ihtiyaçlar karşılanmaktaydı.¹⁴⁷ Evlerin genel görünümünü oluşturan ve yukarıda açıklaması yapılan avluların, Türk evinin en önemli kısımlarından biri olduğu söylenebilir. Suraiya Faroqhi, XVII. yüzyıl Ankara ve Kayseri'sine ait satışlar üzerinden yaptığı çalışmasında avlunun evin ayrılmaz bir parçası olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁸ Gerçekten de kayıtlarından elde edilen veriler ışığında görülüyor ki Edirne'de satışa konu olan evlerin 92 (%87,62) tanesinde avlu bulunmaktadır. Sadece 13 eve ait satışta avlu olmadığı görülmüştür. 13 evden bir tanesi de bir arsa içinde bulunup etrafı duvarlarla örülmemiştir. Avlunun bu kadar yaygın olduğu evlerde, bahçeler için aynı şeyler söylenememektedir. Satışlardan görüldüğü üzere 105 evin sadece 9'unda (%8,57) bahçe bulunmaktadır. Bunlardan bazıları meyveli ve meyvesiz ağaçlardan oluşmaktayken bazıları hakkında hiçbir bilgi verilmeyip sadece bahçe olarak belirtilmiştir. Son olarak avlu ve bahçeyle ilgili olarak 105 ev içerisinde 5 tanesinde hem avlu hem de bahçe bulunmaktadır.

Çoğunlukla tek yapı olarak karşımıza çıkan Edirne evlerinin yanında *hâricen* ve *dâhilen* olarak nitelendirilen iki yapı evler de incelenen kayıtlarda görülmektedir.

¹⁴⁶ EŞS 136, vr. 19

¹⁴⁷ EŞS 136, vr. 35.

¹⁴⁸ Faroqhi, *Orta halli Osmanlılar*, s. 123.

Bu yapılardan hâricen olarak belirtilen yapı *selâmlık*, dâhilen ise *haremlık* olarak kullanılmaktadır.¹⁴⁹ 105 adet ev satışı içerisinde 12 adet dâhili ve hârici bölümleri olan ev tespit edilmiştir. Bahsedilen evler, mevcut evlerin %11,42'sini oluşturmaktadır. Bu evler diğer evlere göre daha teşekküllü olup genellikle beşe, ağa gibi kent yaşamında üst kesime mensup kişilerin evleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Evlerin iç yapısında, sıradan odaların ve odalar arası geçişleri sağlayan sofanın Edirne evlerinin ayrılmaz bir parçası olduğu görülür. Oda ve sofaya ek olarak bazı evlerde matbah, hamam, kiler, mahzen, izbe gibi özel işlevi bulunan bölümler de bulunmaktadır. Ancak bu kısımlar evlerin ortak özelliği olmayıp kişinin maddi durumu ve yaşam standardına göre farklılık göstermektedir. İlk olarak özel bir işlevi bulunmayan sıradan odalar ev halkının gündelik hayatını geçirdiği temel alanları oluşturmaktadır. Osmanlı evlerinde oturma ve yatma mekânları ayrı ayrı olmayıp genelde bu odalarda gündüzleri oturulup geceleri de yatak serilerek yatılırdı.¹⁵⁰ Tablo 14'te, evlerde en az bir odanın var olduğu görülmektedir. İncelenen satış kayıtlarının sadece ikisinde oda bulunamamıştır. Tabloya tekrar bakıldığında, sicilden elde edilen 105 satış hüccetinin %35,24'ünü yani 37 tanesini iki odalı evler oluşturmaktadır.¹⁵¹ Edirne evlerinde iki odalı evler diğer oda sayılarına göre daha fazla bulunmaktadır. İki odalı evleri %25,71 oranıyla 27 tane bir odası olan evler takip etmektedir. Ancak Suraiya Faroqhi, satış ve miras işlerini belgelemek için mahkemeye başvurma olasılığı en düşük kesimin, küçük evlerde yaşayan insanlar olabileceğini bu sebeple hüccetlerden elde edilen bir odalı ev sayısının normalde çok daha fazla olmasının muhtemel olduğunu söylemektedir.¹⁵² Bir ve iki odası olan evleri yine yaklaşık bir oranla üç odalı evler takip etmektedir. Tespit edilen evlerin 20 tanesinde yani %19,05'inde üç oda bulunmaktadır. Son olarak dört ve daha fazla odası bulunan evlerde satış hüccetleri içerisinde yer almaktadır. Bu evlerin büyük ölçüde lüks olduğu anlaşılmaktadır. İncelenen dönemde kayıtlarda dört ve daha fazla odası olan 19 ev bulunmaktadır. Bunlar içerisinde en fazla odaya sahip olan ev, vefatından sonra çocuklarının zu'amâdan Mehmed Ağa ibn-i Ali'ye üst katında 6, alt katında 4 oda ve 1

¹⁴⁹ Hatice Gökçen Özkaya, "Osmanlı Evleri Üzerine Yeniden Düşünmek: 18. Yüzyıldan Dahiliyeli-Hariciyeli Beş İstanbul Evi Örneği", *METU Journal of the Faculty of Architecture*, C. 1, S. 35 (2018), s. 246.

¹⁵⁰ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, çev. Elif Kılıç, 8. Baskı İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014, s. 187.

¹⁵¹ Bu odaların tahtânî veya fevkânî olması tablo içerisinde belirtilmeyip konut içerisindeki toplam oda sayısı tabloya yazılmıştır.

¹⁵² Faroqhi, *Orta halli Osmanlılar*, ss. 110-11.

sağır oda olan ve 900 kuruşa sattıkları Yahya Efendi ibn-i Ahmed Efendi'nin evidir.¹⁵³ Genellikle İstanbul elitlerinde görülen çok odalı ve gösterişli evlerin Edirne'de görülmesinin sebebi muhtemelen Edirne'nin saray ve çevresi tarafından aktif olarak kullanılmasından kaynaklıdır.

Tablo 14: Evlerin Oda Sayıları

Odaların Dağılımı	Sayı	Toplam Ev Kayıtlarına Oranı
		Toplam Veri Sayısı: 105
Tek odası olan	27	%25,71
İki odası olan	37	%35,24
Üç odası olan	20	%19,05
Dört ve daha fazla odası olan	19	%18,10
Odası bulunmayan	2	%1,90
TOPLAM	105	

(Bu tablo 136 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili Kullanılarak Oluşturulmuştur.)

Genel olarak iki katlı ve tek yapıdan oluşan içerisinde en az bir oda olduğu tespit edilen Edirne evlerinde odalar kadar vazgeçilmez olan bir diğer kısım da *sofa* adı verilen mekânlardır. Osmanlı evlerinde Avrupa evlerinde olduğu gibi odalar iç içe inşa edilmediği için odalar arasında geçişi sağlayan ve odaların çevresinde dizili olduğu sofalar mevcuttur.¹⁵⁴ Lady Montagu eserinde, her evde galerilerin bulunduğunu ve bu galerilere odalardan çıkışların mevcut olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁵ Muhtemelen bu galeri diye belirttiği kısımlar odaların açıldığı evin sofa kısmıdır. Bu sofalar, bir geçit olmanın yanı sıra aile üyelerinin gündelik işlerinden sonra vakit geçirdikleri bir alandır.¹⁵⁶ XVIII. yüzyılda *sofa* adı verilen bu kısımlara oturmaya elverişli ve manzaralı köşelerine serinlemeye yarayan ve çok havadar *köşk* adı verilen yerler inşa edilmiştir.¹⁵⁷ Tablo 15'ten eldeki Edirne evlerindeki *sofa* dağılımına bakıldığında; 107 evin 44 tanesinde 1

¹⁵³ EŞS 136, vr. 45.

¹⁵⁴ Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, s. 187.

¹⁵⁵ Şark Mektupları, s. 59.

¹⁵⁶ Sedat Hakkı Eldem, *Türk Evi Plan Tipleri*, İstanbul: İstanbul Teknik Üniv. Mimarlık Fakültesi, 1954, s. 16.

¹⁵⁷ a.yer.

adet sofa bulunmaktadır. Bu sayı genele oranlandığında evlerin %41,91’inde sofa mevcuttur. Ayrıca bahsedilen sofaların 3’ünde köşk olduğu kaydedilmiştir.

Tablo 15: Evlerin Sofa Sayıları

Sofa	Sayı	Toplam Ev Kayıtlarına Oranı
		Toplam Veri Sayısı: 105
Tek sofası olan	44	%41,91
İki sofası olan	18	%17,14
Üç sofası olan	2	%1,90
Sofa bulunmayan	41	%39,05
TOPLAM	105	

(Bu tablo 136 Numaralı Edirne Şer’iye Sicili Kullanılarak Oluşturulmuştur.)

Tek sofası olan evleri yaklaşık bir oran ve sayıyla sofası bulunmayan evler takip etmektedir. Kayıtlarda bulunan evlerin 41 tanesinde sofa bulunmamaktadır. Bu da toplam satış kayıtlarının %39,05’ini oluşturmaktadır. Satış hüccetleri incelendiğinde sofası bulunmayan evlerin çoğunluğunun tahtânî yani tek katlı evler olduğu anlaşılmaktadır. Muhtemelen bu evlerde odalar direk avlu denilen kısma açılmakta ve geçiş avlu üzerinden sağlamaktaydı. Çoğunluğu oluşturan sofası ve sofası bulunmayan evlerin yanında iki ve üç sofası olan evler de bulunmaktaydı. Mevcut evlerden 18 tanesinde iki sofa bulunur iken sadece 2 tanesinde üç sofa olduğu anlaşılmaktadır. İçerisinde birden fazla sofa bulunan evler daha önce de belirtilen dâhilen ve hâricen kısımları bulunan iki yapılı evlerdir. Bu evlerde her yapı içerisinde geçişi sağlayan sofalar bulunmaktaydı.

En basit Edirne evinde bile bulunan oda, sofa ve avlu dışında gelir düzeyi ve sosyal statüsü daha yüksek kişilerin evlerinde daha farklı bölümler de bulunmaktaydı. XVIII. yüzyıl Edirne’sinden örnekler sunan sicil kayıtlarında bazı kişilerin evlerinde yemek yapmak için matbah, ekmek vs. pişirmek için fırın, erzaklarını saklamak için kiler, ambar, izbe ve mahzen gibi farklı yapılara rastlanılmaktadır. Tablo 16’ya göre adı geçen yapılardan matbah, elde edilen 105 hüccetten sadece 13’ünde bulunmaktadır. Matbahı olan evler incelendiğinde bu evlerin daha pahalı ve teşekküllü olduğu görülmektedir. Sahipleri ise sıradan insanlardan ziyade ağa, seyyid, molla, efendi gibi unvanları olan üst kesime mensup kişilerdir. Evlerinde matbah bulunmayan daha sade ve basit evlerde yaşam süren 94 kişi ise muhtemelen evlerinin bir odasında, avluda veya sofada bulunan

bir ocakta yiyeceklerini hazırlamaktaydı. Örneğin, Sitti Hatun Mahallesi'nde evini satan Sultan isimli nasrâniyenin evinde sofadan sonra zikredilen ocak muhtemelen sofanın bir kenarında yemek yapmaya yaramaktaydı.¹⁵⁸

Tablo 16: Evlerin Diğer Bölümleri

Evin Diğer Bölümleri	Sayı	Toplam Ev Kayıtlarına Oranı
		Toplam Veri Sayısı: 105
Matbah	13	% 12,38
Kiler	16	% 15,23
Ambar	2	% 1,90
Fırın	2	% 1,90
Mahzen	17	% 16,19
İzbe	8	% 7,61
TOPLAM	58	

(Bu tablo 136 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili Kullanılarak Oluşturulmuştur.)

Kiler, mahzen, izbe gibi yapılar erzak, eşya depolama ve saklama amacıyla yapılara eklenen kısımlardır. Tablo 16'da kiler ve mahzenlerin, ambar ve izbeye göre Edirne evlerinde daha çok kullanıldığı anlaşılmaktadır. 105 evin 16'sında kiler, 17'sinde mahzen görülmektedir. Kiler, yiyeceklerin ve erzakların saklandığı evin depo kısmıdır. Kiler adı verilen kısımlar daha çok Müslümanlara ait evlerde karşımıza çıkarken mahzenler ise daha çok gayrimüslimlere ait evlerde bulunmaktadır. Mahzenin gayrimüslimlere ait evlerde görülmesinin sebebi şarap tüketimiyle ilgili olabilir. Şarapların daha serin ve karanlık yerlerde saklanması gerektiğinden kilere göre daha verim sağlayan mahzenler tercih edildiği düşünülmektedir. Bazı büyük evlerde birden fazla kiler ve mahzen bulunmaktadır. Örneğin 105 evin 3'ünde 2 adet kiler bulunurken 2 tanesinde 2 ayrı mahzen bulunmaktadır. İzbe denilen kısımlar ise bir kısmı toprak altında olup bodrum nitelikli yapılardır.¹⁵⁹ Edirne'de 105 evin 8'inde izbe adı verilen kısımlara rastlanılmıştır. Muhtemelen bu kısımlar odunluk olarak ayrı bir bölümü olmayan evlerin kışlık yakacaklarının saklandığı evin altında bulunan depo bölümüdür.

¹⁵⁸ EŞS 136, vr. 38

¹⁵⁹ Yavuz Arat, *Geleneksel Türk Evi İç Mekân Donatılarının Antropometrik Verilere Dayalı Analizi; Konya Örneği*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2011, s. 95.

Edirne evlerinde bulunan ve özel işlevi olan başka odalar da hamam, kenif, abdesthâne ve camekân odasıdır. Osmanlı'da insanlar temizlenmek için genellikle imaretler içinde bulunan veya bağımsız olarak inşa edilen hamamları kullanmışlardır.¹⁶⁰ Normal yaşam standartlarına sahip insanların yaşadığı daha makul evlerde, yıkanmak için *yunmalık* adı verilen ve genellikle bir dolap içerisinde bulunan yıkanma yerleri insanların temizlenme ve abdest ihtiyacını karşılamıştır.¹⁶¹ Ancak lüks denilen evlerde yıkanmak için ayrı bir hamamın da bulunduğu belgelerden anlaşılmaktadır. Mevcut 105 evin sadece 6'sında hamam diye belirtilen ayrı bölüm kayıt altına alınmıştır. Hamamı bulunan evler de diğerlerine göre oldukça pahalı ve mimari olarak birçok kısımdan oluşan yapılarıdır. Hamam olan bazı evlerde bulunan bir diğer kısım da hamama bağlı bir giyinme odası olan *camekân odası*dır.¹⁶² 105 evin sadece 3'ünde camekân odası tespit edilmiştir.

Ayrıca hamama ek olarak belirlenen evlerin birinde abdest almaya yarayan *abdesthâne*ye rastlanılmıştır. Kâtib-i Cevv Mahallesi'nde satışa konu olan Mehmed Ağa'nın evinde denk gelinen bu kısım evin hâricen yani selâmlık kısmında bulunmaktaydı.¹⁶³ Evde mevcut olan hamamdan farklı olarak bu kısım selâmlıkta misafirlerin kullanabileceği hamamdan daha küçük ve basit bir yıkanma yeriydi. Satışlarda adı geçen özel işlevi olan bir diğer kısım ise *kenifler*dir. Satış kayıtlarının 9'unda kenif bulunmaktadır. Turan Açıık, XVIII. yüzyıl ortalarında Trabzon evleri üzerine yaptığı çalışmasında evlerde *cari kenif*, *akıntı kenif*, *kuyu kenif* olarak belirtilen farklı kenif cinslerinin olduğundan bahsetmiştir. Edirne evlerinde ise böyle bir ayırım olmayıp satışa konu olan evlerde bulunan kenifler sadece *bir kenif* şeklinde belirtilmiştir. Bu yüzden Edirne evlerindeki kanalizasyon sistemi hakkında bilgi sahibi olunamamaktadır. Her evin içerisinde insanların ihtiyaçlarını karşılayacağı bir kenif bulunmaktadır. Ancak XVIII. yüzyıl ortalarında Edirne evlerinde aşağıdaki tabloda belirtilen 9 kenifin çoğu hamam gibi kısımları olan lüks evlerin içerisinde yer almaktadır. Bu keniflerin belirtilmesi, evin fiyatı veya konutun içerisinde bulunmasıyla doğru orantılı olabilir. İçerisinde kenif bulunan 9 evden birinde tahtânî ve fevkânî olmak üzere 2 adet

¹⁶⁰ Açıık, "Bir Yeniden İnşa Denemesi: 18. Yüzyılın Ortalarında Trabzon Evleri Hakkında Bazı Tespitler", s. 222.

¹⁶¹ Özkaya, "Osmanlı Evleri Üzerine Yeniden Düşünmek: 18. Yüzyıldan Dahiliyeli-Hariciyeli Beş İstanbul Evi Örneği", s. 257.

¹⁶² Hatice Gökçen Özkaya, *18. Yüzyıl İstanbul'unda Barınma Kültürü ve Yaşam Koşulları*, (Doktora Tezi Tezi), İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2011, s. 205.

¹⁶³ *EŞS 136*, vr. 24.

kenif bulunmaktadır.¹⁶⁴ Bu ev Kâtib-i Cevv Mahallesi'nde bulunup 300 kuruşluk bir değere sahiptir. Edirne'de basit yapıdaki evlerin ortalama 30 ile 50 kuruş arasında olduğu düşünülürse bu fiyat evin ne kadar lüks olduğunu göstermektedir.

Tablo 17: Evlerin Özel İşlevi Olan Kısımları

Özel İşlevi Olan Kısımlar	Sayı	Toplam Ev Kayıtlarına Oranı
		Toplam Veri Sayısı: 105
Hamam	6	%5,71
Kenif	9	%8,57
Abdesthâne	1	%0,95
Camekân Odası	3	%2,85
TOPLAM	19	

(Bu tablo 136 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili Kullanılarak Oluşturulmuştur.)

Edirne evlerinin bazılarında insanların hayatlarını sürdürdüğü oda, sofa ve avlu gibi alanların dışında *sayebân*, *sundurma*, *şahnişin*, *tahtapuş*, *köşk* gibi yarı açık kısımlar da bulunmaktaydı. Tablo 18'de verilen farklı eklentiler arasında en çok tercih edilen yarı açık mekân *sundurma* idi. Sundurma, üzeri kapalı ve ev sahiplerinin güzel havalarda oturduğu yarı açık bir mekândır.¹⁶⁵ Çalışmaya veri sağlayan Edirne evlerinin 4 tanesinde *sundurma* adı verilen yapıya rastlanılmıştır. Bu sayı toplam ev sayısının %3,80'ini oluşturmaktadır. *Sundurması* olan 4 evin birinde *sundurma* ile beraber yaz ocağı adı verilen yarı açık mutfaktan bahsedilmiştir.¹⁶⁶ *Sundurmadan* sonra evlerde tercih edilen diğer iki yapı ise *sayebân* ve *şahnişin* idi. *Sayebân* veya *sayegâh*, gölgelik anlamına gelip yaz günleri ev sahiplerinin serin bir şekilde oturmasını sağlayan yapıdır. Tespit edilen evlerin 4 tanesinde *sayebân* yani gölgelik kaydedilmiştir. *Şahnişin* ise evlerin sokağa doğru olan çıkmaları yani cumbalarıdır.¹⁶⁷ 105 evin sadece 1'inde *şahnişin* adı verilen bir kısım belirtilmiştir.

¹⁶⁴ EŞS 136, vr. 31.

¹⁶⁵ Tülay Artan, *Architecture As a Theatre of Life: Profile of The Eighteenth Century Bosphorus*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi Tezi), Cambridge: Massachusetts Institute of Technology, 1989, s. 325.

¹⁶⁶ Faroqhi, *Orta halli Osmanlılar*, s. 118.

¹⁶⁷ Mehmet Zeki Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993, C. 3, s. 305.

Son olarak yarı açık mekânlar arasında 2'şer adet *tahtabend* ve *tahtapuş* bulunmaktadır. Tülay Artan, çalışmasında bunları başka odaların üzerine konumlanan yarı açık yerler olarak tanımlamıştır.¹⁶⁸ Muhtemelen bunlar odanın zemininden daha yükseğe konumlanmış çıkıntılardır.

Tablo 18: Yarı Açık Mekânların Dağılımı

Yarı Açık Mekânların Dağılımı	Sayı	Toplam Ev Kayıtlarına Oranı
		Toplam Veri Sayısı: 105
Sayebân	4	%3,80
Sundurma	4	%3,80
Şahnişin	1	%0,95
Kemerlik	1	%0,95
Tahtapuş	2	%1,90
Tahtabend	2	%1,90
TOPLAM	14	

(Bu tablo 136 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili Kullanılarak Oluşturulmuştur.)

Edirne evleri hakkında bir başka konu da hanelerin su ihtiyacını nasıl karşıladığıdır. Eldeki kayıtlardan Edirnelilerin su ihtiyacını *kuyu*, *pınar* ve *bi'r-i mâ* (su kuyusu) ile karşıladığı anlaşılmaktadır. Kayıtların bazılarında kuyu ifadesi kullanılırken bazılarında *bi'r-i mâ* ifadesi kullanılmıştır. İkisi de anlam olarak su kuyusunu ifade ederken neden böyle bir ifade ayrımına gidilmiş olduğu eldeki kayıtlardan anlaşılamamaktadır. Kuyuların bahçe sulamak için *bi'r-i mâ*ların ise içme suyu olarak tercih edildiği varsayıldığında ise mevcut kayıtlarda aynı anda ikisinin bir evde bulunmaması ve bahçesi olan evlerde *bi'r-i mâ*ların bulunması bu fikri çürütmektedir. Muhtemelen ikisi de temiz suyu ifade edip kayıt esnasında kâtibin inisiyatifine kalmıştır.

Satış hüccetlerinin 47 tanesinde evlerde temiz su kaynağını belirten ifadeler bulunmaktadır. Evlerin fiyatlarının artışına bağlı olarak eklenen birçok kısımın beraber bazı evlerde iki tane su kuyusunun bulunduğu görülmektedir.¹⁶⁹ Bunun yanı sıra bazı kuyuların ise komşularla müşterek kullanıldığı belgelerden anlaşılmaktadır.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Artan, *Architecture As a Theatre of Life: Profile of The Eighteenth Century Bosphorus*, s. 266.

¹⁶⁹ *EŞS 136*, vr. 21.

¹⁷⁰ *EŞS 136*, vr. 21.

Tablo 19: Evlerin Su İhtiyacını Karşılamanın Kısımları

Su İhtiyacını Karşılamanın Kısımları	Sayı	Toplam Ev Kayıtlarına Oranı
		Toplam Veri Sayısı: 105
Kuyu	15	% 14,28
Pınar	8	% 7,61
Bi'r-i mâ	24	% 22,85
TOPLAM	47	

(Bu tablo 136 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili Kullanılarak Oluşturulmuştur.)

Evlerle ilgili son olarak kayıtlarda mevcut *ahır*, *samanlık*, *odunluk* adı verilen kısımlar incelendiğinde, Tablo 20'de görüldüğü üzere evlerin 29 tanesinde ahır bulunmaktadır. Evlerde mevcut olan ahırların taşıma aracı olarak kullanılan at, eşek gibi hayvanları mı yoksa büyük veya küçükbaş gibi insanların temel ihtiyaçlarını karşılayan hayvanları mı içerdiği ne yazık ki sicillerden anlaşılmamaktadır. Şu biliniyor ki Edirne'de bahsedilen 105 evin %27,61'lik bir kesiminde evlerde hayvan bakılmaktadır. Ahırların sayısı fazla iken samanlıkların sayısı oldukça azdır. Kayıtlarda sadece 2 evde samanlık kaydedilmiştir. Samanlığı bulunan evler yapı olarak diğer evlere göre çok daha büyük ve teşekküllü evlerdir. Muhtemelen büyük ve lüks evlerde ahırın yanında ayrıyeten bir samanlık adı verilen bölüm bulunmakta ve hayvanların yiyecekleri burada depolanmaktaydı. Daha küçük evlerde ise hayvanlar için depolanan samanlar ahırın bir köşesinde saklanmaktaydı.

Tablo 20: Evlerin Dışında Bulunan Kısımları

Evin Dışında Bulunan Kısımları	Sayı	Toplam Ev Kayıtlarına Oranı
		Toplam Veri Sayısı: 105
Ahır	29	% 27,61
Samanlık	2	% 1,90
Odunluk	1	% 0,95
TOPLAM	32	

(Bu tablo 136 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili Kullanılarak Oluşturulmuştur.)

Buraya kadar Edirne evlerinde bulunan kısımlar açıklanmaya çalışılmıştır. Elde edilen veriler, Edirne'nin ev tipolojisini tamamen açıklamaya yardımcı olmasa da bir nebze yapıları hakkında bilgi vermektedir. Bahsedilen ev özellikleri eldeki mevcut kayıtlara göre açıklanmaya çalışılmıştır. Kayda geçmemiş veya başka bir tarih aralığına ait satış kayıtlarıyla kıyaslandığında Edirne evlerinin tipolojileri hakkında farklı değerlendirmeler çıkabilir.

Sonuç olarak Edirne evlerinin tipolojisi hakkında şunlar söylenebilir; kentin genel görünümüne lüks ve çok büyük evlerden ziyade genellikle küçük ve orta ölçekli evler hâkimdir. Evler genellikle bir veya iki odadan, bir sofadan ve avludan oluşmaktadır. Evlerin çoğu iki katlıdır. Bu evlerde altta ve üstte birer oda bulunmaktadır. Odalar, evlerin vazgeçilmez temel yaşam alanlarını oluşturmuşlardır. Odaları avlular takip edip avlusu bulunan ev sayısı oldukça yüksektir. Basit ve standart özelliklere sahip evlerin yanında şüphesiz büyük evlerde bulunmaktaydı. Evlerin büyük bir kısmı tek çatı altında bulunurken bazı lüks evlerin hâricen ve dâhilen adı altında iki kısımdan oluştuğu görülmektedir. Bu evlerin fiyatlarıyla etnik unsurlar arasında belirli bir ayırımın olup olmadığı çalışmanın devamında detaylı bir şekilde incelenecektir.

1.2. Ev Sahibi Olmanın Bedeli

Günümüzde bile bir ev satın alınırken o evin fiyatının belirlenmesinde etkili olan oda sayısı, büyüklüğü, kat sayısı, çevresi, semti, ulaşımı gibi birçok faktör bulunmaktadır. Şüphesiz XVIII. yüzyıl ortalarında Edirne'de satılan bir evin fiyatının belirlenmesinde de bu faktörler aynı şekilde geçerlidir. Öncelikle evin oda sayısı, sofasının bulunup bulunmadığı, fevkânî veya tahtânî yapıya sahip olması, kent merkezine yakın olması, güvenli bir bölgede bulunması o ev için biçilen fiyatı muhakkak etkilemekteydi.

Örneğin, Ma'rif Hoca Mahallesi'ndeki Emine bint-i Mustafa'nın, Ramazan ibn-i Ali'ye sattığı bir bâb tahtânî oda, bir sofa ve avludan oluşan 29 kuruşluk evi¹⁷¹ ile El-Hâc Hallâc Mahallesi'ndeki Ayşe bint-i Hasan'ın, Mustafa ibn-i Ahmed'e sattığı 2 bâb tahtânî oda, 2 bâb fevkânî oda, 2 sofa, 1 matbah, 1 ahır, 1 pınar ve avludan oluşan 145 kuruşluk evi¹⁷² arasında evin özellikleri açısından kesinlikle belirgin bir fiyat farkı olacaktır. Detaylı verilen iki ev örneği üzerinden açıklama yapılırsa insanın yaşamını sürdürmesi

¹⁷¹ EŞS 136, vr. 7.

¹⁷² EŞS 136, vr. 19.

için gerekli bir oda, bir sofa ve avlu için 29 kuruş ödemesi gerekirken yaşamını sürdürmek istediği evin iki katlı olması, üst katta bir odası ve sofasının olması, hayvanlarının barınacağı bir ahırın olması, mutfağının olması bu bir oda, bir sofa fiyatının üzerine sürekli ekleme yapılması anlamına gelmektedir.

XVIII. yüzyıl ortalarında Edirne evlerinin fiyatlarının nasıl bir dağılım gösterdiğine Tablo 21’den bakılırsa;

Tablo 21: XVIII. Yüzyıl Ortalarında Edirne’de Ev Fiyatları

Ev Fiyatları	Sayı	Toplam Ev Kayıtlarına Oranı
		Toplam Veri Sayısı: 104¹⁷³
1-50 Kuruş	47	%45,19
51-100 Kuruş	31	%29,81
101-150 Kuruş	11	%10,58
151-200 Kuruş	6	%5,77
201-250 Kuruş	2	%1,92
251-300 Kuruş	3	%2,89
301-350 Kuruş	2	%1,92
351 ve daha üzeri	2	%1,92
TOPLAM	104	

(Bu tablo 136 Numaralı Edirne Şer‘iyye Sicili Kullanılarak Oluşturulmuştur.)

Kullanılabilir veri kaynağı olan 104 eve biçilen değerlere bakıldığında; fiyatların 10 kuruş ile 900 kuruş arasında olduğu bilinmektedir. En düşük fiyatlı ev Ma‘rûf Hoca Mahallesi’ndeki Ayşe bint-i Mehmed’e ait olan bir bâb tahtânî harap oda ve bir miktar avludan oluşan 10 kuruşluk evin satışında görülmektedir.¹⁷⁴ En pahalı ev ise 900 kuruş bedelle Sultan Bâyezîd Han-ı Velî Mahallesi’nde gerçekleşen satışadır.¹⁷⁵

Tablo 21’de, satılan evlerin %45,19’lik kısmını fiyatı 1 ile 50 kuruş arasında değişen evler oluşturmaktadır. Bu evlerin medyanı 32 kuruş, aritmetik ortalaması ise 35 kuruştur. Fiyatı 1 ile 50 kuruş arasında değişen 47 ev, diğer fiyat aralığındaki evlere bakış

¹⁷³ Ev özellikleri belirlenirken 104 tane satılan ve 1 tane bağış yoluyla başkasına devredilen evin özellikleri kullanılmıştır. Ancak bağış yapılan evin fiyatı belirtilmediği için bu kısımda ev fiyatları 101 ev üzerinden belirlenmiştir.

¹⁷⁴ EŞS 136, vr. 25.

¹⁷⁵ EŞS 136, vr. 45.

daha basit ve temel bir özellik gösterip sıradan bir konut tipolojisinden oluşmaktadır. Bu aralıkta en çok karşılaşılan ev fiyatı 50 kuruştur. 47 evin %27,09'unu içeren 12 ev, 50 kuruştan satılmıştır. 11 tekrar sayısı ile 30 kuruşluk ve 20 kuruşluk evler 47 evin %46,80'lik kısmını oluşturmaktadır. Bu sayıyı da %19,14'lük kısmı oluşturan 9 ev ile 40 kuruşluk ve %6,38'lik orana sahip 3 ev ile 10 kuruşluk evler tamamlamaktadır. Bu fiyat aralığındaki evlerden örneklere bakılacak olursa;

Çokalca Mahallesi'nde bulunan ve Rabia bint-i Abdullah'a ait 1 bâb tahtânî oda, 1 sofa ve avludan oluşan ev, Ova bint-i Bedroz nam Ermeni'ye 15 kuruşa satılmıştır.¹⁷⁶ Ev tabloda %6,38'lik kesimi oluşturan 10 kuruşluk ev kategorisine girmektedir. İçerdiği bölümlerden de anlaşılacağı üzere oldukça sade bir yapı özelliği göstermektedir. Bir diğer ev ise Süle Çelebi Mahallesi'nde Havva bint-i Ahmed'e ait 1 bâb fevkânî, 1 bâb tahtânî odalar ve bir miktar avludan oluşan ev, İbrahim ibn-i Mehmed'e 25 kuruşa satılmıştır.¹⁷⁷ Havva'nın evi Rabia'ninkinden farklı olarak iki katlıdır ve bu durum fiyatına etki etmiştir. 30 kuruşluk ev kategorisinde olan El-Hâc İslâm Mahallesi'ndeki ev ise Havva bint-i Mustafa'ya aittir. Ev, 1 bâb tahtânî oda, 1 sofa, 1 köşk, 1 ahır ve bi'r-i mâdan oluşmaktadır. Mahkemeye vekili ile başvuran Fatma bint-i İbrahim'e ev 37 kuruşa satılmıştır.¹⁷⁸ Başka bir fiyat aralığı olan 40 ve 50 kuruşluk kategoriye giren evlere bakıldığında İsmail Ağa Mahallesi'nde Yusuf Ağa ibn-i İsmail'e ait dâhilen kısmının üst katında 1 bâb fevkânî oda, 1 sofa; alt katında 2 bâb tahtânî oda, 1 bâb matbah, 1 sofa, bi'r-i mâ, avlu ve bahçeden ve hâricen kısmında 1 bâb fevkânî oda ve kenif bulunan mülkünü Alishah Hatuna 40 kuruşa satmıştır.¹⁷⁹ Aynı şekilde El-Hâc Hoşkadem Mahallesi'nde bulunan ve bir zimmîye ait 2 bâb fevkânî, 1 bâb tahtânî, 1 şahnişîn, 1 mahzen, 1 pınar ve avludan oluşan ev 50 kuruşa satılmıştır.¹⁸⁰

Edirne'de yaşayan ve ortalama bir yaşam süren kişilerin oturduğu evlerin tipolojisi yukarıda belirtilen örnekler gibidir. Verilen 5 örnekten anlaşılıyor ki evlerin kısımları arttıkça fiyatları da artmaktadır. Ayrıca evin bulunduğu mahalle de fiyata etki etmektedir. İsmail Ağa ve El-Hâc Hoşkadem Mahalleleri daha merkeze yakın semtlerde iken Süle Çelebi, Çokalca ve El-Hâc İslâm Mahalleleri merkeze uzak semtlerde

¹⁷⁶ EŞS 136, vr. 30

¹⁷⁷ EŞS 136, vr. 16.

¹⁷⁸ EŞS 136, vr. 58.

¹⁷⁹ EŞS 136, vr. 22.

¹⁸⁰ EŞS 136, vr. 44.

bulunmaktadır. Bu durum da evler birbirine benzer tipolojiye sahip olsalar da fiyatlarında belirgin bir fark olmasına sebep olmaktadır.

10 ile 50 kuruşluk 47 evden sonra toplam satış içerisinde %29,81 orana sahip 51 ile 100 kuruş arasında fiyatı olan 31 ev gelmektedir. Fiyatlar içerisinde 60 kuruş ve 100 kuruş olan evler, diğer ev bedellerine göre çok daha fazla tekrarlanmaktadır. Medyanı 75 kuruş, aritmetik ortalaması ise 77,03 kuruştur. 60 kuruşluk evler 31 evin %29,04'ünü oluşturmaktadır. Bu sayıyı satışlar içerisinde %19,35'lik oranla 6 tane bulunan 70 kuruşluk evler, %16,13 oranla 5'er tane 100 kuruşluk ve 90 kuruşluk evler takip etmektedir. Bahsi geçen 31 evin, 4 ev ile %12,90'lık kısmını 80 kuruşluk ve 2 tane ev ile %6,45'lik kısmını 51 kuruş üstü evler meydana getirmektedir. Bu kategoriye giren bazı evlerden örneklere bakıldığında;

İmâret-i Mezid Beg Mahallesi'nde Yorgo nam zimmîye ait 2 bâb tahtânî oda, 2 sofa, mahzen, 1 sagîr oda ve avludan oluşan evi Sacriye(?) nam nasrâniye 60 kuruşa satmıştır.¹⁸¹ Kurtçu Doğan Mahallesi'nde Ayşe Hatun bint-i Mehmed'in diğer Ayşe'ye 77 kuruşa sattığı evinin üst katında 2 bâb fevkânî oda, 1 hamam ve camekân odası, 1 soba; alt katında ise 1 bâb tahtânî oda, matbah, ahır, kenif, bi'r-i mâ ve avlu bulunmaktadır.¹⁸² Zen-i İbrahim Paşa Mahallesi'nde Fatma Hatun'un, 3 bâb tahtânî, 1 fevkânî oda, 1 kiler, 1 ahır, bi'r-i mâ, avludan oluşan evinin değeri 95 kuruştur.¹⁸³

Mirahur Ayas Beg Mahallesi'nde bulunan İvaz ibn-i Abdullah'a ait olan ev ise 100 kuruşa satılmıştır. Ev iki kısımdan oluşup dâhilen kısmında 2 bâb fevkânî oda, 2 bâb tahtânî oda, 1 sofa, bi'r-i mâ ve avlu; hâricen kısmında ise 1 bâb fevkânî oda, sofa ve ahır bulunmaktadır.¹⁸⁴

Yukarıda verilen 3 örnekten görüldüğü üzere 51-100 kuruş arasındaki evler daha önce verilen 10 ile 50 kuruşluk evlere göre daha donanımlıdır. Ayrıca konum olarak diğerlerine göre daha merkezi semtlerde bulunan mahallelerdir. Buldukları bölge de fiyatlarının artmasında önemli bir etken olmuştur.

Ortalama ev fiyatlarının daha üzerinde ve daha iyi standartlara sahip olan evler ise 101 ile 200 kuruş arasında bulunmaktadır. Satış kayıtları içerisinde toplam %16,35 oranla

¹⁸¹ EŞS 136, vr. 37.

¹⁸² EŞS 136, vr. 37.

¹⁸³ EŞS 136, vr. 52.

¹⁸⁴ EŞS 136, vr. 38.

17 tane ev bu kategoriye girmektedir. Fiyat dizisinde en çok tekrarlanan ev bedeli 120 kuruştur.

Lüks denilebilecek evlere bakıldığında, bu evlerin toplam satış hüccetlerine oranı %8,65'tir. 104 evin içerisinde 9'u sahip olduğu kısımlarla beraber lüks kategorisinde yer almaktadır. Bu kategoride en düşük fiyatlı ev, 201 kuruş iken en yüksek fiyatlı ev 900 kuruştur. Bu evler bey, kadı, şerbetçi, ağa unvanlı kişilere aittir.

Bahsedilen evlerden Mehmed Ağa ibn-i el-Hâc Yusuf'un evine bakılırsa Kâtib-i Cevv Mahallesi'nde bulunan konutun dâhili kısmının üst katında 1 bâb fevkânî mâbeyn odası, 1 bâb fevkânî oda; alt katında 2 bâb tahtânî oda, 1 sofa, 1 kiler, hamam, camekân odası, matbah, bi'r-i mâ, 2 kenif, 1 fırın ve avlu yer almaktadır. Hâricen kısmında ise üst katta 2 bâb fevkânî oda, 1 sofa; alt katında 1 kiler, 2 tahtânî oda, 1 ahır, samanlık, bi'r-i mâ ve avlu bulunmaktadır.¹⁸⁵

Evde 8 oda, 2 sofa, 2 kiler, 1 matbah, 1 fırın, 1 hamam, 1 camekân odası, 1 kenif, 2 kuyu, ahır, samanlık ve 2 avlu bulunmaktadır. Daha önce bahsedilen örnekler içerisinde bu ev oldukça teşekküllü ve konforludur. Satışa konu olan evlerin sadece 2 tanesinde görülen fırınlardan biri bu yapı içerisinde yer almaktadır. Yine aynı şekilde belgelerde görülen tek samanlık da evin sınırları içerisinde bulunmaktadır.

Kayıtlarda geçen en pahalı ev ise daha önce de adı geçen Sultan Bâyezîd Han-ı Velî Mahallesi'nde Yahya Bey'e ait olan evdir. Yahya Bey'in vefatından sonra çocuklarının sattığı ev, altı fevkânî, dört tahtânî, bir tahtânî sagîr oda olmak üzere on bir oda, üç sofa, matbah, ahır, ambar, avlu ve bahçeden oluşmaktadır.¹⁸⁶

Edirne'de belirli bir ücret karşılığında çalışan kişilerin ücretleri incelendiğinde, Yovana bint-i Yorgi'nin 10 senede 40 kuruş¹⁸⁷ ya da Nahire(?) bint-i Abdullah'ın 6 senede 120 yani 1 senede ise 20 kuruş para kazandığı görülmüştür.¹⁸⁸ Aynı şekilde ağabeyinin dükkanında çalışan Hristos senelik 10 kuruş ücret ile hizmet ettiği anlaşılmaktadır.¹⁸⁹ Bu meblağlar ile ev fiyatları arasında bir ilişki kurulduğunda ortalama ve ortalamanın altında bir ev satın almak isteyen işçinin en az 2-4 yıl arasında çalışması gerektiği görülmektedir.

¹⁸⁵ EŞS 136, vr. 31.

¹⁸⁶ EŞS 136, vr. 45.

¹⁸⁷ EŞS 137, vr. 3.

¹⁸⁸ EŞS 136, vr. 44.

¹⁸⁹ EŞS 136, vr. 17.

Ev fiyatının belirlenmesinde sahip olduğu özelliklerin yanında evin konumu, satış bedeline ne derece etkilemiştir? sorusuna cevap aranırca Edirne’de mahallelerin ev fiyatının belirlenmesinde önemli bir faktör olduğu ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Firuz Ağa Mahallesi’nden Gonca nam nasrâniye ait 1 bâb tahtânî, 1 sofa ve zir-i zemin avludan oluşan evin fiyatı 60 kuruştur.¹⁹⁰ Emir Şah Mahallesi’nde Fatma Hatun’a ait dâhilen kısmında 2 bâb tahtânî, 2 bâb fevkânî, 1 sofa, avlu; hâricen kısmında 1 bâb fevkânî, 1 ahır ve 1 miktar avludan oluşan evin fiyatı 20 kuruştur.¹⁹¹ İki ev arasındaki farka bakıldığı zaman Fatma’nın evi Gonca’nın evine göre çok daha lüktür. Ayrıca Fatma’nın evi haremlik ve selâmlık olarak ikiye ayrılırken Gonca’nın evi tek yapı şeklindedir. Yine Fatma’nın evi iki katlı, 4 odalı ve 1 sofa içerirken Gonca’nın evi tek katlı, 1 odalı ve 1 sofadan oluşmaktadır. Ancak Gonca’nın evinin fiyatı, Fatma’nın evinin fiyatının 3 katıdır. Diğer bir örnek, Kâhtalu Mahallesi’nde Ordam(?) nam Yahudi’ye ait ev; 1 bâb fevkânî, 1 bâb selâmlık, 1 mahzen ve bi’r-i mâ ve avludan oluşmaktadır ve fiyatı 50 kuruştur.¹⁹² İsmail Ağa Mahallesi’nde Yusuf Ağa’ya ait olan ev ise 2 kısımdan oluşup 6 odası, 2 sofası, matbahı, kenifi, kuyusu, bahçe ve avlusu olan oldukça büyük bir evdir ve fiyatı ise 40 kuruştur.¹⁹³ Son olarak bir başka örnek, Hristos Mahallesi’nde Taneş zimmîye ait ev; 3 bâb fevkânî oda, 1 mahzen, 1 sofa, kuyu ve avludan oluşmaktadır ve fiyatı 200 kuruştur.¹⁹⁴ El-Hâc Hallâc Mahallesi’nde vefat eden Fatma’nın evi; 3 oda, 2 sofa, 1 matbah, ahır, pınar, avludan oluşup fiyatı 145 kuruştur.¹⁹⁵ Fatma’nın evi Taneş’in evine göre çok daha donanımlı bir haldedir. Verilen 6 örnekten anlaşılıyor ki satışa konu olan ev ne kadar lüks olursa olsun bulunduğu konum evin fiyatını ciddi oranda etkilemektedir. Birinci örnekte, Gonca’ya ait olan ev Kaleiçi Semtinde, Fatma Hatun’a ait ev ise Bayezid Semtinde bulunmaktadır. Kaleiçi, Edirne kentinin merkezini oluşturduğu gibi Bayezid Senti ise Tunca’nın öteki yakasında yer alıp Kaleiçi’ne göre periferi konumundadır. Bu durum iki tarafında evinin fiyatını oldukça etkilemiştir. Fatma’nın evi Gonca’nın evine göre oldukça lüks iken merkeze uzak olmasından dolayı çok daha düşük bir bedele satılmıştır. Yine aynı şekilde, İsmail Ağa Mahallesi’nde satıcı Yusuf’un evi Ordam’ın evine göre çok daha iyi iken kentin biraz daha dışında kaldığı için

¹⁹⁰ EŞS 136, vr. 39

¹⁹¹ EŞS 136, vr. 23.

¹⁹² EŞS 136, vr. 16.

¹⁹³ EŞS 136, vr. 22.

¹⁹⁴ EŞS 136, vr. 22.

¹⁹⁵ EŞS 136, vr. 19.

değerini kaybetmiştir. Son örnek, Taneş zimmîye ait olan ev Kaleiçi'nde bulunup bedeli 200 kuruş iken El-Hâc Hallâc Mahallesinden Fatma'nın evi 145 kuruştur. Bu iki evde birbirine çok yakın semtlerde bulunmasına rağmen fiyat farkı oldukça açıktır. Bu duruma sebep olarak Kaleiçi'nin Edirne'nin merkezi olmasının yanı sıra daha güvenli olması da eklenebilir. Ayrıca ehl-i örfün de kale içinde bulunması bölgenin değerinin artmasında etken olmuştur. Semtin etrafının surlarla çevrili olması ve yönetici kesimin de burada bulunması muhtemelen o dönemin insanlarına güven aşlamıştır. Bu durum da evlerin fiyatlarını büyük ölçüde etkilemiştir.

Sonuç olarak XVIII. yüzyılın ortalarında Edirne'de satışa konu olan evlerin çoğunluğu 1 ile 50 kuruş arasında bir fiyattadır. Bunu, 51 ile 100 kuruş aralığında bulunan evler takip etmektedir. Bu fiyat kategorilerini evin özellikleri ve bulunduğu konum büyük ölçüde etkilemektedir. Safer 1159 ile Rebî'ü'l-âhir 1160 yılları arasında kapsayan kayıtlardan elde edilen satış hüccetleri, Edirne'de emlak piyasasının oldukça canlı olduğunu göstermektedir. Örneğin, Turan Açık 1747-1757 yılları arasında Trabzon Şer'iyye Sicillerinden yaptığı çalışmasında, 10 yıllık süre zarfında 182 ev satışı tespit etmiştir.¹⁹⁶ Jülide Akyüz ise XVIII. yüzyıl Ankara'sını anlattığı tezinde, incelemiş olduğu 4 defterde 123 ev satışının olduğu belirtmiştir.¹⁹⁷ Özlem Başarır ise Konya üzerine yapmış olduğu çalışmasında, 77 adet satışın olduğunu aktarmıştır.¹⁹⁸ Bu üç örnekten anlaşıldığı üzere Edirne Şer'iyye Sicili zaman bakımından daha az bir süreyi kapsamasına rağmen Trabzon, Ankara ve Konya sicillerine göre çok daha fazla kullanılabilir veri sağlamaktadır. Anlaşıyor ki Edirne'de emlak piyasasında alım-satım birçok kente göre oldukça canlıydı. Mehmet Genç'in XVIII. yüzyıl ekonomisinin 1760'lara kadar her alanda oldukça genişleme gösterdiği görüşü, Edirne'deki emlak satışlarının bu derece fazla olmasını doğrulamaktadır.¹⁹⁹

¹⁹⁶ Turan Açık, *Şer'iyye Sicillerine Göre Trabzon'da Mülk Satışları 1160-1170 / 1747-1757*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi), Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 42.

¹⁹⁷ Jülide Akyüz, *Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde XVIII. Yüzyılda Ankara (Şer'iyye Sicillerinin Sayısal ve Muhteva Analizi Denemesi)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, s. 34.

¹⁹⁸ Özlem Başarır, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Sosyal Tarihine Katkı; Konya 60 No'lu Şer'iyye Sicili'nin Analizi ve Tarihsel Bilgi Kaynağı Olarak Kullanımına İlişkin Bir Yöntem Denemesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, s. 7.

¹⁹⁹ Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2003, s. 211.

2. EDİRNELİ EV SAHİPLERİ

2.1. Müslümanlar ve Gayrimüslimler

Önceki bölümlerde, Edirne mahallelerinde keskin bir şekilde dinsel ayrımın olmadığı aktarılmıştı. Mevcut mahallelerin bazılarında salt Müslüman veya gayrimüslim ahalinin yaşadığı gibi iki tarafın birlikte yaşadığı mahalleler de bulunmaktaydı. Kent içerisinde aynı dine mensup kişilerin birbirlerine ev sattığı gibi farklı dine mensup kişiler arasında da ev satışlarının yapıldığı görülmektedir. Ancak Tablo 22’den de anlaşılacağı üzere satışa konu olan evlerin sahipleri, genellikle evlerini aynı dine mensup olduğu kişilere satmışlardır. Ev satışlarında geçen taraflar incelendiğinde; sicildeki mevcut kayıtların %70,20’sini Müslümanlar arasında yapılan satışlar oluşturmaktadır. Toplam satış kayıtlarına göre gayrimüslimlerin kendi aralarında yaptıkları satışların oranı ise %25’dir. Farklı dine mensup kişilerin birbirlerine sattıkları ev sayısı ise 5’tir. Bu evlerden 3 tanesini Müslüman, gayrimüslime satarken; 2 tanesini de gayrimüslim, Müslüman bir kişiye satmıştır.

Tablo 22: Ev Satışlarında Taraflar

Taraflar	Sayı	Toplam Ev Kayıtlarına Oranı
Müslüman-Müslüman	73	%70,20
Gayrimüslim-Gayrimüslim	26	%25
Müslüman-Gayrimüslim	3	%2,88
Gayrimüslim-Müslüman	2	%1,92
TOPLAM	104	

(Bu tablo 136 Numaralı Edirne Şer‘iyye Sicili Kullanılarak Oluşturulmuştur.)

Müslümanlara ait satışlar incelendiğinde; 73²⁰⁰ adet satışın 34 tanesi erkekler tarafından gerçekleşmiştir. Satıcı konumundaki erkeklerden 13 tanesi evini kadınlara, 21 tanesi ise evini başka erkeklere satmıştır. Evini satan kadınlardan ise 6 tanesi evini yine başka bir Müslüman kadına, 20 tanesi de Müslüman bir erkeğe satmıştır. Ayrıca 73 tane hüccetin 13’ü ev satan *Abdürrahîm ibn-i İsmail ve zevcesi Zeynep bint-i Abdullah* veya

²⁰⁰ EŞS 136, vr. 7, 8, 10, 14, 16, 17, 19, 21, 22, 23, 24, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 51, 52, 53, 58, 59, 60, 61.

*Kerime bint-i el-Hâc Hüseyin'in evini sattığı Emin Mehmed ibn-i Ahmed ve zevcesi Emine bint-i el-Hâc Mustafa*²⁰¹ gibi birden fazla alıcının veya satıcının bulunduğu satışlardır. Bu evler tarafların müşterek kullandığı mülkleri olduğu gibi, veraset yoluyla ailelere kalan mülkler de olabilir.

Satışlardan 31 tanesinde taraflar vekil kullanıp bizzat mahkemeye gelmemişlerdir. 73 satışın içerisinde vekil kullanan kadınların sayısı 27'dir. Hüccetlerden anlaşıldığı kadarıyla kadınlar mahkemede görünür olmayı pek tercih etmeyip işlerini vekilleri aracılığı ile halletmeye çalışmışlardır. Erkeklerden ise 4 kişi vekil kullanıp genellikle mahkemede bizzat hazır bulunmuşlardır. Kullanılan vekillerin çoğu eşler olurken kardeş, imam, ahaliden güvenilir birilerinin de olduğu görülmektedir. Örneğin, kendisi İstanbul'da yaşayan İvaz ibn-i Abdullah, Edirne'deki mülkünün satışı için kardeşi Mustafa Ağa'ya vekâlet vermiştir.²⁰² Yine Rahime bint-i Abdullah da Emir Şah Mahallesi'ndeki evini Mahmud Beşe ibn-i Yusuf'a satması için zevcesine vekâlet vermeyi tercih etmiştir.²⁰³ Bazı satışlarda ise örneğin, Hadım Firuz Mahallesi'ndeki evlerini Akiye Hatun'a satmak isteyen Abdürrahim ibn-i İsmail ve zevcesi Zeynep bint-i Abdullah çiftinden de Abdullah mahkemede bizzat bulunurken Zeynep vekâlet vermeyi tercih etmiştir. Ancak zevcesi mahkemede hazır bulunurken Zeynep vekâleti, askerî kesimden Bostanî Mehmed ibn-i Ali'ye vermiştir.²⁰⁴ Zeynep'in vekâleti Mehmed'e vermesi belki de eşine olan güvensizliğinden, Mehmed'in de bostancılardan olmasından dolayı duyduğu güvenden kaynaklı olabilir. Vekil olan kişiler genellikle erkek olsa da bazı kadınlar kendisini mahkemede temsil etmesi için başka kadınlara da vekâlet vermişlerdir. Örneğin, İstanbul'da Sarraç Doğan Mahallesi'nde yaşayan Hadice bint-i Ahmed, Edirne'de Kadı Bedreddîn Mahallesi'ndeki evini satması için Emine bint-i İbrahim'i vekil tayin etmiştir. Emine bint-i İsmail de Salih Odabaşı ibn-i Mehmed'e adı geçen mahalledeki evi satmıştır.²⁰⁵

Müslümanlar kadar mahkeme kayıtlarında görülmeseler de gayrimüslimlerin satışlarına bakıldığında, mevcut 105 kaydın 26'sı gayrimüslimlere aittir.²⁰⁶

²⁰¹ EŞS 136, vr. 27, 29.

²⁰² EŞS 136, vr. 38.

²⁰³ EŞS 136, vr. 19.

²⁰⁴ EŞS 136, vr. 23.

²⁰⁵ EŞS 136, vr. 41.

²⁰⁶ EŞS 136, vr. 10, 16, 19, 20, 21, 25, 28, 29, 30, 32, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 44, 45, 47.

Mevcut bulunan 26 kaydın 13 tanesinde alıcı veya satıcı olarak gayrimüslim kadınlar görülmektedir. Bunların 9'unda kadınlar satıcı konumundadır. Kadınların yapmış oldukları satış sayısı 9 olup 2 tanesi gayrimüslim kadından diğer bir gayrimüslim kadındır. 7 tanesinde ise kadınlar evlerini başka bir gayrimüslim erkeğe satmışlardır. Müslüman kadınların aksine gayrimüslim kadınlar mahkemede görünür olmayı tercih etmişlerdir. Belirtilen satışların sadece 4'ünde vekil kullanılmıştır. Geri kalan satışlarda kadınlar bizzat mahkemede karşı tarafın mahzarında ikrar ve takrir-i kelam etmişlerdir.

Kadı karşıısına gelen erkeklerden ise 4 tanesi evini başka bir gayrimüslim kadına satarken 9 tanesi başka bir gayrimüslim erkeğe satmıştır. Gayrimüslim erkekler de mahkemede bizzat bulunmayı tercih etmişlerdir. Gayrimüslim erkeklerin dâhil olduğu 24 satıştan 4'ünde vekil kullanılmıştır. Vekiller çoğunlukla Kanuk veled-i Niko'nun satışa vekâlet verdiği Yorgo veled-i Milo²⁰⁷ gibi kendi cemaatlerinden olurken İstoyan veled-i Yorgo nam zimmî tarafından vekil tayin edilen Mehmed ibn-i Osman gibi Müslüman cemaatten de olmuştur.²⁰⁸ 26 kaydın 4 tanesinde alıcı veya satıcılar çoklu olarak görülmektedir.

Müslümanlardan gayrimüslimlere ise 3 satış gerçekleşmiştir. Bunlardan 2 tanesi kadınlar, 1'i erkekler arasında yapılmıştır. Bu satışlarda Rabia bint-i Abdullah, Ova(?) bint-i Bedruz'a, Çokalca Mahallesi'ndeki evini, Ayşe bint-i Mehmed de Peyker bint-i Yorgi'ye Ma'rûf Hoca Mahallesi'ndeki evini, es-Seyyid İbrahim ibn-i Mustafa ise Diyo veled-i Yovan'a Sefer Şah Mahallesi'ndeki evini satmıştır.²⁰⁹

Son olarak, gayrimüslimden Müslümana yapılmış 2 adet satış hücceti bulunmaktadır. Bu satışlarda Dimo veled-i Markes(?), El-Hâc Doğan Mahallesi'ndeki evini Ali Çelebi ibn-i Hüseyin'e ve İstoya veled-i Yorgo'nun vekil tayin ettiği Mehmed ibn-i Osman El-Hâc Hoşkadem Mahallesi'ndeki evi es-Seyyid Mustafa ibn-i Hüseyin'e satmıştır.²¹⁰

Müslümanların ve gayrimüslimlerin sattıkları evlerin fiyatlarının medyan ve aritmetik ortalamaları karşılaştırıldığında, iki tarafın da hem yaşam standartları hem de evleri hakkında bilgi edinilebilir. 104 evin hem aritmetik ortalamasına hem de medyanına bakılırsa iki tarafında evlerini ortalama aynı fiyattan sattığı ve aynı standartlarda yaşadığı

²⁰⁷ EŞS 136, vr. 21.

²⁰⁸ EŞS 136, vr. 33.

²⁰⁹ EŞS 136, vr. 30, 25, 46.

²¹⁰ EŞS 136, vr. 20, 33.

görülmektedir. Müslümanlara da gayrimüslimlere de ait evlerde en çok tekrar eden satış fiyatı 50 kuruştur. Tarafların medyanlarında da aynı sonuca ulaşılmaktadır. Hem Müslümanların 76 satışında hem de Gayrimüslimlerin 28 satışında medyan değeri 60 kuruştur. Buradan da anlaşılıyor ki her iki tarafın da evleri ortalama aynı standartlarda ve aynı fiyat kategorisindedir. Sadece tarafların yaptığı satışların aritmetik ortalamasına bakıldığında fark ortaya çıkmaktadır. Müslümanların ev fiyatlarının aritmetik ortalaması 102,09 kuruş iken gayrimüslimlerin ortalaması 84,25 kuruştur. İki tarafın ev fiyatları arasında %21'lik bir fark oluşmaktadır. Farkın oluşumunda gayrimüslim evlerinin genellikle aynı bedel üzerinden satılıp en düşük ev ile en yüksek ev arasında büyük bir farkının bulunmaması etken olmuştur. Müslümanlarda ise çok yüksek bedelli evlerin bulunması ve en alt ve en üst fiyat arasında ciddi bir farkın bulunmasına yol açmıştır.

2.2. Mahalleler ve Dini Ayrımı

Osmanlı Devletinde zengin ve fakir kesimin yaşadığı bölgeleri ayıran kesin bir sınır bulunmamaktadır. Aynı mahalle içerisinde farklı yaşam standardına sahip birçok aile yaşamaktadır. Ancak ev satışlarının medyan ve aritmetik ortalamalarına bağlı olarak bazı mahallelerin refah seviyelerinin diğerlerine göre farklı olduğu görülmektedir. Öncelikle XVIII. yüzyıl ortalarında Edirne'de gerçekleşen ev satışlarının mahallelere ve semtlere göre dağılımına Tablo 23'ten bakıldığında, en çok evin Kaleiçi ve Muradiye semtlerinde satıldığı görülmektedir. Kaleiçi'nde 11 mahallede 15 ev satılır iken Muradiye'de 9 mahallede 15 ev satılmıştır. En az ev satışı ise 4 mahallede 5 ev ile Gazi Mihal Semtinde gerçekleşmiştir. Ev alım-satımına bağlı olarak emlak piyasasının Kaleiçi, Ayşekadın, Saraçhane, Muradiye, Bayezid, Kıyık semtlerinde daha canlı olduğu söylenebilir. Kirişhane, Karanfiloğlu, Gazi Mihal, Yıldırım semtlerinde alım-satımlara ait kayıtlar diğer semtlere göre daha azdır.

Tablo 23: Satışa Konu Olan Mahalleler

Yerleşim Alanları					
Mahalle	Semt	Sayı	Mahalle	Semt	Sayı
Kâhtalu	Kaleiçi	2	Baba Timurtaş	Muradiye	1
Hoca Ömer	Kaleiçi	1	Daye Hatun	Muradiye	1
El-Hâc Doğan	Kaleiçi	1	Süle Çelebi	Kirişhane	1
Kilise Camii	Kaleiçi	2	Evliya Kasım Paşa	Kirişhane	1
Hristos	Kaleiçi	1	Abdurrahman	Kirişhane	1
Karaca El-Hâc Halil	Kaleiçi	3	İmaret-i Mezid Beg	Kirişhane	1
Yakut Paşa	Kaleiçi	1	Vizeli Çelebi	Kirişhane	1
Firuz Ağa	Kaleiçi	1	Berkuk Ağa	Kıyık	1
Mevlana Veliyüddin	Kaleiçi	1	Noktacızâde	Kıyık	1
Köhne Kadı	Kaleiçi	1	Çokalca	Kıyık	2
Hoca Siyah	Kaleiçi	1	Kâtib-i Cevv	Kıyık	2
Sevindik Fakih	Ayşekadın	1	Şerbetdar	Kıyık	1
El-Hâc Hallâc	Ayşekadın	1	Üsküfçü Hızır	Kıyık	1
Kadı Bedreddin	Ayşekadın	2	Karabulut	Kıyık	1
El-Hâc İslâm	Ayşekadın	3	Zen-i İbrahim Paşa	Kıyık	1
Zen-i Firuz	Ayşekadın	1	Altuni	Karanfiloğlu	1
Dârüssiyâde	Ayşekadın	2	Karaca Bevvab	Karanfiloğlu	1
Şeyhi Çelebi	Ayşekadın	2	Kurtçu Doğan	Karanfiloğlu	3
Rakkas Ali Beg	Ayşekadın	1	Hadım Balaban	Karanfiloğlu	1
Bevvâb Sinan	Ayşekadın	1	İbn-i Arab	Gazi Mihal	1
Molla Fahreddin	Saraçhane	3	Sitti Hatun	Gazi Mihal	2
Hoca İvaz	Saraçhane	1	Ali Paşa	Gazi Mihal	1
Devlet Şah	Saraçhane	2	Bezirci Hatun	Gazi Mihal	1
Zincirlikuyu	Saraçhane	3	El-Hâc Sarraf	Yıldırım	1
Arabacı El-Hâc Hamza	Saraçhane	1	Maruf Hoca	Yıldırım	2

Çavuş Beg	Saraçhane	1	Bülbül Hatun	Yıldırım	2
Arabacı Ahmed	Saraçhane	1	Nişdoğan	Yıldırım	1
Çakır Ağa	Saraçhane	1	Naib Çelebi	Yıldırım	2
Muradiye	Muradiye	1	Emir Şah	Bayezid	4
Umur Beg	Muradiye	2	Hadım Firuz	Bayezid	2
Yeniçeri Meydanı	Muradiye	1	El-Hâc Hoşkadem	Bayezid	2
Mirahır Ayas Beg	Muradiye	2	Has Murad	Bayezid	2
Sofu Bayezid	Muradiye	2	Sefer Şah	Bayezid	1
İsmail Ağa	Muradiye	1	Sultan Bayezid-i Veli	Bayezid	1
Hazinedar Sinan Beg	Muradiye	4			
TOPLAM SATIŞ: 104					

(Bu tablo 136 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili Kullanılarak Oluşturulmuştur.)

Kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla mahallelerin yapılarına bakıldığında; gayrimüslimler tarafından yapılan satışların neredeyse tamamı Kaleiçi Sementi'nde yoğunlaşmıştır. Kaleiçi Sementi, fethinden itibaren gayrimüslim nüfusun en yoğun olduğu bölge özelliğini kaybetmemiştir. Ancak gayrimüslimler kentin birçok yerinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Örneğin, Edirne genelinde satışa konu olan Kâhtalı, Kilise Cami, Hoca Ömer, Firuz Ağa, Zincirlikuyu, Bülbül Hatun, Naib Çelebi, Sitti Hatun mahallelerinde ev alan, satanlar gayrimüslimlerdi. Ayrıca bu evlerin komşularına bakıldığında gayrimüslim nüfusun bu mahallelerde yaşadığı anlaşılmaktadır. Örneğin, 12 Kasım 1746 (27 Zi'lka'de 1159) tarihinde Zincirlikuyu Mahallesi'nde Aleksan veled-i Yorgos'un vefatından sonra ailesinin, İstoyan nam zimmîye sattığı evin komşularının Terzi Antoya, Bekâr Hristo, Erveyan Ermeni bahçesi olduğu görülmektedir.²¹¹

Gayrimüslimlere göre çok daha geniş alana yayılmış olan Müslüman nüfusun en fazla alım-satımda görüldüğü yerler; Muradiye, Ayşekadın, Saraçhane, Bayezid ve Kıyık semtleridir. Bu semtlerdeki mahallelere bakıldığında Emir Şah, Sofu Bayezid, Hazinedar

²¹¹ EŞS 136, vr. 45.

Sinan Beg, Molla Fahreddin, Kurtçu Doğan, Kadı Bedreddin gibi mahallelerde ev alan ve satanların Müslümanlardan oluştuğu görölmektedir. Satılan bu evlerin etraflarındaki evlerde de Müslüman nüfus varlığını göstermektedir. Örneğin, Molla Fahreddin Mahallesi'nde Şerife bint-i Fatma'nın, es-Seyyîd İsmail'e sattığı evinin komşuları el-Hâc Ahmed, el-Hâc Yusuf ve alıcı es-Seyyîd İsmail olarak kaydedilmiştir.²¹² Yine Dârüssiyâde Mahallesi'nde Molla Mehmed ibn-i Ali'nin el-Hâc Ahmed ibn-i Mustafa'ya sattığı evin etrafı Debbağ Ahmed Beşe, Hüseyin menzili ve Ahmed Efendi menzili ile çevrelenmiştir.²¹³ Yine Hazinedar Sinan Beg Mahallesi'nde yapılan bir başka satışta İbrahim Efendi ibn-i Musa ve Veli Bey ibn-i Yakup'un ortak evlerinin komşuları eş-Şeyh Salih Efendi, Halil Çelebi ve Haffâf Hüseyin'in evleriydi.²¹⁴ Satılan evler ve etrafındaki komşulardan da anlaşılıyor ki buradaki mahallelere Müslüman nüfus hâkimdir. Hücetlere göre Müslüman ve gayrimüslim nüfusun bir arada yaşadığı mahalleler de bulunmaktaydı. Satış kayıtlarında Karaca El-Hâc Halil, Bülbül Hatun, El-Hâc Hoşkadem Mahallesi, Sefer Şah Mahallesi, İmaret-i Mezid Beg gibi mahallelerde farklı dinlere ait kişilerin birlikte yaşadığı tespit edilmiştir. Örneğin, Bülbül Hatun Mahallesi'nde Rabko(?) veled-i Yorgi, Ablo(?) veled-i İstoyan'a sattığı evinin komşuları İbrahim Ağa, Süleyman Ağa ve Molla Mustafa'dır. Yine Karaca El-Hâc Mahallesi'nde evini Nayavon(?) nam zimmîye satan Alniyasa(?) bint-i Dimitri'nin komşuları Yazoko(?) nam zimmî, el-Hâc Ahmed ve Münbela nam nasrânî'dir. Buradan da anlaşılıyor ki bazı mahalleler sadece belirli bir dine mensup kişilerden oluşurken bazıları yukarıdaki örnekte olduğu gibi karma bir yapıya sahip olabilmektedir.

Bütün bu mahallelerle ilgili olarak, İlber Ortaylı, hem Avrupa'da hem de Osmanlı'da farklı etnik ve dini azınlıkların kentin periferisinde yani çevresinde ikamet ettirildiğini söylemiştir. Ayrıca buna ek olarak Müslüman ve gayrimüslimlerin aynı mahallede yaşamadığını eserinde belirtmiştir.²¹⁵ Bu bilgiler Edirne mahalleleri üzerinde değerlendirildiğinde belirtilen ifadelerin tüm Osmanlı kentlerini kapsamadığı anlaşılmaktadır. Örneğin, Ortaylı'nın belirttiği kentin çevresine Müslüman olmayan kesimin ikameti Edirne için eldeki verilere göre geçerli değildir. Edirne'nin periferisi denilebilecek Tunca Nehri'nin öteki yakası yani Yıldırım ve Bayezid semtleri

²¹² EŞS 136, vr. 10.

²¹³ EŞS 136, vr. 42.

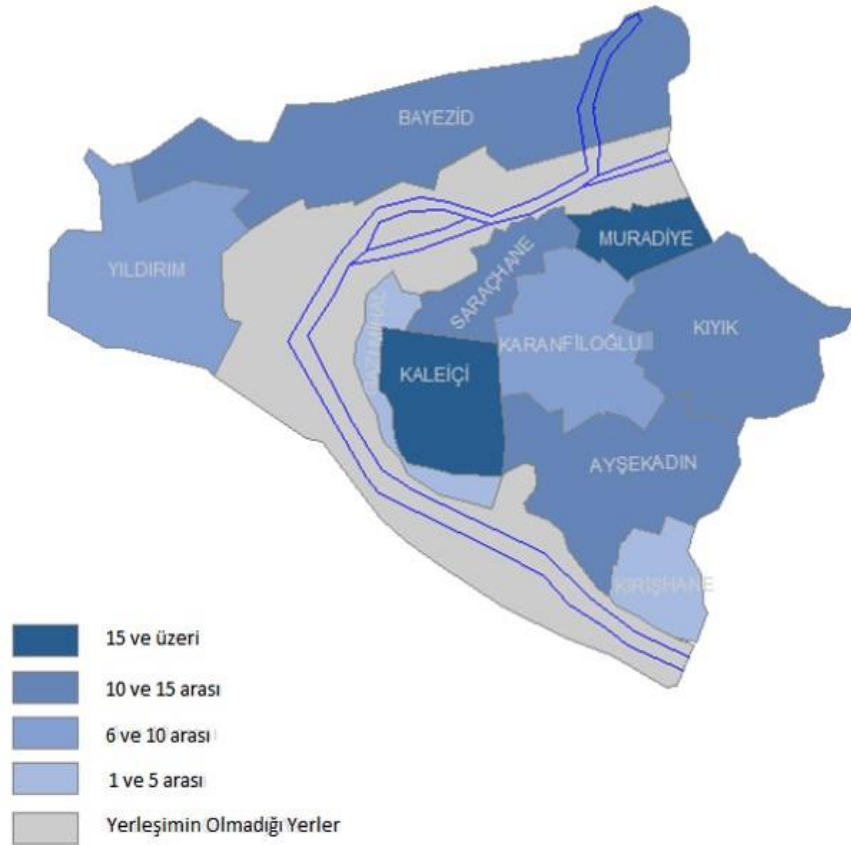
²¹⁴ EŞS 136, vr. 42.

²¹⁵ İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, 3. Baskı Ankara: Cedit Neşriyat, 2010, s. 281 ve 308.

Müslümanların çoğunlukta yaşadığı mahallelerden oluşmaktaydı. Aynı şekilde gayrimüslim nüfusun çoğu da avârizhâne kayıtlarına göre Edirne'nin merkezinde yani Kaleiçi'nde ikamet etmekteydi. Yine yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere mahalleler keskin sınırlarla farklı dini gruplara ayrılmamıştır. Bu durum sadece Edirne'ye özgü değildir. Birçok Osmanlı kentinde farklı dini ve etnik grupların bir arada yaşadığı ve etkileşimin var olduğu açık bir şekilde görülmektedir.²¹⁶

Son olarak, Edirne'deki satış kayıtlarından elde edilen veriler, yukarıda verilen mahallelerin yapısı hakkında kesin bir söz söylemek için yeterli değildir. Eldeki satış hüccetleri ve avârizhâne kayıtlarında bu mahallelerin Müslüman veya gayrimüslim mahalleleri olarak kaydedilmelerine binaen genel yapıları üzerine bir tahmin yürütülmüştür.

Resim 3: Satışa Konu Olan Mahallelerin Semtlere Göre Dağılımı

(Bu resim 136 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili Kullanılarak Oluşturulmuştur.)

²¹⁶ Osmanlı kentlerinde mahallelerin yapıları için daha detaylı bilgi için bakınız: Taş, *XVII. Yüzyılda Ankara: Ankara'nın Bütüncül Tarihine Katkı*, ss. 198-207; Ergenç, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı: XVI. yüzyılda Ankara ve Konya*, ss. 145-49; Ergenç, *XVI. Yüzyıl Sonlarında Bursa*, ss. 121-24.

2.3. Askerîler ve Reaya

Edirne’de satışa konu olan evlerin kimler tarafından alındığı çalışmanın bir diğer başlığını oluşturmaktadır. Bilindiği üzere Osmanlı devletinde fiili olarak askerlik yapanlar ve aileleri; müderris, imam gibi berat almış memur ve hizmetliler; tuzcu, madenci gibi görevleri gereği vergiden muaf tutulanlar *askerî sınıf* olarak adlandırılmaktaydı.²¹⁷ Askerî sınıfın dışında vergi muafiyeti olmayan kişiler ise “reaya” olarak adlandırılmışlardır. XVIII. yüzyıl ortalarında Edirne’deki satış kayıtlarından bu iki kesimin izi sürüldüğünde reayadan kişilerin emlak piyasasında daha aktif rol aldıkları görülmektedir. Tablo 23, Edirne’de alım-satımların, askerî ve reaya açısından sayılarını ve oranlarını göstermektedir. 104 satışın 54 tanesi reayadan iki kişi arasında yapılmıştır. 13 tanesi ise askerî sınıfa mensup iki kişi tarafından gerçekleşmiştir. Edirne’de tespit edilen en pahalı 5 evden 4 tanesi askerî sınıftan bey, beşe ve ağa unvanlı kişilerindir. Geriye kalan 330 kuruşluk ev reayadan gayrimüslim bir kişiye aittir. Askerî ve reaya arasında yapılan satışların sayısı 18, reaya ile askerî arasındaki satışın sayısı 19 olarak belirlenmiştir. Bütün bu satışlardan anlaşılıyor ki Edirne’de reayadan kişiler hem alıcı hem de satıcı olarak emlak piyasasında askerîlerden daha etkindirler. 104 evin 73’ünde reaya satıcı, 72’sinde alıcı konumundadır. Aynı şekilde askerîler de 104 evin 31’inde satıcı, 32’sinde alıcı olarak bulunmaktadır. Reayanın bulunduğu satış veya alımlar askerîlerin neredeyse 2,5 katıdır.

Tablo 24: Satışlarda Reaya ve Askerîler

Taraflar	Sayı	Toplam Ev Kayıtlarına Oranı
		Toplam Veri Sayısı: 104
Reaya-Reaya	54	%51,93
Askerî-Askerî	13	% 12,5
Reaya-Askerî	19	% 18,27
Askerî-Reaya	18	% 17,30
TOPLAM	104	

(Bu tablo 136 Numaralı Edirne Şer‘iyye Sicili Kullanılarak Oluşturulmuştur)

²¹⁷ Barkan, “Edirne Askeri Kassamı’na Ait Tereke Defterleri (1545-1659)”, s. 5.

Edirne'deki bir mahallede sadece reayadan kişiler veya askerî sınıf mensubu kişiler yaşamaktadır iddiasında bulunulamamaktadır. Ancak yapılan satışlardan askerîlerin tercih ettiği mahalleler görülmektedir. XVIII. yüzyıl ortalarında Edirne'de yaşayan askeriler yoğun olarak Hazinekar Sinan Beg, Molla Fahreddin, Emir Şah, Kurtçu Doğan, Kadı Bedreddin, Sofu Bayezid gibi mahalleleri tercih etmişlerdir. Adı geçen mahallelerin yanında El-Hâc Doğan, Devlet Şah, Evliya Kasım Paşa, Abdurrahman, Kâtib-i Cevv, Şerbetdar Hamza, Arabacı Hamza, El-Hâc Hoşkadem, Has Murad, Zen-i Firuz, Çavuş Beg, Bezirci Hatun, Umur Beg, Sultan Beyazid-i Veli, Karabulut, Hadım Balaban, Dârüssiyâde ve Altuni mahallerinden de ev satın almışlardır. İki tarafın evleri arasındaki farklar aynı mahallede yapılan satışlardan belirgin bir şekilde fark edilmektedir. Örneğin, Kurtçu Doğan Mahallesi'nde Ayşe bint-i Abdullah'a ait ev 1 bâb fevkânî oda, 1 tahtânî oda, 1 miktar avludan oluşmaktadır.²¹⁸ Evin kaydedilen fiyatı 70 kuruştur. Aynı mahallede bulunan bir başka ev Eski kadı İbrahim Efendi'ye aittir. Yapı dâhilen ve hâricen iki kısımdan oluşmaktadır. Evde 7 oda, 2 sofa, 2 kiler, matbah, mahzen, ahır, 2 kenif, hamam, 2 avlu ve 2 bahçe bulunup fiyatı 780 kuruştur.²¹⁹ Seçilen iki örnekten de anlaşılacağı üzere mahallelerde reaya ve askerîler beraber yaşamışlardır. İki tarafın evleri ve fiyatları arasında da belirgin bir farklılık bulunmamaktadır. Son olarak askerî ve reaya olarak iki kesime ayrılan kent toplumunda mevcut satışların cinsiyetlere göre dağılımı hakkında şunlar söylenebilir:

Tablo 25: Cinsiyet Dağılımı

Taraflar	Sayı	Toplam Ev Kayıtlarına Oranı
		Toplam Veri Sayısı: 104
Erkek-Erkek	33	%31,73
Kadın-Kadın	10	%9,62
Erkek-Kadın	17	%16,34
Kadın-Erkek	26	%25
Birden fazla satıcı ve alıcı	18	%17,31
TOPLAM	104	

(Bu tablo 136 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili Kullanılarak Oluşturulmuştur.)

²¹⁸ EŞS 136, vr. 49.

²¹⁹ EŞS 136, vr. 39.

Satışların çoğunluğu erkekler arasında gerçekleşmiştir. Tablo 24'e göre, elde bulunan 104 satışın 50 tanesinde erkekler satıcı konumundadır. 33 tane satışta hem alıcı hem de satıcı erkek iken 17 tanesinde satıcı erkek alıcı ise kadındır. Kadınlar ise erkekler kadar mahkemede aktif olmamışlardır. 104 satışın 36 tanesinde kadınlar satıcı konumunda bulunmaktadır. Bu satışlardan 10 tanesinde kadınlar hem alıcı hem de satıcı olarak görülmektedir. 26 tanesinde ise kadınlar satıcı, erkekler ise alıcı durumundaydı. Toplam satışa bakılarak Edirne'de kadınların emlak piyasasında oldukça aktif rol oynadıkları söylenebilir. Ayrıca 104 satış kaydının içerisinde müşterek evi olup satan veya müşterek ev alanların sayısı da 18'dir.

Sonuç olarak, XVIII. yüzyıl ortalarında Edirne'de evlerin tipolojileri büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Evlerin fiyatları buldukları semt, mahalle ve tipine göre belirlenmektedir. Ancak fiyatlar arasında büyük farklar bulunmamaktadır. Müslüman ve gayrimüslimlere ait ev aynı konut tipolojisine ve ortalama aynı fiyatlara sahiptir. En pahalı evler sırasıyla bir askerî sınıf mensubuna, bir gayrimüslime ve bir reayaya aittir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EDİRNE'DE HAYAT

Birinci bölümde, Edirne kentinin genel özellikleri, mahalleleri; ikinci bölümde, Edirneli ev sahipleri ve evleri anlatılmıştı. Bu bölümde ise XVIII. yüzyıl ortalarında Edirne'de yaşamış insanların hayatlarına arşiv kaynaklarından elde edilen örneklerle değinilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak Edirne'de gündelik hayatın başlıca mekânlarına değinilecektir. Daha sonra Edirne'deki hayat, *kamusal alan* ve *özel alan* olarak iki başlık altında incelenecektir. Böylece çalışmanın başında belirtilen *mahalleler*, *evler*, *insanlar* kategorisinin sonuncusu açıklanmaya çalışılacaktır.

1. GÜNDELİK HAYATIN BAŞLICA MEKÂNLARI

1.1. Edirne Mahkemesi

XVIII. yüzyıl ortalarında Edirne'deki hayatı aydınlatmaya yarayacak en önemli veriler şer'iyeye sicillerinde bulunmaktadır. Bilindiği üzere şer'iyeye sicilleri sadece hukuki olayları değil aynı zamanda sosyal, beledî, iktisadi gibi birçok konu hakkında bilgi vermektedir. Kentte yaşayan insanların çoğu gerek haklarını aramak gerek ev satmak gerekse özel hayatıyla ilgili durumları çözmek veya kaydettirmek için mahkemeye başvurmuşlardır.²²⁰

Edirne Mahkemesinin yapısı ve işleyişiyle ilgili olarak diğer kazalarda pek rastlanmayan bir ihtisaslaşma olduğu söylenebilir. Kendi içerisinde *Bâb Mahkemesi*, *Kısmet-i Askerîyye Mahkemesi*, *Kısmet-i Belediyye Mahkemesi*, *Çardak Mahkemesi* ve *Mahkeme-i Teftiş-i Haremeyn* olarak altı bölüme ayrılmıştır.²²¹ Bâb Mahkemesi alım-satım, evlenme-boşanma, köle azadı, mehir davası vb. gibi davalarla ilgilenmektedir. Kısmet-i Askerîyye ve Belediye Mahkemeleri ise ölen kişilerin arkalarında bıraktıkları malları taksim etmekle görevlendirilmiştir. Çardak Mahkemesi de kadının görev yetkisi içinde olan narh belirleme, çarşı ve pazar denetimi gibi beledî işlere bakmaktadır. Son olarak Mahkeme-i Teftiş-i Haremeyn de kent sınırları içerisinde bulunan vakıfların işleyişini düzenlemek ve denetimini yapmaktadır.²²²

²²⁰ Osmanlı'da mahkemenin işleyişi ve sistemi hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Nurcan Abacı, *Bursa Şehri'nde Osmanlı Hukuku'nun Uygulanması (17. Yüzyıl)*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.

²²¹ Sadık Emre Karakuş, "XIX. Yüzyıl Başlarında Edirne Mahkemesi ve Çalışma Düzeni", *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 1 (2018), ss. 145-46.

²²² a.g.m., ss. 146-49.

Mahkemenin, Edirneliler tarafından ne sıklıkla kullanıldığına geçilmeden önce Osmanlı kadısının taşradaki en yüksek şer'i yetkili olduğu söylenebilir. Osmanlı Devleti'nde taşra idaresi adli-idari ve askerî-idari olarak ikiye ayrılmıştır. Merkez, bir bölgenin yönetimi için iki yetkili atamıştır. Bunlar sultanın yürütme yetkisini temsil eden *ehl-i örf* mensubu *bey* ve sultanın hukuki yetkilerini temsil eden *ehl-i şer'* mensubu *kadı* idi. Bu iki kişi birbirlerinin yetki alanına girmeden ortak bir çalışma yürütmüşlerdir.²²³

Kaza yönetiminin başında bulunan kadıların görevleri ise; *nâib, mütevellî tayini, noterlik görevleri, miras ve evlilik akdi tanzimi, tapu işleri, lonca teşkilatının düzeni, ordunun iaşesi, tekke ve zâviyelerin teftişi, narh tespiti* şeklinde kısaca sıralanabilir.²²⁴

Gündelik hayatın başlıca aktörlerinden olan kadının ve yönettiği mahkemenin kent içerisinde ayrı bir binası bulunmadığı bilinmektedir. Mahkemeler, camilerde kurulduğu gibi kadılar genellikle kendi evinlerini de mahkeme olarak kullanmıştır.²²⁵ Çalışılan dönemde de Edirne'de mahkeme olarak belirtilen bir mekâna denk gelinmemiştir. Ancak 16 Kasım 1746 (2 Zi'l-ka'de 1159)'da Eski kadı İbrahim Efendi ibn-i Mustafa Efendi'nin, Osman Ağa ibn-i Süleyman'a 780 guruşa sattığı mülkü Osmanlı kadısının nasıl bir evde yaşadığını göstermektedir. Kurtçu Doğan Mahallesi'nde bulunan ev, dâhilen ve hâricen olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Dâhilen kısmında 2 bâb fevkânî oda, 3 bâb tahtânî oda, 1 sofa, 1 mahzen, 2 kiler, hamam, matbah, bi'r-i mâ, 1 fevkânî kenif, 1 tahtânî kenif, meyveli ve meyvesiz ağaçlar içeren bahçe ve avlu bulunmaktadır. İkinci bölümde örnekleri verilen evlerle kıyaslandığında sadece dâhilen veya haremlük denilen kısmı bile oldukça lüks olarak görülmektedir. Hâricen yani selâmlık kısmı da 2 bâb fevkânî oda, 1 sofa, 1 divânihâne ve tahte'l-sema ve 1 ahır, sayeban, bi'r-i mâ, meyveli ve meyvesiz ağaçlar içeren bahçe ve avludan oluşmaktadır.²²⁶ İbrahim Efendi'nin evini neden sattığı kayıtlarda maalesef yer almamaktadır. Başka bir ev mi satın almış olması, kadılık görevi bittiği için daha küçük bir eve mi taşınmak istemesi veya başka bir kazaya görevlendirilmiş olması ihtimalleri üzerinde durulabilir. Ancak evde dikkat edilecek en önemli nokta selâmlık kısmında bulunan *divânihâne* bölümüdür. Edirne'de satılan diğer evlerin hiçbirinde böyle bir bölüm olmayıp sadece bu

²²³ Nejat Göyünç, "Osmanlı Devleti'nde Taşra Teşkilatı (Tanzimat'a Kadar)", *Osmanlı*, İstanbul: Yeni Türkiye Yayınları, 2000, C. 6, s. 77.

²²⁴ İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı*, 9. Baskı, Kronik Kitap, 2019, s. 43.

²²⁵ a.g.e., s. 68.

²²⁶ *EŞS 136*, vr. 39

evde görülmüştür. Selâmlık kısmında büyük bir odanın olması mahkemenin burada toplandığı ve kadının evini mahkeme olarak kullandığı ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Hülya Taş, çalışmasında XVII. yüzyılda Ankara’da ayrı bir mahkeme binasının olmamasını mahkemenin iş yoğunluğunun, ayrı bir mahkeme binası oluşturacak kadar yoğun olmamasıyla alakalı olduğunu ifade etmiştir.²²⁷

Tablo 26: 136 Numaralı Sicile Göre Kaydedilen Dava Sayısı

Yıl	Aylar	İşlem Sayısı	Toplam Kayıt Sayısına Oranı
Toplam Veri Sayısı: 435			
1159	Muharrem	---	---
	Safer	2	%0,45
	Rebî’ü’l-evvel	3	%0,69
	Rebî’ü’l-âhir	22	%5,05
	Cemâziye’l-evvel	14	%3,22
	Cemâziye’l-âhir	41	%9,42
	Receb	23	%5,29
	Şa’ban	60	%13,80
	Ramazan	41	%9,42
	Şevval	57	%13,10
	Zi’l-ka’de	64	%14,71
	Zi’l-hicce	40	%9,20
1160	Muharrem	26	%5,98
	Safer	28	%6,44
	Rebî’ü’l-evvel	10	%2,30
	Rebî’ü’l-âhir	4	%0,93
TOPLAM		435	

(Bu tablo 136 Numaralı Edirne Şer’iyye Sicili Kullanılarak Oluşturulmuştur.)

²²⁷ Taş, *XVII. Yüzyılda Ankara: Ankara’nın Bütüncül Tarihine Katkı*, s. 100.

Aynı durumun Edirne için geçerli olup olmadığına Tablo 22'den bakıldığında, Edirneliler, 15 aylık süre zarfında mahkemede en fazla Zi'l-ka'de, Şa'ban, Ramazan ve Cemâziye'l-âhir aylarında görünür olmuşlardır. Muharrem, Safer, Rebi'ü'l-evvel, Rebi'ü'l-âhir aylarında ise başvurusu sonuca bağlanan insanlara çok daha az rastlanılmıştır. Sicile göre mahkemede herhangi bir verinin olmadığı tek ay Muharrem ayıdır. Mahkemede bu ay hiçbir Edirnelinin işlemi sonuçlanmamış denilebilir. Diğer kazalarda Ramazan ayı genellikle mahkemelerin en sakin olduğu ay iken Edirne mahkemesinde en yoğun aylar arasında yer almıştır.²²⁸ Bu ayda Edirne halkı mahkeme gündemini boşanma, ev satışı ve dükkân satışı gibi noterlik hizmetleri ile meşgul etmişlerdir. Tablo 23'de Edirne mahkemesinin en yoğun olduğu Zi'l-ka'de ayının gün gün incelemesi yapılmıştır.

Tablo 27: Zi'l-ka'de 1159 Tarihinde Mahkemede Kaydedilen Dava Sayısı

15 Kasım 1746 - 13 Aralık 1746 (1 Zi'l-ka'de 1159 – 29 Zi'l-ka'de 1159)

Hicri	Miladi	Kayıt Sayısı
1 Zi'l-ka'de 1159	15 Kasım 1746 - Salı	3
2 Zi'l-ka'de 1159	16 Kasım 1746 - Çarşamba	6
3 Zi'l-ka'de 1159	17 Kasım 1746 - Perşembe	2
4 Zi'l-ka'de 1159	18 Kasım 1746 - Cuma	5
5 Zi'l-ka'de 1159	19 Kasım 1746 - Cumartesi	4
6 Zi'l-ka'de 1159	20 Kasım 1746 - Pazar	1
7 Zi'l-ka'de 1159	21 Kasım 1746 - Pazartesi	2
8 Zi'l-ka'de 1159	22 Kasım 1746 - Salı	5
9 Zi'l-ka'de 1159	23 Kasım 1746 - Çarşamba	1
10 Zi'l-ka'de 1159	24 Kasım 1746 - Perşembe	2
11 Zi'l-ka'de 1159	25 Kasım 1746 - Cuma	---
12 Zi'l-ka'de 1159	26 Kasım 1746 - Cumartesi	1
13 Zi'l-ka'de 1159	27 Kasım 1746 - Pazar	2
14 Zi'l-ka'de 1159	28 Kasım 1746 - Pazartesi	---

²²⁸ Ümit Ekin, “17. Yüzyılın Son Çeyreğinde Rodosçuk Örneğinde Bir Osmanlı Mahkemesinin İş Yüğü”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 55, S. 1 (2017), s. 291; Yıldız, *XVIII. Yüzyılda Manisa'da Gündelik Hayata İlişkin Bir Değerlendirme*, s. 43.

15 Zi'l-ka'de 1159	29 Kasım 1746 - Salı	3
16 Zi'l-ka'de 1159	30 Kasım 1746 - Çarşamba	---
17 Zi'l-ka'de 1159	1 Aralık 1746 - Perşembe	1
18 Zi'l-ka'de 1159	2 Aralık 1746 - Cuma	6
19 Zi'l-ka'de 1159	3 Aralık 1746 - Cumartesi	3
20 Zi'l-ka'de 1159	4 Aralık 1746 - Pazar	---
21 Zi'l-ka'de 1159	5 Aralık 1746 - Pazartesi	5
22 Zi'l-ka'de 1159	6 Aralık 1746 - Salı	1
23 Zi'l-ka'de 1159	7 Aralık 1746 - Çarşamba	2
24 Zi'l-ka'de 1159	8 Aralık 1746 - Perşembe	1
25 Zi'l-ka'de 1159	9 Aralık 1746 - Cuma	3
26 Zi'l-ka'de 1159	10 Aralık 1746 - Cumartesi	2
27 Zi'l-ka'de 1159	11 Aralık 1746 - Pazar	3
28 Zi'l-ka'de 1159	12 Aralık 1746 - Pazartesi	1
29 Zi'l-ka'de 1159	13 Aralık 1746 - Salı	1
TOPLAM		64

(Bu tablo 136 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili Kullanılarak Oluşturulmuştur.)

1159 senesi Zi'l-ka'de ayında mahkemede toplam 64 kişi görülmüştür. Mahkeme gündeminin en yoğun olduğu bu ayda, toplam 4 günde hiçbir Edirnelinin izine rastlanılmamıştır. İşlem olmayan günler için deftere herhangi bir açıklama da düşülmemiştir. Günlük en az 1, en fazla 6 dava sonuçlandırılıp deftere kaydedilmiştir. Bu ayda görülen davaların diğer aylara oranı %14,71'dir.

Tablo 28: Zi'l-ka'de 1159 Tarihinde Mahkemenin Gündemi

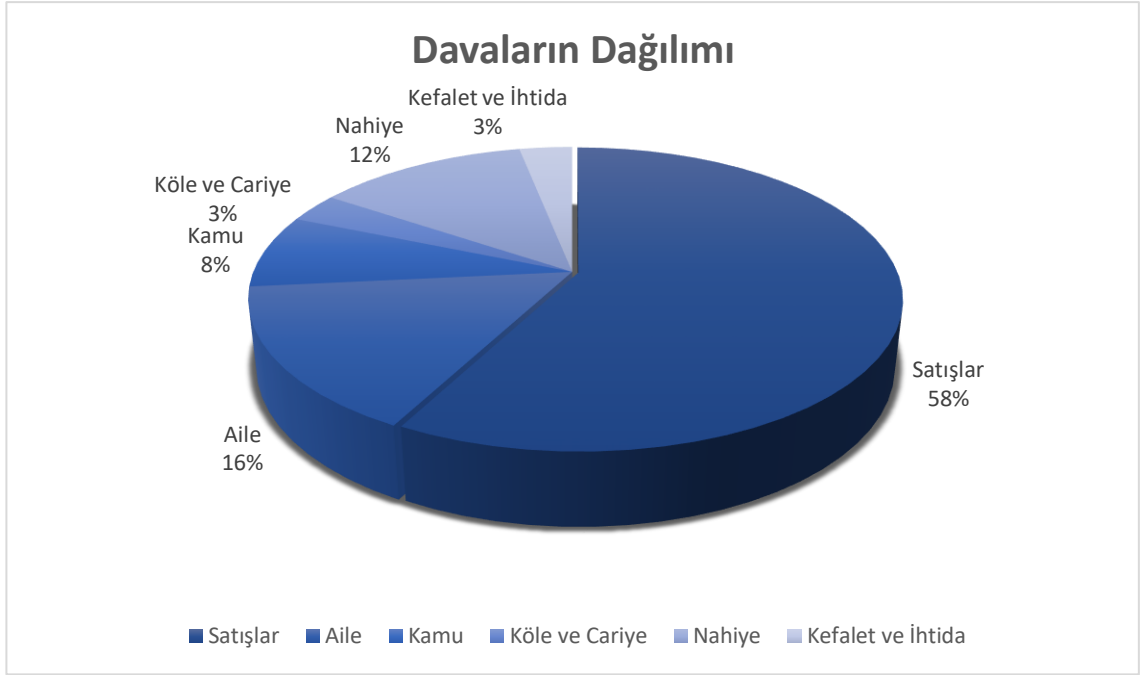
Konu	Zi'l-ka'de 1159	Konu	Zi'l-ka'de 1159
Kefalet	1	Dükkân Satışı	6
İhtida	1	Mehir	2
Nafaka	4	Hizmet Ücreti	1
Ev Satışı	24	Köle ve Cariye	2
Veraset	2	Esnaf	1
Alacak-Verecek	2	Vakıf	1
Arsa Satışı	2	Kiralama	1
Boşanma	2	Yaralama	1
Eşya Satışı	3	Nahiyeler	8
TOPLAM			64

(Bu tablo 136 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili Kullanılarak Oluşturulmuştur.)

Tablo 24'teki dava konularına göre, Zi'l-ka'de ayında Edirne halkı mahkemede daha çok yapmış oldukları satışları kayıt ettirmek için bulunmuşlardır. Mahkemenin noterlik hizmeti yaptığı da göz önünde bulundurulursa satış yoğunluğunun fazla olması doğaldır. Satıcı da alıcı da kendini garantiye almak için alenilik kapsamında kamusal alanda görünür olmayı tercih etmiştir. Mahkemede diğer bir yoğunluk da özel hayata ait olaylarla ilgili davalarda görülmektedir. Boşanma, nafaka, köle ve cariye, mehir ve ihtidâ kayıtları mahkemenin gündeminde önemli bir yer teşkil etmiştir.

Sonuç olarak, Edirne Mahkemesinin en aktif olduğu dönemde aşağıdaki grafikte de görüldüğü gibi yoğunluğu %58 ile ev, arsa, dükkân ve eşya satışları oluşturmuştur. Bu sayıyı %16 ile aileyi ilgilendiren davalar takip etmiştir. Kamuyu ilgilendiren yaralama, vakıf, esnaf, hizmet ücreti gibi konular da gündemin önemli bir parçasını teşkil etmiştir. Mahkemenin 1 aylık gündemindeki diğer dava konuları Grafik 1'den izlenebilir.

Grafik 1: Zi'l-ka'de 1159 Tarihinde Mahkemeye Yansıyan Davaların Dağılımı

(Bu grafik 136 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili Kullanılarak Oluşturulmuştur.)

1.2. Edirne Mahallelerinin Kayıtlara Yansıması

Birinci bölümde, Edirne mahallelerinin ve nüfus yapılarının detaylı incelemesi yapılmıştı. Bu kısımda da sicile yansıyan mahkeme kayıtlarından mahallelerin defterde geçme sıklığı incelenerek, mahallelerin gündelik hayattaki yerlerine değinilecektir. Tablo 25'e göre, belgelerde adına en sık rastlanan yerleşim birimi Zincirlikuyu Mahallesi'dir. Zincirlikuyu Mahallesi, Kaleiçi Semtinde bulunmaktadır. Nüfusun bu semtte yoğunlaştığı göz önünde bulundurulursa mahallenin adının sık geçmesi doğaldır. Edirne'de avârizhâne kayıtlarına göre nüfusun en yoğun olduğu mahalle El-Hâc Bedreddin Mahallesi'dir. 27 avârizhânenin kaydedildiği mahallenin tahmini nüfusu 1.200 ile 2.000 kişi arasındadır. Ancak bu mahalleyle ilgili defterde sadece 2 kayıt bulunmaktadır. Zincirlikuyu Mahallesi, Emir Şah ve Ali Kuşî mahalleleri takip etmektedir. Bunlardan Emir Şah Mahallesi, Bayezid Semtinde; Ali Kuşî Mahallesi ise Kirişhane Semtinde bulunmaktadır. Emir Şah Mahallesi, hem nüfus yoğunluğunun düşük hem de Tunca Nehri'nin öteki yakasında yer almasına rağmen defterde kelime sıklığı bakımından tekrar eden mahalleler arasında yer almıştır. Bu mahallenin saraya yakın bir konumda yer aldığı bilinmektedir. Bu sebeple mahallede yaşayan insanların da saray ve

saray bağlantılı işlerde görev aldığı tahmin düşünülmektedir. Bundan dolayı da mahalle halkı daha fazla etkinlik göstererek gerektiği durumlarda mahkemeye başvurmuş olabilirler. Adı geçen 3 mahalleden sonra Molla Fahreddin, Arabacı Ahmed, Kurtçu Doğan, Sultan Bayezid-i Veli, Turgud Bezirgân, El-Hâc Hoşkadem, El-Hâc İslâm, Sitti Hatun, Karaca El-Hâc Halil, Firuz Ağa ve Kürd Hoca mahalleleri de adı sık geçen diğer yerleşim alanlarıdır.

Tablo 29:Edirne Mahallelerinin 136 Numaralı Sicilde Geçme Sıklığı

Sayı	Mahalle	Geçme Sıklığı	Sayı	Mahalle	Geçme Sıklığı
1	Evliya Kasım Paşa Mahallesi	4	2	Şahabeddin Kurb-1 Kavaklı	3
3	İmâret-i Mezîd Bey	4	4	Ali Kuşî	8
5	Kunduk Osman	3	6	Dârüssiyâde	2
7	Vizeli Çelebi	1	8	Zen-i Firuz	2
9	El-Hâc Hoşkadem	6	10	Kürd Hoca	6
11	Kızıl Minare	3	12	El-Hâc Mercimek	5
13	Karaca Ahmed	5	14	Rakkas Ali Beg	3
15	Kasab Abdülaziz	3	16	Eskici Hamza	1
17	El-Hâc Hallâc	3	18	Kadı Bedreddin	1
19	Abdurrahman	1	20	Süle Çelebi	2
21	Darbhâne	1	22	Turgud Bezirgân	7
23	Mehmed Ağa	2	24	Fındık Fakîh	2
25	El-Hâc Safâ	3	26	Veliyüddîn	3
27	Hasan Paşa	1	28	Firuz Ağa	6
29	İbn-i Arab	1	30	Köhne Kadı	1
31	Kuruçeşme	2	32	Karaca El-Hâc Halil	6
33	Hoca Siyah	3	34	Hoca Ömer	1
35	Cami' -i Kebîr	1	36	El-Hâc Doğan	2
37	Hamam-ı Yahşî Fakîh	2	38	Mihal Bey	2
39	Çelebîoğlu	2	40	Şah Melik	2

41	El-Hâc Bedreddin	2	42	Sitti Hatun	6
43	Kâhtalu	4	44	Arabacı El-Hâc Hamza	5
45	Timur Biga	3	46	Gazi Hoca	4
47	Zincirlikuyu	9	48	Ma‘ruf Hoca	4
49	Hücerat-ı Şah Melik	1	50	Naib Çelebi	3
51	Molla Fahreddin	7	52	El-Hâc Sarraf	2
53	Emir Şah	8	54	Has Murad	2
55	Çakır Ağa	2	56	Hadım Firuz	3
57	Selçuk Hatun	1	58	Devlet Şah	3
59	Beglerbegi	1	60	Baba Timurtaş	4
61	Arif Ağa	3	62	Kurtçu Doğan	7
63	Niş Doğan	2	64	Fazlullah Paşa	1
65	Hocagî	3	66	Altunî	2
67	Hadım Timurtaş	2	68	Hamîd Beg	1
69	Kendum Kûb	1	70	Karaca Bevvâb	2
71	Sevindik Fakîh	1	72	El-Hâc İslâm	6
73	Sofu Bayezid	5	74	Umur Beg	4
75	Hadım Balaban	1	76	Daye Hatun	3
77	Mahmud Ağa	3	78	Hızır Ağa	4
79	Kabuzcî Ali	1	80	Medrese-i Ali Beg	2
81	Karabulut	2	82	Şeyhî Çelebi	4
83	Mirahur Ayas Beg	5	84	Muradiye	5
85	Noktacîzâde	3	86	Yeniçeri Meydanı	1
87	Zen-i İbrahim Paşa	1	88	Berkuk Ağa	3
89	Sultan Bayezid-i Veli	7	90	Arabacı Ahmed (Şarabdâr Hamza Beg)	7
91	Ahri Petri	1	92	Çokalca	5
93	Hristos	3	94	Hazinedar Sinan Beg	5
95	Aya Nikola	1	96	Üsküfçü Hızır	4
97	El-Hâc Kılağuz	1	98	Cami-i İbrahim Paşa	4
99	İsmail Ağa	1	100	Yakup Kilârî	3
101	Kilise Cami	5	102	Hoca ‘İvaz	1

103	Fatma Hatun	2	104	Hayali	2
105	Bülbül Hatun	2	106	Hamza Çelebi	1
107	Saçlı Ali	1	108	Akmescid	3
109	Yakup Paşa	1	110	Sefer Şah	1

(Bu tablo 136 Numaralı Edirne Şer'îyye Sicili Kullanılarak Oluşturulmuştur.)

Tablo 25’de, defterde adı oldukça az geçen 30 tane mahalle bulunmaktadır. Bu mahallelerden çoğunun nüfusu, adı daha sık geçen diğer mahallelere göre çok daha fazla nüfusu sahiptir. Bu sebeple nüfus yoğunluğu mahalle halkının mahkemede görünür olmasını etkileyen bir unsur olmuş ama tek etkeni olmamıştır. Örneğin, Kaleiçi Senti’nde bulunan Darbhâne Mahallesi 8 avârizhâneye sahip ve tahmini nüfusu çok daha fazlayken, Kirişhane Senti’nde bulunan El-Hâc Safâ Mahallesi’nin avârizhânesi 1 ve nüfusu oldukça azdır. Ancak El-Hâc Safâ Mahallesi’nin adı defterde daha sık geçmektedir.

Son olarak mahallelerin adlarının defterde daha sık geçmesinin bir diğer nedeni de çarşı ve pazar yerlerine yakın olmasından kaynaklı olduğu söylenebilir. Nüfusları düşük ama defterde sık geçen Altunî, Hocagî ve El-Hâc Safâ mahalleleri bu duruma örnektir.

1.3. Çarşı, Pazar ve Ticaret Yerleri

Osmanlı kentinde insanların birbirleriyle en hızlı şekilde etkileşime geçtiği mekânların başında çarşı, pazar ve ticaret yerleri gelmektedir. Bu bağlamda çarşı ve pazar yerleri kamusal alanla neredeyse aynı anlamı ifade etmektedir. Kentteki bütün sosyal gruplar gündelik hayatını bu mekânlarda geçirmektedir. Kentteki sosyal tabakanın önemli bir kısmını oluşturan esnaf ve zanaatkârlar da bahsedilen mekânlarda varlıklarını sürdürmüşlerdir. Edirne çarşı, pazar ve ticaret yeri olarak oldukça gelişmiş bir konumdaydı. Şüphesiz bunda kentin ticaret hacminin büyük bir etkisi olmuştur.

Edirne, kara, deniz ve nehir yolu bakımından bir kesişim noktasında bulunduğu için kentte ticaret oldukça canlı olmuştur. İstanbul ve Bursa gibi büyük kentlerin arasında bulunan Edirne’nin de ihtiyaçlarının karşılanması için kente sürekli bir mal, eşya ve yiyecek akışının sağlanması gerekmiştir. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Edirne Gümrüğüne ait tutulan iki defterden kente; çeşitli kumaşlar, pamuk, pamuk ipliği, ham ipek, keten, ham demir, öküz, keçi, koyun, sabun ve zeytinyağı gibi maddelerin

getirildiği görülmektedir.²²⁹ Ayrıca XVIII. yüzyıldan sonra Avrupalı tüccarların Osmanlı ticaretinde daha belirgin bir şekilde var olmaya başlaması Edirne’de de etkisini göstermiştir. Bunların başında da Fransız tüccarlar yer almıştır.²³⁰ Fransız tüccarların yanında İngiliz, Prusyalı ve Dubrovnikli tüccarların da Edirne pazarlarında var olduğu görülmüştür.²³¹ Edirne’de yapılan ithalat kadar ihracatlar da ticaretin canlı olmasını sağlamıştır. Edirne’de üretilip İnöz ve Rodosçuk Limanlarından, Fransa ve Venedik Cumhuriyeti’ne ihracatı yapılan malların başında deri, kahve, kuyumculuk eşyaları, demir, bal, çeşitli kumaşlar, peynir, kebe ve nişasta gibi ürünler gelmekteydi.²³² Edirne, ithal edilen malların dağıtılmasını sağlayan bir konumun yanında bu malların ticaretinin yapıldığı çarşı, bedesten ve pazar yerlerine de sahip olmuştur.

Çarşı denilen alanın bir yapılanma tipolojisi bulunmaktadır. Osmanlı kentinde çarşının ortasına, bezzâzistan ya da diğer adıyla bedesten inşa edilir. Dükkânlar, bu bezzâzistan etrafında sıralanır ve kent sakinlerine belirli aralıklarla hizmet veren pazar yerlerinin eklenmesiyle de çarşı yapısı tamamlanır.²³³ Edirne’de de bedesten ve hanların varlığı ticaretin canlılığını göstermektedir. Bezzâzistan veya bedestenler, *kıymetli malların korunduğu, ticaretin merkez bankası ve parasal düğümünü oluşturmaktadır*.²³⁴ Defterde, Bedesten-i ‘Atik adıyla bir ticaret yeri geçmektedir. Bu ifadeden de Edirne’de birden fazla bedestenin olduğu anlaşılabilir. Bedesten/bezzâzistan, çarşı ekonomisi için büyük öneme sahipken Edirne’de 2 tane bulunması ticaretin ne kadar canlı olduğunu göstermektedir. Bunlardan *Bezzâzistan* olarak adlandırılanı kentin ortasında bulunup I. Mehmed tarafından Eski Cami’ye vakıf olarak yapılmıştır. Diğeri ise II. Murad tarafından yaptırılmış ve *Bedesten-i ‘Atik* olarak kayıtlarda geçmektedir.²³⁵ Bu yapı da II. Murad tarafından Dârü’l-hadîs Cami’ne vakfedilmiştir.²³⁶ Abdurrahman Hibrî bu yapının tarih olarak daha sonra yapılmasına rağmen içinde satılan eski ve değerli emtiadan dolayı ‘atik yani eski olarak adlandırıldığını, yazmış olduğu Enîsü’l-Müsâmirîn adlı eserinde

²²⁹ Sezgin, “XVIII. Asırda Edirne’nin İktisadi ve Ticari Durumu”, s. 30.

²³⁰ Reyhan Şahin, *Edirne Gümrüklerine Göre XVIII. İkinci Yarısında Edirne*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi), Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 36.

²³¹ Sezgin, “XVIII. Asırda Edirne’nin İktisadi ve Ticari Durumu”, s. 31.

²³² Şahin, *Edirne Gümrüklerine Göre XVIII. İkinci Yarısında Edirne*, ss. 40-41.

²³³ Önder Küçükerman, Kenan Mortan, *Çarşı, Pazar, Ticaret ve Kapalıçarşı*, 2. Baskı İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011, s. 110.

²³⁴ a.g.e., s. 116.

²³⁵ Abdurrahman Hibrî, *Enîsü’l-Müsâmirîn (Edirne Tarihi 1360-1650)*, s. 16.

²³⁶ Ahmet Bâdî Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne 20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne’si*, C. 1/1, s. 248.

belirtmektedir.²³⁷ Evliya Çelebi de bu bedestenin içinde 300 adet dükkanın olduğunu hepsininde içinde birer hazine olduğunu aktarmıştır.²³⁸

Bedestenden sonra ele alınacak diğer bir terimde *sûk-ı Sultânî*'dir. Sultânî kelimesi burada sultanın koyduğu kanunlar uygulandığı için kullanılmaktadır.²³⁹ Sûk ise anlam olarak çarşı, pazar, alım-satım yeri anlamına gelmektedir. Sûklar, bedesten/bezzâzistan etrafında yapılanmaya başlayan çarşıları ifade eder. Sûk-ı Sultânî ise bedestenden başlayan üzerinde çeşitli esnaf kollarının bulunduğu uzun çarşuyu ifade etmektedir. Bu uzun çarşıya açılan sokaklarda her biri ayrı işkolunda mal ve hizmet üreten esnaflar bulunmaktadır.²⁴⁰ Edirne'de Sûk-ı Sultânî'ye açılan sûklar Tablo 26'da görüldüğü üzere Tüfenkçiler Sûku, Un Kapanı Sûku, Ağaç Pazarı Sûku, Çadırcılar Sûku, Sultan Bayezid-i Veli Sûku ve Kazzâzlar Sûku'dur.

Bunun yanında Edirne'de Ali Paşa Çarşısı, Karanfiloğlu Çarşısı ve Kapan-ı Dakik adı verilen iki farklı çarşı ve kapan da bulunmaktadır. Ali Paşa Çarşısı'nın Edirne'nin en güzel çarşısı olduğu belirtilmektedir.²⁴¹

Tablo 30: Edirne'de Çarşı, Pazar ve Ticaret Yerleri

Çarşı, Pazar ve Ticaret Yerleri²⁴²	
Sûk-ı Sultânî	Tüfenkçiler Sûku
Bedesten-i 'Atik	Un Kapanı Sûku
Karanfiloğlu Çarşısı	Ağaç Pazarı Sûku
Çadırcılar Sûku	Sultan Bayezid-i Veli Sûku
Bezzâzistan	Kazzâzlar Sûku

(Bu tablo 136 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili Kullanılarak Oluşturulmuştur.)

Sicilden elde edilen çarşı ve pazar ile ilgili kayıtların çoğu dükkân satışı ile ilgilidir. Örneğin, Bedesten-i 'Atik yakınlarında bulunan Tüfenkçiler Sûkunda, Vasili

²³⁷ Abdurrahman Hibrî, *Enîsü'l-Müsâmirîn (Edirne Tarihi 1360-1650)*, s. 16.

²³⁸ *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, C. 3, s. 258.

²³⁹ Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrinde Çarşı Sistemi: Bursa Örneğinde 'Sûk-ı Sultânî'", *Osmanlı Tarihi Yazıları: Şehir, Toplum, Devlet*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012, ss. 170-74.

²⁴⁰ a.g.e., s. 88.

²⁴¹ Abdurrahman Hibrî, *Enîsü'l-Müsâmirîn (Edirne Tarihi 1360-1650)*, s. 16.

²⁴² Tablo oluşturulurken ağırlıklı olarak 136 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili kullanılmıştır. Bu defterin yanında çalışılan tarih aralığını kapsayan ve Oğuzhan Samıkıran tarafından hazırlanan "138 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicilli H. 1119-11161/M. 1707-1748" adlı tezden de yararlanılmıştır. Kaynak için bkz: Samıkıran, *138 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicilli H. 1119-1161 / M. 1707-1748*.

veled-i İsrail'e ait olan keresteci dükkânı 20 kuruşa Dimitri'ye satılmıştır.²⁴³ Başka bir örnek ise Un Kapanı Sûkunda bulunan 2 kepenk kürkçü dükkânı Kufti(?) veled-i Konstantin'e ait iken çıkan yangın sonucunda yanmış ve 50 kuruşa başka bir zimmîye satılmıştır.²⁴⁴ Yine aynı şekilde, Sultan Bayezid-i Veli Sûkunda bulunan paçacı dükkânı ve Karanfiloğlu Çarşısındaki es-Seyyid Mustafa Efendi'ye ait terzi dükkânı da sicile satıldığı için kaydedilmiştir.²⁴⁵

2. KAMUSAL ALANDA HAYAT

Kamusal alan kavramı kısaca “*kişilerin belli sayıda insan ile belirli bir sınır içerisinde yaşadığı özel hayatının dışında kalan, herkes ile etkileşime açık olduğu hayatıdır*” şeklinde tanımlanabilir.²⁴⁶ Fikret Yılmaz, kamusal alan kavramının en ayırt edici özelliğinin “*mahremiyetin aksine, alenîlik ve izlenebilirlik*” olduğunu belirtmektedir.²⁴⁷ Osmanlı Devleti'nde de *kamusal* olarak adlandırılan yaşam alanı, evleri çevreleyen avlular ve duvarların bittiği yerde sokak kapısının ötesinde başlamaktadır. Yani kişinin mahrem alanı ile kamusal alanın sınırını çizen temel şey aslında evin sokak kapısıdır.²⁴⁸ Bu kapılarının açıldığı tarîk-i ‘ammlar kişileri bulunduğu kentin kamusal alanına bağlar. Böylece kişi oda, sofa ve avludan oluşan temel yaşam alanından çıkıp zevcesi ve çocukları dışındaki kişilerle etkileşime girmesiyle kamusal alanda aktif olmaya başlar. Yine aynı şekilde evinin sokak kapısından geçip kendini kamusal alandan ayırarak sınırları belli mahrem ve güvenli alanına girer. Böylece kişinin belirli alandaki belirli kişi sayısından oluşan *özel hayatı* başlar.

Bu bağlamda kamusal hayat kısmı içerisinde, belgelerde aile ve özel alan dışında kalan satış, alacak-verecek, sulh, anlaşmazlık, yaralama, öldürme, suç ve huzursuzluk gibi konulara, kişilerin başkalarıyla etkileşimine ve kamusal alanda nasıl görünür olduğuna kısacası *gündelik hayatına* incelenecektir.

²⁴³ EŞS 136, vr. 31.

²⁴⁴ EŞS 136, vr. 43.

²⁴⁵ EŞS 136, vr. 23, 44.

²⁴⁶ Ahmet İnam, “Hanemizdeki Sır”, *Doğu Batı*, Yıl: 2, S. 5 (1998), s. 197-8.

²⁴⁷ Fikret Yılmaz, “XVI. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Mahremiyetin Sınırlarına Dair”, *Toplum ve Bilim*, S. 83 (2000), s. 93.

²⁴⁸ Cemal Çetin, “Anadolu’da Kapıya Katran Sürme Vak’aları: Konya Şer’iye Sicilleri Işığında Hukukî, Kültürel ve Toplumsal Boyutları (1645-1750)”, *Journal of Turkish Studies*, C. 9, S. 1 (2014), s. 137-38.

2.1. Edirne’de Gündelik Hayata İlişkin Değerlendirmeler

XVIII. yüzyıl ortalarında Edirne Mahkemesine yansıdığı kadarıyla insanlar arasındaki gündelik ilişkilerin; alacak-verecek, sulh, ev, dükkân ve arsa satışları, anlaşmazlık, kiralama gibi meselelerden oluştuğu söylenebilir.

Kamusal alanda kişilerin başkalarıyla en fazla etkileşime geçtiği konu; ev, arsa ve dükkân satışları olmuştur. İncelenen defterde Edirneliler arasında 104’ü ev olmak üzere, 16 dükkân, 21 arsa toplamında ise 141 satış gerçekleşmiştir. Satış kayıtlarını ise alacak-verecek ile ilgili kayıtlar izlemiştir. Edirne ahalisi malını, eşyasını veya parasını alamadığı zaman sorunun çözümü için mahkemeye başvurmuştur. Defterde çeşitli sebeplerle aralarında alacak-verecek olduğunu iddia eden davacılar ve davalılar bulunmaktadır. Örneğin, Şahabeddin Paşa Mahallesinden Fatma bint-i Ali, hâlâ zevcesi olan Süleyman ibn-i Ahmed’i mahkemeye verip kocasının kendinden karz-ı hasen yani borç olarak bir sefer 250 kuruş, bir sefer de 100 kuruş toplamda 350 kuruş aldığını beyan edip parasını talep etmiştir. Mahalleden iki kişinin şahitliğiyle Fatma’ya parasının ödenmesine karar verilmiştir.²⁴⁹ Fatma, kadı sayesinde parasına kavuşmuştur. Örnekten de anlaşılacağı üzere karı-koca arasındaki alacak-verecek meselesinin bile gerektiği zaman mahkemeye intikal ettiği görülmektedir. Ayrıca normal şartlarda karı-koca arasındaki özel olan bu mesele hem evlerinin avlusunun dışına taşınması hem de şahitlerin girmesiyle özel olmaktan çıkıp kamusal bir dava halini almıştır. Bir diğer örnek de 21 Temmuz 1746 (2 Recep 1159) tarihinde mahkemeye yansıyan iki vakıf mütevellisi arasında alacak-verecek meselesi olduğunu göstermektedir. El-Hâc Mercimek Mahallesi’nden İmam Hüseyin Efendi, müteveli es-Seyyid Mustafa’nın vakıf hazinesinden 80 kuruş aldığını ve teslim etmediğini bunun üzerine es-Seyyid Mustafa’nın adı geçen meblağ kadar malını ahz ve kabz eyelerek vakfın alacağını kalmadığını bildirmektedir. İmam Hüseyin Efendi ileride bir sorunla karşılaşmamak, hırsızlıkla suçlanmamak ve es-Seyyid Mustafa da borcunu ödediğini kayıt altına aldirmek için aralarındaki alacak-verecek meselesini mahkemeye taşımışlardır.²⁵⁰ Bunların yanında vefat eden kişiden alacağı olduğunu beyan edip mahkemeye başvuranlar da olmuştur. Örneğin, Çerkes bint-i Abdullah, boşandığı eşi el-Hâc Ahmed’in zimmetinde 100 kuruş mehrinin, Altunî Mahallesinde evinin ve siyahî cariyesinin kaldığını bildirip bunların

²⁴⁹ EŞS 136, vr. 6.

²⁵⁰ EŞS 136, vr. 17.

verilmesini talep etmiştir. el-Hâc Ahmed vefat ettiği için oğluyla anlaşıp istediklerini almıştır. Böylece vefat eden eski kocasıyla aralarında bir alacak-verecek meselesi kalmadığı mahkeme ortamında kayıt altına alınmıştır.²⁵¹ Ahaliden kişilerin yanı sıra tüccarlar da alacak-verecek meselelerini mahkeme huzurunda çözmeyi tercih etmişlerdir. Tüccar taifesinden Ali Ağa ibn-i el-Hâc Mehmed, Yahudi taifesinden Markadu(?) üzerinde 228 kuruş alacağı olduğunu beyan ederek parasını talep etmiştir. Şahitlerin kendisini savunmasıyla parasını almıştır.²⁵² Son olarak, Feriye bint-i Abdullah'ın, İbrahim Halil, zevcesi Fatma ve oğlu Süleyman'ın *ücret ile hıdmet eder makulesinden* olduğunu aktarıp senede 1.000 akçe ile 6 sene hizmet ettiklerini ve toplamda 6.000 akçe yapan ücretlerini tamamen teslim ettiğini beyan ettiği gibi arasında alacak-verecek kalmayan insanlarda bunu mahkemeye getirip kayıt altına aldırılmışlardır.²⁵³ Aynı şekilde, Timur Biga Mahallesinden Yovana bint-i Yorgi de ücret ile çalıştığını belirtip 10 sene hıdmet ettiği yerden 40 kuruş ve bir takım eşyalarını aldığını belirtip alacağının kalmadığını mahkemede kayıt ettirmiştir.²⁵⁴ Alacak-verecek meselelerini kadı huzurunda yerelde çözenlerin yanı sıra bu durumu merkeze taşıyıp Dîvân-ı Hümâyun'a şikayet yoluyla aktarılan örnekler de bulunmaktadır. Örneğin, el-Hâc Ahmed nam kimesne Edirne sakinlerinden kettancı esnafından Usta nam zimmîyi zimmetinde 1.364,5 kuruş alacağını kanun yoluyla alamadığını belirterek divana şikayet etmiştir. Merkez de Edirne Bostancıbaşısına ilgili olayı yerinde şer' ile çözmesini bildirmiştir.²⁵⁵ Aynı şekilde Sarraf taifesinden Murad ve Şariki Takor nam zimmîler, es-Seyyîd el-Hâc Ebubekir Ağa'yı 7.052 kuruş alacaklarını vermedikleri gerekçesiyle divana şikayet etmişler ve paralarını bostancıbaşı aracılığıyla almışlardır.²⁵⁶ Son olarak Emine Hatun da Şerife Zeynep Hatun zimmetinde 467 kuruş alacağı olduğunu belirterek şikayette bulunmuştur. Bunun üzerine de merkez Edirne Bostancıbaşısına bildirerek Emine'nin mağduriyetinin giderilmesini istemiştir.²⁵⁷

²⁵¹ EŞS 136, vr. 23.

²⁵² EŞS 136, vr. 50.

²⁵³ EŞS 136, vr. 44.

²⁵⁴ EŞS 137, vr. 3. Daha fazla örnek için bkz. EŞS 137, vr. 13, 36.

²⁵⁵ Gizem Tunç, *44 Numaralı Rumeli Ahkâm-ı Şikâyet Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi), Antalya: Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, 2017, ss. 535-36.

²⁵⁶ a.g.e., ss. 228-29.

²⁵⁷ a.g.e., s. 526.

Kamusal alanda, kişiler arasında gerçekleşen bir diğer olayda *akd-i sulh*tur. Sulh, herhangi bir sebeple mahkemeye gelen “iki tarafın aralarındaki anlaşmazlığı sona erdirmek için yaptığı, ödenecek bir bedele dayanan anlaşma ya da anlaşmazlığı olan tarafların sorunlarının kendi rızaları ile çözen bir uzlaşma” şeklinde tanımlanır.²⁵⁸ Taraflar arasında uzlaşmayı sağlayan kişiye/arabulucuya *muslihûn* adı verilmektedir. Muslihûnlar, taraflardan birinin akrabası, komşusu veya arkadaşı gibi sıradan kişiler de olabilirdi.²⁵⁹ Çalışılan defterde 8 tane sulh akdi bulunmuştur. Eldeki sulh kayıtları Edirneliler arasındaki ilişkilere farklı örnekler sunmaktadır.

Örneğin, es-Seyyid Salih Beşe ibn-i Abdullah ibn-i Abdurrahman, vekili aracılığıyla Mustafa Beşe ibn-i Mehmed Beşe ibn-i Ali’yi başının sağını ve sol başparmağını bıçak ile yaraladığı gerekçesiyle mahkemeye vermiştir. Ancak Mustafa Beşe’nin inkâr etmesiyle araya muslihûn atanmış ve dava 5 kuruş bedelle akd-i sulh ile sonuçlanmıştır.²⁶⁰ Diğer bir örnek de ise Zeyli(?) bint-i Felatu(?) nam nasrâniye ile Mihal veled-i Konstantin arasında geçmektedir. Zeyli nam nasrâniye, Mihal nam zimmî ile evlerinin yakın olduklarını söyledikten sonra adı geçen Mihal’in Edirne Bostancıbaşısı Mustafa Ağa’ya kendilerini gamz ettiğini, bu sebeple de Mustafa Ağa’nın eşi ve damatlarını sarayın mahpusuna hapsettiğini aktarmıştır. Zeyli yaptığı şikâyet sonucunda haklı bulunmuş, malından giden 325 kuruşun Mihal’den alınmasına karar verilmiştir. Ancak bahsedilen zimmî bu durumu inkâr edince araya muslihûn girmiş ve 120 kuruşa akd-i sulh inşa etmişlerdir.²⁶¹ Sulh; yaralama, mağduriyet, tarafların anlaşamaması durumunda yapıldığı gibi Behriye(?) bint-i Hristo nam nasrâniyenin Nikola’dan hakkı olan 42,5 kuruşu alamadığı ve 25 kuruşa akd-i sulhu kabul ettiği durumlarda kullanıldığı gibi alacak-verecek meselelerinin çözümünde de kullanılmaktadır.²⁶²

Genel olarak Edirnelilerin kamusal alanda görünür olmasını sağlayan başlıca olaylar ve davalara değinildikten sonra kadınların ve gayrimüslimlerin kamusal alanda ne derece görünür olduklarına bakılacaktır.

²⁵⁸ Zeynep Dörtok Abacı, “Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh: 18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C. 20, S. 20 (2006), s. 106.

²⁵⁹ a.g.m., s. 109.

²⁶⁰ *EŞS 136*, vr. 44.

²⁶¹ *EŞS 136*, vr. 49.

²⁶² *EŞS 136*, vr. 52.

2.1.1. Kamusal Alanda Kadın

Osmanlı toplumunda kadının konumu ve faaliyetleri üzerine birçok çalışma mevcuttur.²⁶³ Eldeki verilere göre XVIII. yüzyıl ortalarında Edirneli kadınların kamusal alanda oldukça görünür oldukları anlaşılmaktadır. Kadınlar, mahkemeye daha çok satış işlemlerini halletmek için gelmişlerdir. Bu satışlar genellikle ev satışından oluştuğu gibi Emine bint-i el-Hâc Mustafa'nın, Kızıl Minare Mahallesi'nde 29,5 kuruşa sattığı 2 kepenk 1 bâb şeklinde dükkân²⁶⁴ veya Mezid Beg Mahallesi'nden Safiye bint-i Abdullah'ın 50 kuruşa sattığı arsa ve bahçeden de oluşabilmektedir.²⁶⁵ Ayrıca kadınlar, Rukiye bint-i Osman'ın, Hatice Hatun'a 300 kuruş bedelle minder, yastık, yorgan vs. eşyalarını sattığı eşya alım-satım işlemleri için de kamusal alanda görünür olmuşlardır.²⁶⁶ Kadınlar satış işlemlerinde genellikle bizzât gelmeyip vekil kullanmayı tercih etmişlerdir.

Satış işlemlerinin yanı sıra kadınlar borçlarını veya alacaklarını tahsil edemedikleri için de kadı karşısına geçmişlerdir. Örneğin, Ayşe bint-i Ömer, el-Hâc Memiş ibn-i Ahmed'i zimmetinde 2.000 akçe mehirim, 440 kuruş meûnet-i süknam ve eşyalarını kaldı diyerek mahkemeye verip hakkı olanları almıştır.²⁶⁷ Diğer bir örnekte de Hatice bint-i Abdullah, Havva bint-i Osman'ı zimmetinde 63 kuruşum kaldı diyerek adı geçen Havva'yı hakkını aramak için mahkemeye vermiştir.²⁶⁸

Bunun yanında Edirne'de dükkân tasarruf eden kadınların da olduğu belgelerden görülmektedir. Örneğin, Fatma Hanım, Hadım Firuz Mahallesi'ndeki paçacı dükkânının işleriyle ilgilenmesi için *bir sene-i vekil* olarak Mehmed Beşe'yi yerine vekil tayin etmiştir.²⁶⁹ Fatma'nın kimliği hakkında kesin bir bilgi bulunmasa da diğer kadınlarda görülmeyen hanım unvanı sahip olması Fatma'nın Edirne'de elit kesime mensup olduğunu gösterebilir.

Son olarak, Edirne'de bazı kadınların toplumun huzurunu kaçırdığı gerekçesiyle de kadı karşısına geldiği anlaşılmaktadır. Örneğin, Süle Çelebi ahalisinden İmam Hasan Efendi ibn-i Mehmed ve diğer mahalle sakinleri, Fatma ve Hatice'nin adı geçen

²⁶³ Osmanlı Toplumunda kadın ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Haim Gerber, "Social and Economic Position of Women in an Ottoman City, Bursa, 1600-1700", *International Journal of Middle East Studies*, S. 12/3 (1980), ss. 231-44; Numan Durak Aksoy, "Osmanlı Devletinde Kadınların Şer'i Mahkemeleri Kullanması (Kayseri Örneği)", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 186 (2010), ss. 165-76.

²⁶⁴ EŞS 136, vr. 22.

²⁶⁵ EŞS 136, vr. 50.

²⁶⁶ EŞS 136, vr. 63.

²⁶⁷ EŞS 136, vr. 22.

²⁶⁸ EŞS 136, vr. 8.

²⁶⁹ EŞS 136, vr. 44.

mahallede yaşadığını lakin kendi hallerinde yaşamadıklarını ve evlerine mahrem aldıklarını belirterek ihracını talep etmişlerdir. Mahallelinin de şahitlikleriyle adı geçen kadınlar ihraç edilmişlerdir.²⁷⁰

Eldeki verilere bakılarak Osmanlı toplumunda geri planda kalmış kadın algısının Edirne için geçerli olmadığı anlaşılmaktadır. Kadınların aktif olarak ev, dükkân ve arsa alıp mülk sahibi olduklarını, elindeki mülkleri sattıklarını; dükkân tasarruf ettiklerini; eşlerinden boşandıklarını ve hakları için çaba gösterdiklerini ve toplumun huzurunu kaçırdıkları gerekçesiyle ihraç edildiklerini kısacası kamusal alanda kendini gösteren bir kadın kimliği olduğu defterlerden anlaşılmaktadır.

2.1.2. Gayrimüslimler

Kent toplumunun mozaiğinde ayrılmaz birer parça olan gayrimüslimler, Edirne’de nüfus olarak yoğunlukta bulunmaktadır. Genellikle Kaleiçi Semtinde yaşamlarını sürdüren gayrimüslimlere, defterden anlaşıldığı üzere birçok mahallede rastlanılmaktadır. Gayrimüslimler de Müslüman ahali gibi satış, veraset, boşanma, alacak-verecek, sulh olayları için mahkemeye başvurmuşlardır. Ancak gayrimüslimlere ait belgeler, bir olayı çözmekten veya hüküm verilmesini içermekten ziyade mevcut durumun kaydedilmesini içermektedir. Örneğin, el-Hâc Hasan ibn-i Mustafa, Kapan-ı Dakik kurbundaki kürkçü dükkânını Asvadar(?) nam zimmîye 80 kuruşa sattığını beyan etmek için mahkemeye gelmiştir.²⁷¹ Ya da Niko veled-i Mişko(?), Ezmağda(?) nam nasrâniye Zincirlikuyu Mahallesiindeki evini 40 kuruşa sattığını bir kez de kadı huzurunda tekrarlayıp satış hüccetini almak için satıcı ve alıcı Edirne mahkemesinde bulunmuşlardır.²⁷²

Satışların yanında Aleksandra bint-i Yovan nam nasrâniyenin zevcesi İstanko veled-i İstoyan ile yaptığı muhalaa gibi boşanma kayıtları da defterde gayrimüslimlere ait belgelerin bir kısmını oluşturmaktadır.²⁷³

Bu kayıtların yanında Kapancı taifesinden Foni(?) veled-i Konstantin’in yangın gecesi mallarını taşıyıp sonra 300 kuruşluk malını teslim etmedi diye mahkemeye verdiği Mela(?) nam zimmî ile arasında gerçekleşen sulh kaydından da anlaşıldığı üzere

²⁷⁰ EŞS 136, vr. 22.

²⁷¹ EŞS 136, vr. 22.

²⁷² EŞS 136, vr. 28.

²⁷³ EŞS 136, vr. 40.

gayrimüslimler aralarındaki bir anlaşmazlıkta da Edirne Mahkemesinden adalet beklemişlerdir.²⁷⁴

Son olarak gayrimüslimlerle ilgili, Müslümanlardan farksız bir hayat sürdürdükleri, Müslüman ahali ile gündelik hayatta yakın ilişki içine girdikleri söylenebilir. Mahkeme gündemine de bütün cemaatler aynı konularla girmişlerdir. Daha önce de belirtilen gayrimüslimlerin hüküm içeren konuları mahkemeye intikal ettirmeyip sadece hüccet kaydı almalarının nedeni, sorunları kendi cemaati içlerinde halletmeye çalışmalarından kaynaklı olabilir.

2.2. Esnaf Örgütü ve Zanaatkârlar

Kent, içerisindeki belirli alanlarda uzmanlaşmış esnaf ve zanaatkârlarıyla, ticaret yapan erbabıyla kırsal yerleşimden ayrılmaktadır. Edirne'deki esnaf ve zanaatkârlara geçmeden kısaca lonca sisteminin tanıtımı yapılacak olursa lonca sistemi; *“bir üretim birliğinin olduğu, hiyerarşinin olmadığı, sipariş usulü pazara yönelik üretim yapan ve genişleyen bir üretimden ziyade talep odaklı çalışan bir ekonomik ve idari birimdir.”*²⁷⁵ Loncalar, esnafın iç düzenini, ürettiği malın kalite kontrolünü ve standartlarını belirlemesinin yanında üreticinin de belirli bir kabiliyet ve ustalığa ulaşmasını da sağlamaktadır.²⁷⁶ Ayrıca mal, fiyat, üretici ve tüketici dengesini sağlayarak her kesimin hakkını ve nizamını gözetmektedir. Halil İnalçık, lonca sisteminin varlığıyla ihtiyaç fazlası üretimin yapılmadığını, fazla üretime bağlı olarak da piyasadaki fiyatların düşmediğini bu durumun da eksik üretim fiyatlarının artmasını engellendiğini ve sistemin üreticiyi sınırlı tutarak dengeyi sağladığını belirtmiştir.²⁷⁷ Bu iktisadi görüş Osmanlı esnafının sermaye biriktirmesini ve aşırı rekabete girmesini engelleyerek eşitliğin, işbirliğinin, dayanışmanın ve hoşgörünün hâkim olduğu kontrollü bir üretim piyasasının oluşmasını sağlamıştır.²⁷⁸ Ayrıca merkez yeri geldiği zaman Edirne'de bulunan dört boyahanede halis boya kullanılacağı, kötü boya kullanılmayacağına dair taahhüt aldığı esnafın, korunması, işlerine karışılmaması ve işlerine müdahale edenlerin men edilmesi

²⁷⁴ EŞS 136, vr. 59.

²⁷⁵ Küçükerman, Mortan, *Çarşı, Pazar, Ticaret ve Kapalıçarşı*, ss. 74-75.

²⁷⁶ Cafer Çiftçi, “Müşteri Memnuniyeti, Kalite ve Osmanlı Esnafı”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 7 (2004), s. 23.

²⁷⁷ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar*, 39. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009, C. 1, s. 297.

²⁷⁸ Çiftçi, “Müşteri Memnuniyeti, Kalite ve Osmanlı Esnafı”, ss. 20-21.

gibi esnafı koruyucu ve kollayıcı özelliği kendisi de üstlenmiştir.²⁷⁹ Loncaların ortak odası, meclisidir. Esnafın kethüdaları, bir olayı görüşmek, karar bağlamak için buralarda toplanmışlardır.²⁸⁰ Her esnaf kolunda hiyerarşik bir düzen görülmektedir. Her loncanın hem birbirleriyle hem de kent yöneticileriyle arasındaki ilişkiyi düzenleyip temsil eden ve esnaf kolunun nizamını sağlayan *şeyh* veya *kethüdaları* bulunmaktadır.²⁸¹ Bu idareciler o meslek grubundakilerin oybirliği ile göreve başlayıp bazı durumlarda yine meslek grubundakilerin ortak isteği üzerine görevinden azledilebilmektedir.²⁸² Esnafın isteği ve oybirliği kethüdaların görevinde büyük rol oynamaktadır.

Örneğin, XVIII. yüzyıl ortalarında Edirne’de, Mumcu esnafından Müslüman ve gayrimüslim kişiler toplanıp mahkemeye gelerek kethüdaları Osman’ı, ihtiyarladığı ve işleri takip edemediği gerekçesiyle görevinden çekip yerine Mustafa Çelebi ibn-i Süleyman’ı kethüda seçtiklerini kadı huzurunda beyan edip tasdik ettirmişlerdir.²⁸³

Diğer bir örnekte de Eskiçi esnafı mahkemeye giderek kethüdaları Hasan Çelebi ibn-i Ahmed’den razı olduklarını kethüdalık görevine devam etmesini talep etmişlerdir. Adı geçen Hasan Çelebi tekrar Eskiçi esnafı üzerine kethüda olarak kaydedilmiştir.²⁸⁴ Bu iki örnekten de kethüdaların görevde kalması veya el çektirilmesinde bağlı olduğu esnaf kolunun fikir birliğinin ve öneminin büyük olduğu anlaşılmaktadır.

Değinilmesi gereken bir diğer husus da loncaların sadece Müslümanlardan oluşmadığıdır. XVIII. yüzyıl ortalarında Edirne’deki loncalara gayrimüslimler de dâhil olmuştur. Örneğin, yukarıda verilen Mustafa Çelebi ibn-i Süleyman’ın kethüda seçilmesini gösteren belgede Mustafa’nın kethüda seçilmesini talep edenler arasında Mihal veled-i Kosta, Yani veled-i Dimo, İstoyan veled-i Petro, Kosta veled-i Dimo, Gramna(?) veled-i Kosta, Panoyet nam zimmî de bulunmaktadır.

Ayrıca esnafın bağlı olduğu loncaların, yardım ve işleyişi düzenlemesinin yanında birbirlerini kontrol etmesini sağlayan bir araç özelliği olduğu da söylenebilir. Lonca içerisinden birinin yapmış olduğu bir hata veya uygunsuzluk loncanın genelini etkileyeceği için loncaya mensup kişiler birbirlerini denetlemişler ve gerektiği

²⁷⁹ *Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)*, C. BLD., Dosya No: 103, Gömlek No: 5103.

²⁸⁰ Küçükerman, Mortan, *Çarşı, Pazar, Ticaret ve Kapalıçarşı*, s. 76.

²⁸¹ Cafer Çiftçi, “Osmanlı Döneminde Bursa Kumaşçılarının Sanat Nizamı”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 7, S. 11 (2006), s. 177.

²⁸² Ergenç, *XVI. Yüzyıl Sonlarında Bursa*, s. 193.

²⁸³ *EŞS 136*, vr. 34.

²⁸⁴ *EŞS 136*, vr. 55. Kethüda seçimi ile ilgili olarak daha fazla örnek için bkz: *EŞS 136*, vr. 43.

durumlarda önlem almayı tercih etmişlerdir. Örneğin, 28 Ekim 1746 (12 Şevval 1159) tarihli kayıta Mumcu esnafından Müslüman ve gayrimüslim kişiler, kendi içlerinden İbrahim ibn-i Ali'nin hakkında kendi halinde olmadığını, rezil hareketleriyle esnafı rencide ettiğini, kendisine rıza ve şükranlarının kalmadığını belirterek çarşıya uğramamasını, zanaatlarına karışmamasını ve yağ getirmemesini talep etmişlerdir. Bunun üzerine adı geçen İbrahim tembih edilip çarşıdan ihraç edilmiştir.²⁸⁵ Görüldüğü üzere loncanın düzeni söz konusu olduğunda mahkemede kethüdadan ziyade esnaf yer almıştır. Kendilerine zarar veren ve sorun yaratan kişiyi, loncalarından uzaklaştırarak esnafın itibarını temiz tutmaya çalışmışlardır. Bu da lonca sisteminin aslında esnaflar arasında bir sosyal kontrol sistemi olduğunu göstermektedir.

Son olarak loncalarla ilgili, bazı esnaf kollarının lonca içi sorunlarını, başka esnaflar ile ilişkilerini, kethüdalarla ilgili sıkıntılarını yerelde kadı huzurunda sonuca bağlamak yerine merkezden destek alarak çözdüğü de belgelerden anlaşılmaktadır. Örneğin, Esirci taifesi içerisinde bulunan bütün esnaf üyeleri, merkeze göndermiş oldukları arzuhalde kethüdaları olan Mustafa'nın dört seneden beri başka kazaya gittiğini, kethüdalık işlerini görmediğini bu sebeple kethüdaya muhtaç oldukları gerekçesiyle kendi içlerinden Osman adlı kişiye kethüda beratı istemişlerdir. Bunun üzerine de merkez Osman'ı adı geçen esnaf koluna kethüda tayin etmiştir.²⁸⁶ Aynı şekilde Edirne'de bulunan Çakşırı esnafı ile Yahudi Çukacı esnafı arasında alım-satımdan kaynaklı bir sorun merkeze şikayet yoluyla bildirilmiş, merkezde bu şikayet konusunun eskiden nasıl hallediliyorsa yine öylece halledilmesi konusunda Edirne Bostancıbaşısını görevlendirmiştir.²⁸⁷ Buradan da anlaşılıyor ki esnaflar yaşadıkları sorunları, kadı huzurunda çözemedikleri ve çözmek istemedikleri zaman şikayet hakkı ile doğrudan merkeze bildirebiliyorlardı. Merkez de taşrada esnaf içi sorunları çözmek için atadığı ehl-i örfü düzeni sağlamak için görevlendirmiştir. Diğer bir örnekte de sıkıntı çeken bazı esnaf kolları çareyi merkeze şikayette bulunup çözüm aramıştır. Örneğin, Bakkal esnafının hepsinin toplanıp merkeze yazdıkları arzuhalde; Bazarcıbaşı olan Halil'in keyfiyeti yüzünden kötü duruma düştüklerini, adı geçen Halil'den razı olmadıklarını, esnaftan bazılarını cezalandırdığını bu sebeple de Bazarcıbaşı olarak Molla Mehmed'in

²⁸⁵ EŞS 136, vr. 34.

²⁸⁶ BOA, C. DH., Dosya No: 290, Gömlek No: 11469.

²⁸⁷ Yahya Koç, *149 Numaralı Mühimme Defteri (1155-1156/1742-1743) İnceleme-Çeviriyazı-Dizin*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 245.

olmasını esnafın ricası ve isteklerini içermektedir. Bunun üzerine de merkez mağduriyeti gidermek amacıyla Molla Mehmed'in yeni Bazarcıbaşı olarak tayin edilmesi için gereğinin yapılmasını bildirmiştir.²⁸⁸ Ayrıca Gazi Mahallesinde 10,5 avârızhânesi olan 34 adet Fıçıcı ve Bakkal taifesinin vergilerini düzenli ödememesi durumunda taşraya gerekli uyarıları yaparak verilmesi gereken vergilerin tevzi' defterlerine bağlı kalınarak ödenmesi gerektiğini bildirmiş ve esnafın düzenini sağlamaya çalışmıştır.²⁸⁹

Bunlara ek olarak sicilde, XVIII. yüzyıl ortalarında Edirne'de faaliyet gösteren 44 farklı esnaf kolu tespit edilmiştir. Bunlar tablo 27'de gösterilmiştir.

Tablo 31: XVIII. yüzyılda Edirne'de Faaliyet Gösteren Esnaf Kolları

Esnaf Kolları			
Abacı	Çizmeçi	Kahveci	Nalıncı
Arabacı	Çorbacı	Kalaycı	Paçacı
Astarıcı	Demirci	Kassâb	Bezirci
Aşçı	Doğramacı	Kazzâz	Sarrâc
Attar	Eskici	Kebapçı	Sarrâf
Bağcı	Fırıncı	Keresteci	Tahtacı
Bakkal	Haffâf	Ketenciler	Takyeci
Balıkçı	Hallâc	Kirişçi	Tarakçı
Berber	Hamamcı	Kuyumcu	Terzi
Bevvâb	Helvacı	Kürkçü	Tütüncü
Bozacı	İplikçi	Mumcu	Uncu

(Bu tablo 136 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili Kullanılarak Oluşturulmuştur.)

Edirne'de mevcut esnafın verilen listeden daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Ancak yine de kentteki hizmet sektörünün geniş olduğu şeklinde bir yorum tabloya göre yapılabilir. Edirne'de loncalar sayesinde esnaf kollarının ihtisaslaştığı ve işleyen bir düzene sahip oldukları örneklerle beraber açıklanmıştır. Son olarak kentte Müslümanlar ve gayrimüslimlerin beraber çalıştığı üretime katkı sağladığı ve çeşitli iş kollarında uzmanlaştıkları bilinmektedir.

²⁸⁸ BOA, C. BLD., Dosya No: 122, Gömlek No: 6071.

²⁸⁹ BOA, C. BLD., Dosya No: 107, Gömlek No: 5330.

2.3. Suç ve Huzursuzluk

Suç, “toplumun değer yargılarına, ahlak kurallarına, yöneticilerin koyduğu veya toplumun huzurunu sağlamak için yıllardan beri süre gelen kurallara aykırı hareketlerden doğan sosyal bir olgudur.”²⁹⁰ Toplumun rahatsız eden, huzursuzluk yaratan durumlar genellikle kadılar tarafından sonuca bağlanmış ve ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Bu sebeple mahkeme tarafından tutulan defterlerde cinayet, yaralama, hırsızlık, ihraç gibi konulara sıkça rastlanılmaktadır. İncelenen dönemde Edirne Mahkemesine suç ve suçlu olgusuyla bakıldığında yaralama ve öldürme ile ilgili kayıtların daha fazla tekrar ettiği görülmektedir. Bahsedilen suç ile ilgili örnekler incelendiğinde bu suçların genellikle yol veya çarşı gibi kamusal alanlarda gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Örneğin, 21 Haziran 1746 (1 Cemâziye'l-âhir 1159)'da, Mehmed Ağa, Molla İbrahim'i Sultan Yıldırım Han Cami önünde kendisini bıçak ile sol omzundan yaraladığı gerekçesiyle mahkemeye vermiştir. Molla İbrahim de adı geçen Mehmed'in bıçak ile üzerine geldiğini, kendisini gasp ettiğini ve sol omzunun altından ve karnından 2 kere bıçakla öldürmek kastıyla saldırdığını söylemiştir. İkili dövüşürken de Mehmed'in düştüğünü bu sırada kaçmak için bıçakla yaralandığını söylemiştir. Ahalinin de Molla İbrahim'e şahitlik etmesiyle Mehmed Ağa davadan men olmuştur.²⁹¹ Mehmed'in davadan men olmuş ve Molla İbrahim'i yaraladığı için de bir ceza almamıştır. Diğer bir örnek de, 26 Şubat 1747 (15 Safer 1160) tarihinde Ağaç Pazarı sükunda bakkal İsmail Beşe ibn-i Süleyman, es-Seyyid Mehmed'i dükkânı önünde kendisini bıçak ile yaraladığını beyan etmiştir. Şahitlerinde İsmail Beşe'yi desteklemesiyle es-Seyyid Mehmed tevkif edilmiştir.²⁹² Bu iki farklı yaralama olayında tarafların birinde ceza almayıp diğerinde tutuklanması yaralama olayları için Edirne Mahkemesinde standartlaşmış bir cezanın olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca ilk kayıta tarafların birbirine zarar verip iki tarafında bir bakıma mağdur olması durumu varken diğer kayıta taraflardan birinin mağdur olmasının da sonucu etkilediği düşünülmektedir.

Bu örneklerin yanında, Şeyhî Çelebî Mahallesi sakinlerinden es-Seyyid Salih Beşe ibn-i Abdurrahman, Mustafa Beşe ve Mehmed Beşe'yi evinin önünde kendisini bıçakla sol omzu ve sağ yanağından yaraladıkları gerekçesiyle mahkemeye vermiştir. Ancak taraflar suçlamaları inkâr etmiştir. Bunun üzerine es-Seyyid Salih'in 35 kuruşu

²⁹⁰ Ergenç, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı: XVI. yüzyılda Ankara ve Konya*, ss. 215-16.

²⁹¹ *EŞS 136*, vr. 9.

²⁹² *EŞS 136*, vr. 58.

kabul etmesiyle akd-i sulh yapılmıştır.²⁹³ Bu örnekte diğerlerinden farklı olarak kadı olayı ahaliden soruşturup bir sonuca bağlamak yerine davayı sulh ile sonuçlandırmayı tercih etmiştir. Ancak Mehmed Beşe ve Mustafa Beşe'nin suçlarını inkâr edip akd-i sulh için para ödemeyi kabul etmeleri de bir yandan suçu kabul ettikleri anlamına gelmektedir.

Son olarak yaralama ve ölüm içeren başka bir olay da, Arif Ağa Mahallesi'nden vefat eden Halil'in zevcesi, kızları ve oğlu, Salih Ağa ve Mehmed Ağa'yı mahkemeye vererek Mehmed Ağa'nın adı geçen mülkünün enkazını kaldırmak için Salih Ağa'nın görevlendirildiğini belirtmişlerdir. Enkaz kaldırılırken de merhum Halil'in oradan geçtiğini ve enkazın üzerine yıkıldığını Halil'in vücudunun ve kafasının kara bere içinde kaldığını ve olaydan birkaç gün sonra vefat ettiğini aktarmışlardır. Ancak bundan sonra Salih Ağa ve Mehmed'in suçu olmadığını belirterek davanın kapatılmasını istemişlerdir.²⁹⁴ Bu örnekten de normalde ceza veya diyet gerektiren olayların şahısların isteği üzerine cezasız kapatıldığı görülmektedir. Burada muhtemelen merhumun yakınları ile davalılar arasında önceden bir anlaşma ve para alışverişi olduğu düşünülmektedir.

Yaralamanın yanında sicillerde öldürme ile alakalı olarak, Arabacı El-Hâc Hamza Mahallesi'nden Kostantin veled-i Aleks'in, Harbod(?) veled-i Yaniki'nin oğlunun beline depme ile isteyerek darb ve kara yara eylediğini ve çocuğunun ölmesinden dolayı keşif yapılmasını talep ettiği gibi keşif kayıtları da yer almaktadır.²⁹⁵ Aynı şekilde, 7 Kasım 1746 (22 Şevval 1159) tarihli bir kayda göre de Yelli Burgas'da Küçük Han'da ikamet eden ve boynunun yanından tüfekle yaralandığı için öldüğü anlaşılan Ali ibn-i Abdullah'ın vefatının araştırılmasını isteyen Hancı Süleyman Beşe ibn-i Ali mahkemeye gelip keşif talebinde bulunmuştur.²⁹⁶ Hancının mahkemeye gelip böyle bir talepte bulunmasının sebebi hem kendini hem de işlettiği hanın adınının kötüye çıkmasını önlemek olması muhtemeldir. Süleyman'ın bu talebi üzerine de Mevlana es-Seyyid Hasan Efendi'yi görevlendirerek ölümü araştırılmaya başlanmıştır. Ali ibn-i Abdullah'ın ölümüyle ilgili araştırmalar sonucunda Hancı Süleyman'ın konuyla bir alakası olmadığı ortaya çıkmış ve hancı bu olaydan kendine ve iş yerine zarar gelmeden kurtulmuştur. Merkeze intikal eden öldürme olaylarında ise toplumun düzenini sağlamak amacıyla kadının verdiği hükümlerden farklı bir ceza yöntemi uyguladığı görülmüştür. Örneğin,

²⁹³ EŞS 136, vr. 44.

²⁹⁴ EŞS 136, vr. 54.

²⁹⁵ EŞS 136, vr. 57.

²⁹⁶ EŞS 136, vr. 39.

Edirne Bostancıbaşısının çukadarlarından İbrahim, İstanbul'a giderken Ergene Köprüsü üzerinde 3 eşkıya tarafından katledilmiştir. Bunun üzerine merkez de bunu yapan eşkıyaların Ergene Köprüsü üzerinde ibret için cezasına karar verdiğini yeniçeri serdarına bildirmiştir.²⁹⁷

Son olarak Edirne'de görülen bir diğer suç da hırsızlıktır. Örneğin, Ayşe bint-i Mustafa'nın, yangın gecesinde içinde değerli eşyaları olan sandığını Mehmed'in çalması gibi reayadan kişiler tarafından bazı hırsızlıklar gerçekleştiği gibi El-Hâc Safa Mahallesi avâriz vakfında müteveli olduğu sırada 150 kuruş alıp bunun 80 kuruşunu iade edip kalan 70 kuruşunu gasp eden es-Seyyid Mustafa Halil gibi askerî kesime mensup biri tarafından da gerçekleştiği görülmektedir.²⁹⁸ Bunun yanında gerçekleşen hırsızlık olaylarında merkezin sorunu çözmek için Edirne'de görevlendirdiği kişilerin Edirne Mollası, Edirne Bostancıbaşısı ve Edirne Kadısı olduğu verilen bir hükümden anlaşılmaktadır.²⁹⁹

Kamusal hayatta insanları ilgilendiren diğer bir husus da toplumda oluşan huzursuzluktur. Daha önce Osmanlı'da mahallelinin, yaşadığı bölgenin güvenliğini ve huzurunu sağlamakla sorumlu olduğu belirtilmişti. Bu sebeple kamusal hayatın önemli bir alanını oluşturan mahallede meydana gelen herhangi bir sorun mahalleli tarafından çözülmesi ve huzurun yeniden sağlanması için mahkemeye getirilmiştir. Sicildeki belgeler, XVIII. yüzyıl ortalarında Edirne'de kamusal alanda insanların huzurunu kaçıran olaylar hakkında fikir verebilmektedir. Örneğin, Şeyhî Çelebî Mahallesi'nden birçok kişi mahalle sakinlerinden Kara Mehmed ibn-i Ali ile zevcesi Fatma bint-i Abdullah'ı kendi hallerinde olmadığı, odalarına insanlar aldıkları ve kavga ederek huzuru kaçırdıkları gerekçesiyle mahkemeye verip ihraç edilmelerini sağlamışlardır.³⁰⁰ Bir başka örnekte de Ali Kuşî Mahallesi'nden bir gayrimüslim kadın evinde meyhanecilik yapıp sürekli kavgalara sebebiyet verdiği gerekçesiyle mahallelinin tepkisini üzerine çekmiştir.³⁰¹ Aynı şekilde, Devlet Şah Mahallesi ahalisi, Ali Beşe ibn-i Mustafa ve zevcesi Emine bint-i Mustafa'yı evlerine namahrem kadınlar aldıkları ve mahallede huzursuzluk yarattıklarını belirterek kadıya şikâyet etmişlerdir.³⁰² Kamusal alanda huzuru kaçıran bir diğer kişi de Şah Melek Mahallesi'nde Mihal Cami Hamamının hamamcısı olan Abdullah Beşe'dir.

²⁹⁷ Koç, *149 Numaralı Mühimme Defteri (1155-1156/1742-1743) İnceleme-Çeviriyazı-Dizin*, s. 328.

²⁹⁸ *EŞS 136*, vr. 26, 13.

²⁹⁹ Koç, *149 Numaralı Mühimme Defteri (1155-1156/1742-1743) İnceleme-Çeviriyazı-Dizin*, s. 172.

³⁰⁰ *EŞS 136*, vr. 10.

³⁰¹ *EŞS 136*, vr. 7.

³⁰² *EŞS 136*, vr. 15.

Abdullah Beşe, hamamına eşkıyayı toplayıp, şarap sattığı ve oğlanları çalıştırdığı gerekçesiyle mahallelinin isteği üzerine akıllanana kadar mahalleden uzaklaştırılmıştır.³⁰³

Kamusal alanda huzursuzluğu önlemek amacıyla mahkemeye başvuranların başında genellikle mahalle imamları gelmektedir. İmamlar ve ahali, gündelik hayatlarını sürdürdükleri alanda oluşan problemleri mahkemede birlik halinde çözmeye çalışmışlardır.

3. ÖZEL ALANDA HAYAT

3.1. Aile

Osmanlı'da toplumun en küçük yapı taşını oluşturan aile yapısı üzerine birçok çalışma bulunmaktadır.³⁰⁴ Bu çalışmaların temelini genellikle şer'iyeye sicilleri oluşturmaktadır. Sicillerde yer alan veraset anlaşmazlıkları, tereke dökümleri, boşanma, nafaka bağlanması gibi kayıtlar, Osmanlı aile yapısının ortaya çıkarılmasında araştırmacılara büyük fayda sağlamaktadır. Çalışmanın bu kısmında yukarıda bahsedilen zabıt türlerinden XVIII. yüzyıl ortalarında Edirne'de aile yapısı anlatılmaya çalışılacaktır.

İlk olarak Edirne'deki ailelerin niceliksel olarak büyüklüğüne bakılması gerekirse, kayıtlarda geçen ailelerde tek eşliliğin ve birden fazla çocuk sahibi olmanın hâkim olduğu öngörülmektedir. Edirne'de tereke kayıtlarının ayrı defterlerde tutulması sebebiyle çalışılan sicilde tereke kaydı bulunmamaktadır. Bu sebeple aile yapısı; kısıtlı bulunan veraset, miras ve boşanma kayıtlarından yararlanılarak araştırılmıştır.

Sicilde geçen kayıtlara binaen Edirne'deki Müslüman ve gayrimüslim kişilerin aile yapısıyla ilgili olarak tek eşlilik görülüp çok eşliliğe dair bir verinin bulunmadığı söylenebilir. Ayrıca hem Müslim hem de gayrimüslim aileler birbirlerine benzer bir aile yapısı göstermektedir. Örneğin, vefat eden Halil ibn-i Mahmud'un veraseti, zevcesi Fatma Hatun ve kızları Fatma, Emine ve Saliha'ya kalmıştır.³⁰⁵ Yine aynı şekilde vefat eden Bezirgân Yanko'nun veraseti, zevcesi Usnapek(?) ve oğulları Nikola, Manco(?) ile

³⁰³ EŞS 136, vr. 12.

³⁰⁴ Osmanlı ailesi hakkında detaylı bilgi için bkz.: İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, 19. Baskı, İstanbul: Kronik Kitap, 2019; Abdurrahman Kurt, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876)*, Bursa: Sentez Yayıncılık, 2013; Hayri Erten, *Osmanlı Aile Yapısı 18. Yüzyılda Konya Örneği*, İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2018; Ali Metli, *Saraybosna Şer'iyeye Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1783-1786)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi), Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

³⁰⁵ EŞS 136, vr. 14.

kızı Roha(?)'ya kalmıştır.³⁰⁶ Diğer bir örnek de Mehmed ibn-i Abdullah'ın veraseti, zevcesi Ayşe Hatun ve kızları Hadice ve Fatma'ya intikal etmiştir.³⁰⁷ Buna benzer şekilde vefat eden Aleksan'ın veraseti de eşi olmadığı için oğlu Kanuk(?) ve kızları Sara ve Bakize(?)'ye kalmıştır.³⁰⁸ Örnek verilen farklı ailelerin yaşadığı evler de göz önüne alındığında ortalama bir yaşam standardına sahip hanelerin yaklaşık 1 ile 3 arasında çocuk sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Farklı dine mensup olsalar da aile yapıları büyük ölçüde benzerlik göstermektedir.

3.1.1. Boşanma

Aile denilen kurum iki kişinin bir araya gelmesiyle kurulduğu gibi bazen de eşlerden birinin ya da ikisinin isteği üzerine de son bulabiliyordu. İncelenen deftere göre Edirne'de nikâh akdini kimse mahkemeye kayıt ettirmediği için evlenme üzerine bir şey söylenememektedir. Ancak mehir ve nafaka gibi ekonomik meselelerin işin içine girdiği boşanmalar, mahkeme kayıtları üzerinden takip edilebilmektedir.

Aile birliğini sonlandıran boşanma, sicilde *talak-ı selâse*, *talak-ı baîn*, *muhalaa* şeklinde ifade edilmiştir. Bunların her biri farklı boşanma türleridir. Boşanmaların çoğunda taraflar mahkemede hazır bulunmuşlardır. Ancak bazı durumda taraflardan biri örneğin, Rabia bint-i Hüseyin ibn-i Ahmed'in babası Hüseyin'i³⁰⁹ veya Hafize bint-i Süleyman'ın babası Süleyman'ı³¹⁰ zevc-i muhalaası için vekil tayin ettiği gibi vekâlet yoluyla da gerçekleşmiştir. Böyle bir durumda Edirneli kadınlar vekil olarak babalarını tercih etmişlerdir.

İncelenen dönemde mahkemeye 36 tane boşanma ile ilgili dava intikal etmiştir. Boşanmaların 3'ü talak ile gerçekleşmiş ve taraflar aralarında mehir alacak-vereceğinin olmadığını kaydettirmek için mahkemeye gelmişlerdir.³¹¹ Talaktan sonra en yaygın boşanma şekli, kişilerin isteği üzerine gerçekleşen *muhalaa* olarak adlandırılan boşanma türüdür. Edirneli kadınlar bu boşanma türünde, Hadice bint-i Mahmud'un, zevci Hüseyin ibn-i Hasan'dan boşanırken haklarından ferâğ ettiği gibi mehirlerinden, nafaka, iddet ve iskân bahalarından vazgeçmişlerdir.³¹² Ayrıca çocuklarının belli bir yaşa kadar olan

³⁰⁶ EŞS 136, vr. 43.

³⁰⁷ EŞS 136, vr. 38.

³⁰⁸ EŞS 136, vr. 45.

³⁰⁹ EŞS 136, vr. 8.

³¹⁰ EŞS 136, vr. 50.

³¹¹ EŞS 136, vr. 18, 46, 61.

³¹² EŞS 136, vr. 4.

bakımını da üstlenmişlerdir. Edirne’de örneğin, Arabacı Hamza Mahallesinden Ayşe bint-i Mehmed, zevcesi Ebubekir ibn-i Mehmed ile huluva talep etmiştir. Boşanma sırasında 20 kuruş nafakasından ve bütün haklarından vazgeçip 8 aylık olan oğlu Mehmed’in 7 yaşına gelinceye kadar bakımını kabul etmiştir.³¹³ Aynı şekilde Sultan Bayezid-i Veli Mahallesinden Zeynep bint-i Abdullah, zevcesi Hasan ile boşanma kararı almış ve bütün haklarından vazgeçip 2 yaşındaki kızının ihtiyaçlarını 9 yaşına gelinceye kadar kendi malından karşılayacağını bildirmiştir.³¹⁴ Ancak bütün haklarından vazgeçen kadınlar olduğu gibi Refiye bint-i Halil’in yaptığı gibi zevcesi Abdurrahman Beşe’den 12 kuruş 40 akçe mehrini ve iddet ile iskân bahaları olan 3 kuruşunu alıp muhalaa gerçekleştiren kadınlar da bulunmaktadır.³¹⁵ Ayrıca Rumene bint-i Armi gibi gayrimüslim kadınlar da mahkemeye gelip muhalaa ile boşandıklarını kaydettirmişlerdir.³¹⁶ Muhalaa kayıtları birer hüccet formundandır. Bu durumun kaydedilmesindeki amaç da hem kadının yeniden evlenebilmesini sağlamak hem de erkeğin daha sonraları mehir davalarına maruz kalmasını önlemektir.³¹⁷

Çalışılan dönemde mahkemeye muhalaa ile boşanmak için sadece kadınlar başvurmuştur. Eldeki kayıtlarda erkeklerin muhalaa için başvurduğu görülmemiştir. Genel olarak davalarda boşanma sebebi olarak *hüsn-i mu’aşeretimiz olmamağla*³¹⁸ ifadesi kullanılmıştır. Ancak bazı kayıtlarda aradaki geçimsizliği ifade etmek için *hüsn-i zindegânîmiz olmamağla*³¹⁹ ifadesinin kullandığı görülmüştür.

Muhalaa şeklinde yapılan boşanmalarda kadınların vazgeçtikleri mehr-i müeccel miktarları 5 ile 50 kuruş arasında değişmektedir. XVIII. yüzyıl ortalarında Edirne’de mehir miktarları ortalama 1 ile 30 guruş arasında olmuştur. Muhalaa türü boşanmalarda bütün haklarından vazgeçmek kesin bir kural olmamıştır. Örneğin, Rabia bint-i Hüseyin, zevcesi es-Seyyid Ahmed ile boşanmadan mehr-i müeccelesinin bir kısmını teslim aldığını beyan etmiştir.³²⁰ Aynı şekilde Ayşe bint-i Abdullah da zevcesi Ali ibn-i

³¹³ EŞS 136, vr. 8.

³¹⁴ EŞS 136, vr. 18.

³¹⁵ EŞS 136, vr. 40.

³¹⁶ EŞS 136, vr. 33. Daha fazla örnek için bkz. EŞS 136, vr. 40

³¹⁷ Abacı, *Bursa Şehri’nde Osmanlı Hukuku’nun Uygulanması (17. Yüzyıl)*, s. 155.

³¹⁸ EŞS 136, vr. 4, 6, 7, 8, 9, 12, 16, 17, 19, 20, 21, 26, 29, 29, 33, 37, 44, 50, 60.

³¹⁹ EŞS 137, vr. 2, 6, 19, 21, 23, 24.

³²⁰ EŞS 136, vr. 50.

Hasan'dan boşanırken mehrini almış ancak nafaka-i iddet ve meûnet-i süknamından vazgeçmiştir.³²¹

Bunun yanında boşanan çiftler arasında bazı sorunlar çıkmıştır. Örneğin, Rukiye bint-i Hüseyin, Ahmed Beşe ibn-i Mehmed'i zimmetinde 10 kuruş mehrim kaldı diyerek dava etmiştir. Ancak Ahmed Beşe eski eşiyle muhalaa gerçekleştiğini aktarıp mehrinden ferağ ettiğini bildirmiştir. Rical-i Müslim'inden, Mustafa Efendi ibn-i Ali ve Hüseyin ibn-i İbrahim'in Ahmed'e şahitlikleriyle Rukiye Hatun davadan men olmuştur.³²² Aynı durum Ümmühan bint-i Hasan'ın başına da gelmiştir. Ümmühan, eski eşi Hüseyin ibn-i Mustafa'yı mehrini ödemediği gerekçesiyle dava etmiştir. Hüseyin de muhalaa yaparak ayrıldıklarını beyan etmesiyle Ümmühan davadan men olmuştur.³²³ Aynı şekilde Kassab Abdülaziz Mahallesinden Hatice bint-i el-Hâc Osman, 6 sene evvel boşandığı eşi es-Seyyîd Hasan Beşe'yi 20 kuruş mehr-i müeccelemden 10 kuruşu eski eşimde kaldı diyerek mahkemeye vermiştir. Ancak şahitlerin es-Seyyîd Hasan Beşe'nin bütün mehri ödediğini belirtmesiyle Hatice davadan men olmuştur.³²⁴

Görüldüğü üzere Edirne'de çiftler boşanırken talak ve muhalaa türü ile birlikteliklerini sonlandırmışlardır. Kadı kararı ile boşanma, erkeğin gaipliği durumunda boşanma ve din değiştirme ile boşanma kaydına rastlanılmamıştır.

3.1.2. Nafaka

Nafaka, sözlükte “*nefsi geçindirecek, erzak, eşya ve para*” anlamına gelmektedir.³²⁵ Üç tür nafaka çeşidi vardır. Bunlardan ilki evinden uzak kalan erkeğin, eşinin ve çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılaması için ödediği nafakadır. İkincisi, boşanma sonrası erkeğin hem eşine hem de çocuklarına ödediği nafakadır. Üçüncüsü ise boşanma veya ölüm halinde geride kalan çocukların bakımı için ödenen nafakadır.³²⁶

Nafaka tayini ile ilgili kayıtlarda *nafaka ve kisve baha* terimleri geçmektedir. Kisve baha kelime olarak kıyafet parası anlamına gelmektedir.³²⁷ İncelenen sicilde 20 tane nafaka ile ilgili kayıt bulunmaktadır.³²⁸ Bu kayıtların geneli boşanma sonrası çocukların

³²¹ EŞS 136, vr. 54.

³²² EŞS 136, vr. 28.

³²³ EŞS 136, vr. 53.

³²⁴ EŞS 137, vr. 11.

³²⁵ Mehmet Zeki Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993, C. 2, s. 642.

³²⁶ Abacı, *Bursa Şehri'nde Osmanlı Hukuku'nun Uygulanması (17. Yüzyıl)*, ss. 168-69.

³²⁷ Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 2, s. 283.

³²⁸ EŞS 136, vr. 8, 14, 15, 17, 18, 20, 22, 35, 41, 42, 47, 50, 54, 61.

ihtiyaçları için talep edilen nafaka türüdür. Bunun yanında kadınların hem kendileri hem de çocukları için nafaka talebinde bulunduğu kayıtlarda mevcuttur. Nafaka miktarları, ödeyecek kişinin sosyal ve yaşam düzeyine göre değişiklik göstermektedir. Bağlanan nafakanın bazı durumlarda babanın ödeme zorluğu yaşamasından dolayı düşürüldüğü görülmüştür. Örneğin, el-Hâc Mahmud'un 2 çocuğuna ödediği günlük 4'er akçe nafakası, ödeyecek durumu olmadığını belirtmesi ve iddianın ahali tarafından doğrulanmasıyla çocuklarına ödediği nafaka 1'er akçe düşürülerek günlük 3'er akçe ödenmesine karar verilmiştir.³²⁹

Eldeki nafaka kayıtlarının sadece 2'sinde hem eşe hem de çocuklara nafaka bağlandığı görülmektedir. Bunlardan Fatma bint-i Ali, ihtiyacı olduğunu belirterek Ali Ağa'dan nafaka bağlanmasını talep etmiştir. Mahkeme de Fatma'ya 3, kızına günlük 2'şer olmak üzere toplam 5'er para nafaka ve kisve bahası bağlamıştır.³³⁰ Aynı şekilde Ayşe bint-i Veli de boşandığı eşini nafaka talebiyle mahkemeye vermiştir. Mahkeme de Ayşe'ye günlük 3, oğlu Mehmed'e günlük 2'şer toplam 5 para nafaka ve kisve bahası bağlamıştır.³³¹

Boşandığı eşlerinden çocukları için nafaka talebinde bulunan kadınlar, mevcut kayıtların çoğunluğunu oluşturmaktadır. Kadınların başvuruları üzerine de mahkeme, ortalama günlük 2'şer para nafaka ve kisve bahası tayin etmiştir.³³² Müslüman kadınların yanında gayrimüslim kadınlar da talak ile boşandığı eşlerinden ihtiyacı olması durumunda nafaka talebiyle mahkemeye başvurmuşlardır. Örneğin, Nakso(?) bint-i Melgirit(?) eski zevcesi Garbari(?) ibn-i Dimitri karşısında 2,5 yaşında oğlunun ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine günlük 1'er para nafaka ve kisve bahası bağlanmıştır.³³³

Bunun yanında ebeveynlerden birinin vefatı durumunda bazı sorunlar çıktığı da görülmektedir. Örneğin, Ümmi Gülsüm bint-i Ali, damadı Ali Beşe'yi vefat eden kızı Rabia'dan olma torunlarının nafaka ve kisve bahası için mahkemeye vermiştir. Ali Beşe'nin kızını talak ile boşadığını çocukların bakımının üzerinde olduğunu iddia etmiştir. Ancak Ali Beşe, merhume Rabia ile muhalaa sonucu boşandıklarını, 5 yaşında olan çocuklarının ihtiyaçlarının 9 yaşına gelinceye kadar annesi tarafından

³²⁹ EŞS 136, vr. 22.

³³⁰ EŞS 136, vr. 41.

³³¹ EŞS 136, vr. 42.

³³² EŞS 136, vr. 8, 41, 50, 61.

³³³ EŞS 136, vr. 35.

karşılanaçağını belirtmiştir. Muhalaanın, şahitler ile kanıtlanmasıyla Ümmi Gülsüm davadan men edilmiştir.³³⁴

Ayrıca eşlerinin kayıp olması durumunda ihtiyaçlarını gidermek için mahkemeden nafaka talebinde bulunan kadınlar da bulunmaktadır. Örneğin, Has Murad Mahallesinden Fatma bint-i Turgud, gâib ani'l-meclis Süleyman'ın zevcesi olduğunu belirtmiş ancak başka diyara gidip gelmediğini bu sebeple 2 çocuğunun ihtiyaçları olduğunu aktarmıştır. Bunun üzerine de mahkemede iki çocuğa günlük 5 akçe toplam 10 akçe nafaka bağlamıştır.³³⁵ Aynı şekilde Arabacı Ahmed Mahallesi sakinelerinden Ümmühan kendisini 7 ay önce talak ile boşayan ve gâib olan İbrahim'den olma 1,5 yaşındaki kızının ihtiyaçları için mahkemeye başvurmuş, mahkeme de günlük 2'er para nafaka ve kisve baha bağlanmıştır.³³⁶

Edirne Mahkemesinin yanı sıra nafaka sorunu yaşayan bazı kadınların Dîvân-ı Hümâyün'a da başvurduğu görülmüştür. Örneğin, Şerife Ayşe nam hatun, zevci Osman ile 19 ay önce boşandığını her ay için 100 para nafaka ve 97 kuruş 20 para alacak hakkı olduğunu belirterek divana şikayette bulunmuştur. Bunun üzerine merkez de Edirne Bostancıbaşısına emir vererek durumun çözülmesi istemiştir.³³⁷ Adı geçen Şerife Ayşe'nin günlük nafaka miktarına bakıldığında, Edirneli kadınlara bağlanan günlük nafakanın neredeyse 10 katı olduğu görülmektedir. Buradan Şerife Ayşe'nin ve eşinin oldukça zengin ve üst kesimden olduğu anlaşılmaktadır. Adı geçen kadının divana gidebilmesinin nedeni de toplumun üst kesimine mensup olmasından muhtemeldir.

Sonuç olarak incelenen dönemde Edirne'de boşanma sonucu ailelerin parçalanması durumunda nafaka ile eşlerin ve çocukların sıkıntıya düşmesine engel olunmuştur.

³³⁴ EŞS 136, vr. 17.

³³⁵ EŞS 137, vr. 16.

³³⁶ EŞS 137, vr. 43.

³³⁷ Tunç, 44 Numaralı Rumeli Ahkâm-ı Şikâyet Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, s. 98.

3.2. Köleler ve Cariyeler

“*Türkçe’de kul, bende, halayık, esir, odalık*”³³⁸ gibi farklı isimlerle de ifade edilen köle ve cariyeler, en genel tanımıyla özgürlüklerine sahip olmayan, başkasının hüküm ve tasarrufunda hayatlarını sürdüren, para karşılığında alınıp satılan kişilerdir.³³⁹ Kendilerini temsil etme yetkileri bulunmayan kölelerin, en belirgin özellikleri alınıp satılabilmeleri ve miras olarak bırakılabilmeleridir.³⁴⁰ Bu durum onları hür insanlardan ayırmaktaydı ki hür insanların alınıp satılması devlet tarafından engellenip cezalandırmayı gerektirmiştir. Örneğin, etraf yerlerden Edirne’ye gelen Abdülkadir, Mısırlı İbrahim, Hamamcı Ali, Hancı el-Hâc Ömer hür kadınları cariyeye olarak sattıkları gerekçesiyle hapis ile cezalandırılmışlardır.³⁴¹ Köleler ve cariyeler araştırmacıların dikkatini çekmiş ve birçok çalışmaya konu olmuşlardır.³⁴²

Sicillerde, köle ve cariyeleri ilgilendiren kayıtlarda adı geçen kişilerin özellikleri hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Öncelikle bahse konu olan köle ve cariyelerin sahibinin kimlik bilgileri, ikametgâhı, adı, etnik bilgisi, fiziksel özellikleri açıklanmıştır.³⁴³ Örneğin, Kuyumcu el-Hâc Süleyman ibn-i el-Hâc Mahmud’un, cariyesinin Eflak asıllı olup alçak boylu, karakaşlı, kara gözlü olduğu belirtilirken, Gürcü asıllı kölesinin de alçak boylu, açık karakaşlı, kara gözlü olduğu kaydedilmiştir.³⁴⁴ Ancak kayıtlarda genellikle köle ve cariyelerin dini aidiyetleri hakkında bilgi verilmemiştir. Bazı âzâd belgelerinde Sultan Bayezid-i Veli Mahallesi’nden Kethüda Osman Ağa’nın orta boylu, karakaşlı, kara gözlü, Eflak asıllı Zeynep adlı cariyesinin Müslüman olduğunun belirtilmesi gibi köle ve cariyelerin dinleri hakkında da bilgi verildiği görülmüştür.³⁴⁵

³³⁸ Mehmet Akif Aydın, Muhammed Hamidullah, “Köle”, *TDVİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, C. 26, s. 246.

³³⁹ İzzet Sak, *Şer’iyye Sicillerine Göre Sosyal ve Ekonomik Hayatta Köleler (17. ve 18. Yüzyıllar)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, 1992, s. 6.

³⁴⁰ Abacı, *Bursa Şehri’nde Osmanlı Hukuku’nun Uygulanması (17. Yüzyıl)*, s. 182.

³⁴¹ *BOA*, C. ADL., Dosya No: 67, Gömlek No: 4014.

³⁴² Halil Sahillioğlu, “Onbeşinci Yüzyılın Sonu ile Onaltıncı Yüzyılın Başında Bursa’da Kölelerin Sosyal ve Ekonomik Hayattaki Yeri”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, S. 1979-1980 Özel Sayısı (1981), ss. 67-138; İzzet Sak, “Konya’da Köleler (16. Yüzyıl Sonu - 17. Yüzyıl Başı)”, *Osmanlı Araştırmaları*, S. IX (1989), ss. 159-97; Y. Hakan Erdem, *Osmanlıda Köleliğin Sonu 1800-1909*, 2. Baskı, Kitap Yayınevi, 2013; İbrahim Ethem Çakır, “Osmanlı Toplumunda Köle ve Cariyeler, Sofya 1550-1684”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 36 (2016), ss. 201-16; Fırat Yaşa, *Bahçesaray (1650-1675)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017; Fırat Yaşa, Zübeyde Güneş Yağcı (ed.), *Osmanlı Devleti’nde Kölelik Ticaret, Esaret, Yaşam*, Tezkire, 2017.

³⁴³ Çakır, “Osmanlı Toplumunda Köle ve Cariyeler, Sofya 1550-1684”, s. 205.

³⁴⁴ *EŞS 136*, vr. 6

³⁴⁵ *EŞS 136*, vr. 5.

Çalışılan dönemde köle ve cariyelerin parasal değerleri hakkında mevcut zabıtlarda yeterli veri bulunmamaktadır. Ancak bazı alım-satımlarda çıkan sorunların mahkeme tarafından çözülmesiyle köle ve cariyeye fiyatları hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Örneğin, Kürd Hoca Mahallesi'nden Mehmed Ağa, es-Seyyîd Hasan Ağa ibn-i Mehmed ve Ali ibn-i Mustafa'dan, 165 kuruşunu es-Seyyîd Hasan Ağa'ya, 200 kuruşunu Ali'ye ödeyerek 365 kuruşa cariyeye satın almıştır. Ancak Hasan ve Ali cariyeyi teslim etmemiştir. Şahitlerin de Mehmed Ağa'yı desteklemeleriyle parasını iki kişiden geri almıştır.³⁴⁶ Kayıta cariyenin özellikleri belirtilmese de 365 kuruş değerinde olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir örnekte de İbrahim Ağa ibn-i Ali, Abacı taifesinden Ali Beşe ibn-i Mehmed'e uzun boylu, açık karakaşlı, kara gözlü ve Gürcü asıllı Nurcihan adlı cariyeyi 180 kuruşa satmıştır. Ancak İbrahim Ağa, İstanbul'a gittiği sırada cariyeyi başka birine 200 kuruşa satmıştır. Bunun üzerine Mehmed Ağa parasını almak için mahkemeye başvurmuştur.³⁴⁷

Eldeki kayıtlar yetersiz de olsa yukarıdaki iki belgeden de anlaşıldığı üzere bir cariyeye ortalama 150 kuruşun üzerinde bir fiyata sahiptir. İkinci bölümde, Edirne'de orta halli yaşam sürenlerin 50-100 kuruş arasında evlerde yaşadığı göz önünde bulundurulduğunda köle ve cariyeye fiyatları Edirne'deki evlerin neredeyse 2 veya 3 katıdır. Buradan köle ve cariyeye sahibi olmanın Edirne'de bir statü ve zenginlik göstergesi olduğu açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Köle ve cariyelerin özgür bırakılması ise iki türlüdür. Bunlardan ilki bir karşılık beklemeden Allah'ın rızasını kazanmak için yapılan âzâdlardır. Sahibinin *sen hürsün* demesi âzâd olması için yeterli olmuştur.³⁴⁸ Bu olaya resmi belgelerde *'itâk* adı verilmiştir. Köle ve cariyenin serbest kaldığını gösteren belgeye de *'itâknâme* adı verilmiştir.³⁴⁹ Normalde âzâd edilen kölenin herhangi resmi bir işleme ihtiyacı olmamıştır. Ancak ileride sorun yaşamaması ve özgürlüğünün tescillenmesi için bu âzâd edilme durumu mahkemede kayıt altına alınmıştır. Köle sahipleri aynı anda birden fazla kölesini ve cariyesini âzâd edebilmektedir. Örneğin, daha önce adı geçen Kuyumcu el-Hâc Süleyman, aynı anda 2 cariyesini ve 1 kölesini âzâd etmiştir.³⁵⁰ Bunun yanında *'itâk*

³⁴⁶ EŞS 136, vr. 52.

³⁴⁷ EŞS 136, vr. 43.

³⁴⁸ Sak, *Şer'iyeye Sicillerine Göre Sosyal ve Ekonomik Hayatta Köleler (17. ve 18. Yüzyıllar)*, ss. 87-88.

³⁴⁹ Abacı, *Bursa Şehri'nde Osmanlı Hukuku'nun Uygulanması (17. Yüzyıl)*, s. 183.

³⁵⁰ EŞS 136, vr. 6.

yöntemiyle köle âzâd eden gayrimüslimler de bulunmaktadır. Örneğin, Katoni(?) bint-i Yorgo nam nasrâniye, orta boylu, açık karakaşlı cariyesini bedelsiz serbest bırakmıştır.³⁵¹

Diğer bir âzâd yöntemi de köle ve cariyeye sahibinin, yaptıkları hizmet mukabelesinde, belirli bir hizmet süresini doldurduktan veya karşılıklı anlaştıktan sonra kölesini serbest bırakmasıdır.³⁵² Çalışılan dönemde Edirne’de böyle bir kayda denk gelinmemiştir.

Köle ve cariyelerle ilgili diğer bir mesele de serbest bırakıldıktan sonra hakkını arama sorunudur. Bazı durumlarda özgürlüğünü kazanan köleler, farklı sebeplerle hakkını korumak için mahkemeye başvurmuşlardır. Örneğin, 24 Ağustos 1746 (6 Şa’ban 1159) tarihinde kadı karşısına çıkan orta boylu, açık karakaşlı, kara gözlü Gürcü asıllı Cihanşah bint-i Abdullah geçmişinde devlet-i ‘aliyye’de nüzûl emini olan Mehmed Ağa’nın cariyesidir. Mehmed Ağa hal-i hayatında cariyesini âzâd edip serbest bırakmıştır. Ancak bu ‘itak olayından sonra Mehmed Ağa vefat etmiş ve malını teftiş için gönderilen memur adı geçen cariyeyi merhumun malından saymıştır. Bunun üzerine Cihanşah mahkemeye başvurarak bir kez daha özgürlüğünü kadı önünde tescillemiştir.³⁵³

Son olarak merkez cariyeye ve köle alım-satımlarında da varlığını hissettirmiştir. Her kadın veya erkeğin istenildiği gibi cariyeye ve köle olarak alınıp satılmasının müsaade etmemiştir. Örneğin, Tuna yalılarında kaçırılan kızların Edirne’de satılmasını men etmiştir.³⁵⁴

3.3. İhtidâlar

En kısa tanımıyla ihtidâ, “*inançsız iken veya başka bir dine mensupken İslâm dinini benimsemeyi*” ifade eder.³⁵⁵ İhtidâ eden kişiye de mühtedî adı verilmektedir. Osmanlı toplumunda ihtidâlar üzerine birçok çalışma yapılmıştır.³⁵⁶ İhtidâlar, genellikle sicillerin ilk sayfalarına yazılmış olup çalışılan dönemde Edirne’de 6 adet kayıt bulunmuştur.

³⁵¹ EŞS 136, vr. 45.

³⁵² Sak, *Şer’iyye Sicillerine Göre Sosyal ve Ekonomik Hayatta Köleler (17. ve 18. Yüzyıllar)*, s. 99; Çakır, “Osmanlı Toplumunda Köle ve Cariyeler, Sofya 1550-1684”, s. 209.

³⁵³ EŞS 136, vr. 18.

³⁵⁴ BOA, C. MTZ., Dosya No: 17, Gömlek No: 837.

³⁵⁵ Ali Köse, “İhtidâ”, *TDVİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000, C. 21, s. 554.

³⁵⁶ Osman Çetin, *Sicillere Göre Bursa’da İhtida Hareketleri ve Sosyal Sonuçları (1472-1909)*, 2. Baskı Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999; Havva Selçuk, “Şer’iyye Sicillerine Göre Kayseri’de İhtidâ Hareketleri (1645-1665)”, *Dini Araştırmalar*, S. 13 (2002), ss. 165-76; Ali Açık, “Şer’iyye Sicillerine Göre Tokat’ta İhtidâ Hareketleri (1772-1897)”, *AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 23 (2004), ss. 171-93.

Edirne'deki ihtidâ kayıtlarına geçmeden önce sicillerdeki kayıtların toplumu ne derece yansıttığı sorusu sorulmalıdır. Din ve inancını değiştirmek kişinin kendi kalbi ve vicdanıyla alakalı bir durum olduğu için muhtemelen ihtidâ gerçekleştiren birçok kişi din değiştirdiğini mahkeme huzurunda tekrar dile getirme ihtiyacı duymamıştır. Buna binaen elde bulunan ihtidâ hüccetlerinin oldukça az olması bu sebeple açıklanabilir

XVIII. yüzyıl ortalarında Edirne'de İslâm dinine geçme hadiselerinin hepsi erkekler tarafından gerçekleştirilmiştir. Edirne'de 1159 Şevval ayında 2, Zi'l-ka'de ayında 1, Zi'l-hicce ayında 1, 1160 Safer ayında 1 ve Rebî'ü'l-evvel ayında 1 ihtidâ hareketi kaydedilmiştir. Örneğin, Derzi sükkânından Banco, İslâm ile müşerref olup Ahmed adını almıştır.³⁵⁷ İslâm dinine geçenlerin aldıkları isimler ise Mehmed, Mustafa, Ali ve Süleyman'dır.³⁵⁸ İhtida edenlerden 4 tanesi *nam sığâr* olarak belirtilmiştir. Eldeki kayıtların çoğunluğunun çocuklara ait olması ihtidâların sicile kaydedilmesinin nedeni olabilir. Aileler çocuklarının ileride sıkıntı yaşamaması ve yaş aldıkça sorunlarla karşılaşmaması için din değişikliğini sicillere kaydettirme ihtiyacı duymuş olabilirler.

Mevcut ihtidâ kayıtlarından bir tanesinde kişi normalde İstanbul'da ikamet ediyorken Edirne'de bulunduğu sırada İslâm dinine geçmeyi tercih etmiştir.

3.4. Özel Alanda Kullanılan Eşyalar

Şer'iyeye sicillerinde sadece vergiler, olaylar ve evlere ait bilgiler bulunmamaktadır. Defterlerde bulunan tereke, eşya alım-satımını gösteren zabıtlar, boşanma sırasında paylaşılan malların listesi gibi kayıtlardan Osmanlı toplumunun yaşam tarzı ve insanların gündelik hayatlarında kullandıkları eşyalar hakkında etnografik çalışmalar yapılabilmektedir.

Bu kısımda Edirnelilerin, gündelik hayatında hangi eşyaları ve bu eşyaları nerede kullandığı açıklanmaya çalışılacaktır. Edirne'de terekeler, kassamlar tarafından ayrı defterlerde tutulmuştur. Bu sebeple evlerin mefruşatı ve kişilerin gündelik eşyalarının anlatılması için şer'iyeye sicillerindeki alım-satım ve mal paylaşımı listeleri kullanılacaktır.³⁵⁹

Edirnelilerin XVIII. yüzyıl ortalarında yaşadıkları evlerin fiziki özellikleri ikinci bölümde detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Kayıtlara göre insanlar genellikle tahtânî ve

³⁵⁷ EŞS 136, vr. 2.

³⁵⁸ EŞS 136, vr. 2.

³⁵⁹ EŞS 136, vr. 17, 22, 31, 34, 37,40, 45, 49, 50, 61.

fevkânî olarak ayrılan tek veya iki katlı evlerde yaşamışlardır. Evler en temelde oda, sofa ve avludan oluşmaktaydı. Aile fertleri sofa adı verilen açık ve odaları birbirine bağlayan alanda gündelik yaşantılarını sürdürmekteydi. Evler genellikle özel alanını oluşturan avlularla çevrilmişlerdi.

Ailenin gündelik hayatını geçirdiği sofa ve odalar genellikle az ve sade eşyalar ile döşenmiştir. Evlerin yerleri *kilim*, *halı*, *orta keçesi* ile kaplanmıştır. Oturma odalarında ise çoğunlukla *minder*, *mak'ad*, *döşek* ve *yastık* kullanmışlardır. Bu eşyalar da *beledî*, *köhne*, *cedîd*, *kebe* gibi nitelendirmelerle kayıt edilmişlerdir. Isınmak için ise *mangallar* ve *ocaklar* kullanmışlardır. Ayrıca kapılara *kapı perdesi* denilen muhtemelen kışın soğuğu engelleyen ve evin güzel görünmesini sağlayan bir perde çeşidi asılmaktaydı.

XIX. yüzyılda geleneksel ev tipolojisinin giderek değişmesine kadar evlerde bir yatak odası bulunmamaktadır. Oturma ve yatma mekânları birbirlerinden ayrılmamıştır. İnsanlar sabah kalktıklarında yataklarını yüklüklere kaldırıp akşamları tekrar oturdukları yere sererek uyuma eylemini gerçekleştirmişlerdir.³⁶⁰ Uyumak için kullandıkları yatak takımları; döşek, yorgan, yastık ve çarşaflardan oluşmaktadır. Bu eşyalar da *beledî*, *köhne*, *cedîd*, *çuka*, *diz yorganı* gibi özelliklerle nitelendirilmişlerdir. Bahsedilen bu eşyalar evlerde sandıklarda ve bohçalarda saklanmışlardır. Bu sebeple ev eşyaları arasında sıklıkla sandıklar ve bohçaların olduğu belirtilmiştir.

Mutfaklarda ise tencere, *tencere maa kapak* olarak belirtilen kapaklı tencereler, *fincan zarfları*, *kahve ibriği*, *tas*, *ibrik*, *leğen*, *sahan*, *güğüm* gibi eşyaların kullanıldığı görülmektedir. Evlerde masanın yaygın olmaması sebebiyle de yemek için *sofralar* ve *sofra maa peşkirler* kullanılmıştır. Kayıtlarda geçen *sacayakları* da yemek yapmak için kullanılmaktaydı.

Kişilerin şahsi eşya ve giyecekleri olarak da *gömlek*, *şalvar*, *entari*, *kuşak*, *ferace*, *serpuş*, *kaftan*, *yaşmak*, *yemeniler* kaydedilmiştir. Kıyafetler; *koloni*, *sim*, *cedîd işleme*, *bürümcük*, *kutnî*, *alaca*, *fitilli*, *Şam alacası*, *çuka*, *telli* gibi farklı kumaşlarda ve çeşitlerde üretilmişlerdir. Orta halli insanların *çuka* ve *bogasi* adı verilen kumaştan yapılmış kaftanlar giydiği kadınların *yassıbaş* ve *ferace* ile dolaştıkları o dönemlerde yazılan eserlerde geçmektedir.³⁶¹ Bazı kişilerin eşyaları arasında *kürkler* de bulunmaktadır. Evliya Çelebi, Edirne'de bulunan sayısız ve sınırsız ileri gelenlerin kürk ve renk renk

³⁶⁰ Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, s. 187.

³⁶¹ Evliya Çelebi *Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, C. 3, s. 261.

değerli kumaşlar giydiğini sarıklarının uçlarını sarkıtıp sallandırdıklarını anlatmaktadır.³⁶² Kürk sahipleri, şüphesiz toplumda refah seviyesi yüksek bir hayat yaşamışlardır. Çeşit olarak genellikle sincap ve kakım kürkleri tercih edilmiştir. Lady Montagu, kışın kürk ve çuha, yazın ise ipekten yapılan eşyaların giyildiğini belirtmiştir.³⁶³ Ek olarak gündelik eşyaların yanında bazı kadınların *inci küpeleri*, *altın yüzük* ve *bilezikleri* gibi ziynet eşyaları da kayıtlarda yer almıştır.

Ayrıca XVIII. yüzyıl ortalarında Edirnelilerin kişisel bakım için de *leğen*, *ibrik*, *güğü*, *hamam rahtı*, *hamam peştamalı*, *hamam gömleği*, *çuka*, *ihram*, *havlu*, *nalın* gibi eşyaları kullandığı sicildeki mevcut belgelerden görülmüştür.

Son olarak yukarıda verilen günlük hayatta kullanılan ev eşyaları ve şahsi eşyalar ailelerin ve kişilerin sosyal durumlarına göre farklılık göstermektedir. Eşyalar aynı olmakla birlikte kumaşı, yapılışı, süslemesi kişinin maddi durumuna göre değişmektedir. Örneğin, Roso nam nasrâniye, incili sim kuşak, sincap kürk, mineli altın küpe gibi eşyalara sahipken³⁶⁴ Ayşe Hatun, sim kuşak, alaca entari, yüzük, kutnî şalvar gibi daha sade ve mücevherat ile süslü olmayan eşyalara sahiptir.³⁶⁵

³⁶² a.g.e., ss. 261-62.

³⁶³ *Şark Mektupları*, s. 41.

³⁶⁴ EŞS 136, vr. 49

³⁶⁵ EŞS 136, vr. 22.

SONUÇ

XVIII. yüzyıl ortalarında Edirne'nin konu edildiği bu çalışma ile amaçlanan şey, bir taşra kentinin mikro ölçekte mahallelerden evlere, evlerden insanlara farklı bakış açılarından panoramasının çizilmesini sağlamaktır.

İlk olarak, Edirne'nin 1361'de fethinden, 1923'te Lozan Antlaşmasıyla tekrar vatan topraklarına katılmasına kadar geçen sürede kısa bir tarihsel sürecine ve kentsel görünümüne değinildikten sonra, çalışmanın mekân çerçevesini oluşturan Edirne'nin çalışılan dönemdeki mevcut mahalleleri ve bunların tahmini nüfus yoğunluğu ele alınmıştır. Daha sonra giriş kısmında belirtilen *XVIII. yüzyıl ortalarında Edirne'deki mahallelerin avâriz yükümlüğü nedir?*, *Edirne'nin nüfus yapısı nasıldı?* ve *Nüfus hangi semtlerde yoğunlaşmıştır?* sorularına cevap aranmıştır.

Bu bağlamda Edirne'de 1.247,5 avârizhâne kaydedildiğini ve avârizhânelerin 8 veya 10 gerçek haneden meydana geldiği anlaşılmıştır. Avârizhâne sayılarının, kentin merkezinden çevresine doğru geçtikçe düştüğü görülmüştür. Bu verilerle beraber Edirne nüfusunun, XVIII. yüzyıl ortalarında en az 55.000 en fazla ise 95.000 kişi olduğu tahmin edilmiştir. Belirlenen bu iki sayı diğer çalışmalarda belirtilen nüfus verileriyle birleştirilince doğruluğu bir nebze kanıtlanmıştır. Elde edilen nüfus miktarı yüzyılın başında ve sonunda Edirne'nin nüfusunu gösteren çalışmalarla bir bütünlük sağlamış ve veriler birbirini tamamlamıştır. Böylece Edirne'nin nüfusunda XVIII. yüzyılın başından, sonuna kadar sürekli bir artışın olduğu anlaşılmıştır.

Daha sonra bu nüfusun Edirne'de belirtilen 10 semte dağıldığı belirtilmiştir. Bu 10 semtin ise Tunca'nın iki tarafında bulunduğu ve kentin merkezini Kaleiçi adı verilen semtin oluşturduğu anlaşılmıştır. Nüfus yoğunluğunun da bu merkezden uzaklaştıkça azaldığını ve Tunca Nehri'nin öteki yakasında kalan semtlerin de periferileşme gösterdiği görülmüştür. Nüfusun en yoğun olduğu yerin, adı geçen Kaleiçi Semti olduğu avâriz kayıtlarından tespit edilmiştir. Kaleiçi Semti'nin nüfus yoğunluğunu Ayşekadın, Kıyık ve Muradiye semtleri takip etmiştir. Kentin nüfusunu Müslüman, gayrimüslim ve Kıptiler oluşturmaktadır. Cemaatlerin mahallelere dağılımında keskin bir ayrımın olmadığı, heterojen bir yapının mevcut olduğu eldeki belgelerden görülmüştür. Ancak kefer mahallesi olarak kaydedilen mahallelerinin çoğu Kaleiçi Semti'nde bulunmaktadır. Bu durumun nedeni de Osmanlılar ilk geldiğinde Kaleiçi'nde bulunan gayrimüslimleri kale

dışına çıkarmak yerine kendilerinin kale dışına yerleşmeyi tercih etmesinden kaynaklıdır. Edirne'nin saray ve devlet erkânı tarafından tercih edilen gözde bir yerleşim alanı olması sebebiyle kentte yaşayan askerî sınıf nüfusunun oldukça fazla olduğu, elde edilen askerîlere ait belgelerle, reaya ait belgelerin neredeyse aynı orana sahip olmasından anlaşılmaktadır.

İkinci olarak ise; *Edirne'de konut tipolojisi nasıldı?, Ev sahibi olmanın bedeli neydi?, Fiyatların belirlenmesinde etkenler nelerdi?, Ev fiyatları ve semtler arasında bir ilişki var mıydı?, Müslim-gayrimüslim, askerî-reaya evleri arasında farklılık mevcut muydu?* ve *Edirne'de tercih edilen semtler neresiydi?* sorularına cevaplar aranmıştır.

Bu sorularla ilgili olarak Edirne'deki konut tipolojisi, genellikle iki katlı, içinde bir veya iki oda ve sofası bulunan ve avlu ile çevrili evlerden meydana gelmiştir. Bazı evlerde ise bu bölümlere ek olarak matbah, fırın, hamam, camekân odası, kiler, mahzen ve kenif bulunmuştur. Ayrıca yaşam standartları yüksek olan kişilerin evlerinin dâhilen ve hâricen olmak üzere iki yapılı olduğu belirlenmiştir. Evlerin bu özelliklerinin, fiyatların belirlenmesinde de bir etken olduğu ve yapılar daha teşekküllü hale geldikçe ev bedellerinin yükseldiği anlaşılmıştır. Ayrıca evlerin fiyatlarının belirlenmesinde konumun da payının yüksek olduğu elde edilen örneklerden görülmüştür. Ev fiyatları belirli aralıklarla incelenmiş ve 104 satışın medyanının alınmasıyla evlerin ortalama 50 kuruş değerinde olduğu öğrenilmiştir. Fiyat olarak yüksek bir meblağı olanların da askerî sınıf veya gayrimüslimlere ait olduğu anlaşılmıştır.

Bu bölümde üzerinde durulması gereken asıl mesele evlerin fiyatlarından ziyade Müslümanlarla gayrimüslim evlerinin arasında veya askerîler ve reaya evleri arasında bir farklılığın olup olmadığıdır. Edirne'de çoğu mahallede Müslüman ve gayrimüslim, askerî ve reaya beraber yaşıyordu. Aynı anda bu kesimler arasında bir yaşam standardı farkı da olabiliyordu. Satış kayıtlarına bakıldığında, Müslüman ve gayrimüslimlerin evlerinin arasında keskin bir farklılık bulunamamıştır. İki tarafta hemen hemen aynı konut tipolojisindeki evlerde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Bunun yanında yaşadıkları evlerin fiyatları da neredeyse aynıdır. Ancak askerî ve reaya ayırımına bakıldığında iki taraf arasında farklılıkların olduğu görülmüştür. Örneğin aynı mahallede bulunan biri askerî, biri reayadan kişilere ait olan iki ev arasında tipoloji ve fiyat farkının olduğu saptanmıştır. Reayadan kişiler Edirne'nin her semtinde bulunurken ev alan askerîlerin daha çok

Hazinedar Sinan Beg, Molla Fahreddin, Emir Şah, Kurtçu Doğan, Kadı Bedreddin, Sofu Bayezid gibi mahalleleri tercih ettiği görülmüştür. Son olarak bu bölüm içerisinde Edirne'deki ev satışlarına bakılarak tercih edilen semtler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunun sonucunda da Edirne'de emlak piyasasının Kaleiçi, Ayşekadın, Saraçhane, Muradiye, Bayezid ve Kıyık semtlerinde daha canlı olduğu ve buradaki evlerin daha çok tercih edildiği anlaşılmıştır. Bu semtlerin seçilmesinde ise merkeze, saraya ve çarşı gibi kamusal alanlara yakınlık etkili olmuştur.

Üçüncü olarak da kentteki hayat incelenmiştir. Ancak aşağıda bahsedilen yerlerdeki hayata geçilmeden önce gündelik hayatın alanları tanıtılmaya çalışılmıştır. Gündelik hayatın başlıca alanları olarak Edirne Mahkemesi, mahalleler ve çarşı, pazar gibi kamusal yerler seçilmiştir. İlk olarak Edirne Mahkemesi'nde insanların ne kadar görünür oldukları tespit edilmiştir. Bu kapsamda kadının günlük iş yükü ortaya çıkarılmaya çalışılmış ve en yoğun ayın Zi'l-ka'de ayı olduğu belirlenmiştir. Bu ayda mahkemeye boşanma, kefalet, nafaka, satış, veraset, alacak-verecek, esnaf, köle ve cariye, mehir, kiralama, yaralama gibi konular intikal etmiştir. Kadının günde en az 1 en fazla 6 dava sonuca bağlamasına bağlı olarak da kentte hayatın çok hızlı ilerlemediği anlaşılmıştır. Edirne'nin büyük ve önemli bir Osmanlı kenti olduğu düşünülürse diğer Osmanlı kentlerindeki hayatın çok daha durağan olduğu tahmin edilebilir. Bunun yanında kentte gündelik hayatın en hızlı aktığı ve kişilerin en fazla etkileşime geçtiği çarşı, pazar ve ticaret yerleri incelenmiştir. Edirne'de bulunan çarşı, pazar yerleri sicildeki veriler kapsamında tespit edilmeye çalışılmıştır. Kentte faaliyet gösteren esnaf ve zanaatkar kolları belirlenmiş ve örneklerle hayatlarına dokunulmuştur.

Son olarak kentteki hayat, kamusal ve özel alan olarak ele alınmıştır. Kamusal alan, kişinin avlu ile çevrili ve belirli kişilerle etkileşime girdiği yerden ziyade birden fazla kişiyle etkileşime girdiği ve görünür olduğu yerler olarak tanımlanmıştır. Özel hayat ise avluyla çevrili, belirli kişilerle etkileşimin olduğu ve kapı ile kamusal alandan ayrılan yerler olarak tanımlanmış ve bu bağlamda incelenmişlerdir.

Kamusal hayat olarak tabir edilen alanda kişinin gündelik hayatına dair mahkeme kayıtları ışığında alacak-verecek, akd-i sulh, satış gibi konular anlatılmıştır. Ayrıca kamusal alanda kadın ve gayrimüslimlerin hangi konularda görünür olduklarına bakılmıştır. Ayrıca kamusal alanda yaralama, öldürme, hırsızlık gibi suçlar ve mahallede

sosyal kontrolü sağlayan kuralları ihlal edip mahalleliyi rahatsız ederek huzursuzluğa sebep olan kişiler ve huzursuzluğun nedenleri incelenmiştir.

Özel hayatın alanı kısmında ise Edirne'deki aile yapısı, boşanmalar, mehir, nafaka, ihtidâ ve ev içi hizmette istihdam edilen köle ve cariyelerden bahsedilmiş, alım-satım, mal paylaşımı gibi belgelerden elde edilen eşyalar hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Tüm bunlarla birlikte Edirne'deki hayatı tüm hatlarıyla anlatmak neredeyse imkânsızdır. Sicillerdeki veriler Edirne'deki herkesi kapsamadığı gibi yaşamın her kesiminden de veriler sunmamaktadır. Bu sebeple XVIII. yüzyılın ortalarında yaşamış olan Edirnelilerin hayatlarıyla ilgili söylenecek şeyler minimum düzeyde ve arşiv belgelerine yansımalarıyla sınırlıdır.

Sonuç olarak söylenebilir ki, XVIII. yüzyıl ortalarında Edirne, nüfus yoğunluğunun artışta olduğu, kentte Müslüman ve gayrimüslimlerin keskin ayrılıklar olmadan beraber yaşadığı, gündelik yaşamın hızlı akmadığı, yerleşim alanları olarak kendi içinde merkez-çevre ilişkisi gösteren, askerî kesim tarafından eğlence ve dinlenme amacıyla tercih edilen bir taşra kentidir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

BOA. (Başkanlık Osmanlı Arşivi)

C. (Cevdet Tasnifi):

C. BLD. Dosya No: 107 Gömlek No: 5330

C. BLD. Dosya No: 103 Gömlek No: 5103

C. BLD. Dosya No: 122 Gömlek No: 6071

C. MTZ. Dosya No: 17 Gömlek No: 837

C. ADL. Dosya No: 67 Gömlek No: 4014

MŞH. (Meşihat):

MŞH. ŞSC.d. 136 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili

MŞH. ŞSC.d. 137 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili

MŞH. ŞSC.d. 140 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili

HRT. (Haritalar)

HRT. PLK. p. 04930

HRT. PLK. p. 39

Birincil Kaynaklar

- ABDURRAHMAN HIBRÎ, *Enîsü'l-Müsâmirîn (Edirne Tarihi 1360-1650)*, çev. Ratip Kazancıgil, 1. Baskı, Edirne: Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları, 1996.
- AHMED BÂDÎ EFENDÎ, *Riyâz-ı Belde-i Edirne 20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si*, çev. Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, 1. Baskı, Edirne: Trakya Üniversitesi Yayınları, 2014.
- BULUT Emre, *Mühimme Defteri nr. 143 (1149-1150/1736-1737) İnceleme-Çeviriyazı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- EVLİYA ÇELEBÎ, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, 10 cilt, ed. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, 1. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999.
- KOÇ Yahya, *149 Numaralı Mühimme Defteri (1155-1156/1742-1743) İnceleme-Çeviriyazı-Dizin*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- LADY MONTAGU, *Şark Mektupları*, çev. Ahmed Refik, İstanbul: Timaş Yayınları, 1998.
- SAMIKIRAN Oğuzhan, *138 Numaralı Edirne Şer'iyye Sicilli H. 1119-1161 / M. 1707-1748*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- ŞENGÜR Sabiha, *153 Numaralı Edirne Şer'iyye Sicili H. 1164-1170/M. 1750-1756*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

TOSYAVİZÂDE DOKTOR RİFAT OSMAN, *Edirne Rehnüması*, Edirne: Edirne Vilayet Matbaası, 1336/1920.

TUNÇ Gizem, *44 Numaralı Rumeli Ahkâm-ı Şikâyet Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi), Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, 2017.

Tetkîk Eserler

ABACI Nurcan, *Bursa Şehri'nde Osmanlı Hukuku'nun Uygulanması (17. Yüzyıl)*, 1. Baskı, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.

AÇIK Turan, *Şer'iyye Sicillerine Göre Trabzon'da Mülk Satışları 1160-1170 / 1747-1757*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi), Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

———, “Bir Yeniden İnşa Denemesi: 18. Yüzyılın Ortalarında Trabzon Evleri Hakkında Bazı Tespitler”, *Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza*, ed. Ömer İskender Tuluk, Halil İbrahim Düzenli, İstanbul: Klasik Yayınları, 2010, ss. 215-335.

AÇIKEL Ali, “Şer'iyye Sicillerine Göre Tokat'ta İhtidâ Hareketleri (1772-1897)”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 23 (2004), ss. 171-93.

AKGÜNDÜZ Ahmet, *Şer'iyye Sicilleri Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler*, 2 cilt, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1988.

AKYÜZ Jülide, *Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde XVIII. Yüzyılda Ankara (Şer'iyye Sicillerinin Sayısal ve Muhteva Analizi Denemesi)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

- ALKAN GÜNAY Nilüfer, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Taşra Düzeninin Sosyo-Kültürel Yapıya Etkileri (Bursa Örneği)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- ARAT Yavuz, *Geleneksel Türk Evi İç Mekân Donatılarının Antropometrik Verilere Dayalı Analizi; Konya Örneği*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2011.
- ARTAN Tülay, *Architecture As a Theatre of Life: Profile of The Eighteenth Century Bosphorus*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi Tezi), Cambridge: Massachusetts Institute of Technology, 1989.
- AYDIN Mehmet Akif, Muhammed HAMİDULLAH, “Köle”, *TDVİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, C. 26, ss. 246-48.
- BARCAN Ömer Lütü, “Edirne Askeri Kassamı’na Ait Tereke Defterleri (1545-1659)”, *Belgeler*, C. 3, S. 5-6 (1966), ss. 1-479.
- BAŞARIR Özlem, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Sosyal Tarihine Katkı; Konya 60 No’lu Şer’iyye Sicili’nin Analizi ve Tarihsel Bilgi Kaynağı Olarak Kullanımına İlişkin Bir Yöntem Denemesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- BAYRAMOĞLU ALADA Saadet, *Osmanlı Şehrinde Mahalle*, 1. Baskı, İstanbul: Sümer Kitabevi, 2008.
- BÜYÜK Orhan, *Şer’iyye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılın Ortalarında Edirne’de Sosyo-Ekonomik Hayat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi), Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

ÇAKIR İbrahim Ethem, “Osmanlı Toplumunda Köle ve Cariyeler, Sofya 1550-1684”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 36 (2016), ss. 201-16.

———, “XVI. Yüzyılda Ayntab’da Toplumsal Kontrol Aracı Olarak Mahalle Halkının Rolü”, *Bilig*, S. 63 (2012), ss. 31-54.

ÇETİN Cemal, “Anadolu’da Kapıya Katran Sürme Vak’aları: Konya Şer’iye Sicilleri Işığında Hukukî, Kültürel ve Toplumsal Boyutları (1645-1750)”, *Journal of Turkish Studies*, C. 9, S. 1 (2014), ss. 133–156.

———, “Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç Kararları ve Tatbiki: Konya Örneği (1645-1750)”, *History Studies International Journal of History*, C. 6, S. 3 (2014), ss. 43-70.

ÇETİN Osman, *Sicillere Göre Bursa’da İhtida Hareketleri ve Sosyal Sonuçları (1472-1909)*, 2. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999.

ÇİFTÇİ Cafer, *Bursa’da Vakıfların Sosyo-Ekonomik İşlevleri*, 1. Baskı., Bursa: Gaye Kitapevi, 2004.

———, “Müşteri Memnuniyeti, Kalite ve Osmanlı Esnafı”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 7 (2004), ss. 17-34.

———, “Osmanlı Döneminde Bursa Kumaşçılarının Sanat Nizamı”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 7, S. 11 (2006), ss. 173-89.

———, “Osmanlı’da Mahalle Avârız Vakıfları: Bursa Örneği (1749-1784)”, *Akademik Araştırmalar Dergisi (Journal of Academic Studies)*, C. 8, S. 29 (2006), ss. 51-68.

DARKOT Besim, “Edirne, Coğrafi Giriş”, *Edirne : Edirne’nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1965, s. 1-13.

DİKTAŞ Arzu, *XVI. Yüzyılın Son Çeyreğinde Edirne’de Sosyal Hayat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi), Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

DÖRTOK ABACI Zeynep, “Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh: 18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C. 20, S. 20 (2006), ss. 105-15.

DURAK AKSOY Numan, “Osmanlı Devletinde Kadınların Şer’i Mahkemeleri Kullanması (Kayseri Örneği)”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 186 (2010), ss. 165-76.

EKİN Ümit, “17. Yüzyılın Son Çeyreğinde Rodosçuk Örneğinde Bir Osmanlı Mahkemesinin İş Yükü”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 55, S. 1 (2017), ss. 238-303.

ELDEM Sedad Hakkı, *Türk Evi Plan Tipleri*, İstanbul: İstanbul Teknik Üniv. Mimarlık Fakültesi, 1954.

EMECEN Feridun M., “Tarih Koridorlarında Bir Sınır Şehri: Edirne”, *Edirne: Serhattaki Payitaht*, ed. Emin Nedret İşli, M. Sabri Koz, 1. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1998, ss. 49-71.

ERDEM Y. Hakan, *Osmanlıda Köleliğin Sonu 1800-1909*, 2. Baskı, Kitap Yayınevi, 2013.

ERGENÇ Özer, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı: XVI. yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, 1995.

———, “Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fiziki Yapıya Etkileri”, *Osmanlı Tarihi Yazıları: Şehir, Toplum, Devlet*, 1. Baskı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012, ss. 85-93.

———, “Osmanlı Şehrindeki ‘Mahalle’nin İşlevleri ve Nitelikleri Üzerine”, *Osmanlı Tarihi Yazıları: Şehir, Toplum, Devlet*, 1. Baskı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012, ss. 75-84.

———, *XVI. Yüzyıl Sonlarında Bursa*, 2. Baskı., Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.

———, “XVIII. Yüzyılın Başlarında Edirne’nin Demografik Durumu Hakkında Bazı Bilgiler”, IX. Türk Tarih Kongresi, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989, C. 3, ss. 1415-24.

ERSOY Osman, “Şer’iye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 21, S. 3-4 (1963), ss. 33-65.

ERTEN Hayri, *Osmanlı Aile Yapısı 18. Yüzyılda Konya Örneği*, İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2018.

EYİCE Semavi, “Edirne (Mimari)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul:Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1994, C. 10, ss. 431-42.

FAROQHI Suraiya, *Orta halli Osmanlılar*, çev. Hamit Çalışkan, 2. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.

———, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, çev. Elif Kılıç, 8. Baskı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014.

GENÇ Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2003.

GERBER Haim, “Social and Economic Position of Women in an Ottoman City, Bursa, 1600-1700”, *International Journal of Middle East Studies*, S. 12/3 (1980), ss. 231-44.

GÖKBİLGİN M. Tayyib, *Edirne ve Paşa Livası XV. ve XVI Asırlarda / Vakıflar - Mülkler - Mukataalar*, İstanbul: İşaret Yayınları, 2007.

———, “Edirne Şehrinin Kurucuları”, *Edirne : Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1965, s. 161-179.

———, “Edirne”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1994, C. 10, ss. 425-31.

GÖYÜNÇ Nejat, “‘Hane’ Deyimi Hakkında”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 32 (1979), ss. 331-48.

———, “Osmanlı Devleti’nde Taşra Teşkilatı (Tanzimat’a Kadar)”, *Osmanlı*, İstanbul: Yeni Türkiye Yayınları, 2000, C. 6, ss. 77-88.

HALAÇOĞLU Yusuf, “Şer’iyye Sicilleri’nin Toplu Kataloğuna Doğru, Adana Şer’iyye Sicilleri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 30 (1976), ss. 99-108.

İLGÜREL Mücteba, “Şer’iyye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru”, *Tarih Dergisi*, S. 28-29 (1974), ss. 123-66.

İNALCIK Halil, *Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar*, 39. b., İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.

———, “Edirne’nin Fethi (1361)”, *Edirne : Edirne’nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1965, s. 137-161.

———, “Osmanlı Tarihi Hakkında Mühim Bir Kaynak”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 2 (1943), ss. 89-96.

———, “Osmanlılarda Raiyyet Rüsûmu”, *Belleten*, C. 23, S. 92 (1959), ss. 575-610.

———, “Osmanlı İdare, Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler”, *Belgeler*, C. 10, S. 14 (1980), ss. 1-91.

———, “Osmanlı İdare, Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler, II. Sicil: I Safar 883-Muharrem 886”, *Belgeler*, C. 13, S. 17 (1988), ss. 1-43.

———, “Osmanlı İdare, Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler: III. Köy Sicil ve Terekeleri”, *Belgeler*, C. 25, S. 19 (1993), ss. 23-168.

İNALCIK Halil, Donald QUATAERT, (ed.), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, 2 cilt, İstanbul: Eren Yayıncılık, 2004.

İNAM Ahmet, "Hanemizdeki Sır", *Doğu Batı*, S. 5 (1998).

KARAKUŞ Sadık Emre, *270 Nolu Edirne Şer'iyye Sicili (H.1216-1217/M.1801-1803)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

———, *Osmanlı İdaresinde Edirne (1789-1839)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

———, "XIX. Yüzyıl Başlarında Edirne Mahkemesi ve Çalışma Düzeni", *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 1 (2018), ss. 142-69.

———, "Edirne Şehir İdaresinin Bazı Özellikleri (1789-1739)", *Rifat Özdemir'e Armağan*, ed. Rahmi Doğanay, Ahmet Çelik, Fatih Özçelik, İstanbul: Hiperyayın, 2018, ss. 201-231.

KAZANCIGİL Ratip, *Edirne Sarayı ve Yerleşim Planı*, Edirne: Edirne Valiliği, 1999.

KÖSE Ali, "İhtidâ", *TDVİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000, C. 21, ss. 554-58.

KUBAN Doğan, "Anadolu-Türk Şehri. Tarihî Gelişmesi, Sosyal ve Fizikî özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler", *Vakıflar Dergisi*, S. 7 (1968), ss. 43-55.

———, *Türk "Hayat"lı Evi*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1995.

KURT Abdurrahman, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876)*, Bursa: Sentez Yayıncılık, 2013.

KURU Levent, *29 Numaralı Edirne Şer'iyye Sicili*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi), Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

KÜÇÜKERMAN Önder, Kenan MORTAN, *Çarşı, Pazar, Ticaret ve Kapalıçarşı*, 2. Baskı., İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.

METLİ Ali, *Saraybosna Şer'iyye Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1783-1786)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi), Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

OĞUZ Gülser, *Bir Osmanlı Kentinde Taşınır ve Taşınmaz Mal Varlığına Dayalı Servet Analizi: Edirne Örneği*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

OĞUZOĞLU Yusuf, *Osmanlı Devlet Anlayışı*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 2000.

———, “Şer’iye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru”, *AÜ DTCTF Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 14, S. 25 (1982), ss. 343-60.

ORTAYLI İlber, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti’nde Kadı*, 9. Baskı, Kronik Kitap, 2019.

———, *Osmanlı Toplumunda Aile*, 19. Baskı, İstanbul: Kronik Kitap, 2019.

———, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, 3. Baskı, Ankara: Cedit Neşriyat, 2010.

OSMAN Rifat, *Edirne Sarayı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1957.

ÖZDEMİR Rifat, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, 1. Baskı., Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1986.

ÖZEL Oktay, “Osmanlı Demografi Tarihi Açısından Avarız ve Cizye Defterleri”, *Osmanlı Devleti’nde Bilgi ve İstatistik*, ed. Halil İnalçık, Şevket Pamuk, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000.

ÖZKAYA Hatice Gökçen, *18. Yüzyıl İstanbul’unda Barınma Kültürü ve Yaşam Koşulları*, (Doktora Tezi Tezi), İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2011.

———, “Osmanlı Evleri Üzerine Yeniden Düşünmek: 18. Yüzyıldan Dahiliyeli-Hariciyeli Beş İstanbul Evi Örneği”, *METU Journal of the Faculty of Architecture*, C. 1, S. 35 (2018), ss. 243-62.

PAKALIN Mehmet Zeki, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993.

PEREMECİ Osman Nuri, *Edirne Tarihi*, İstanbul: Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu Yayınları, 1939.

SAHİLLİOĞLU Halil, “Onbeşinci Yüzyılın Sonu ile Onaltıncı Yüzyılın Başında Bursa’da Kölelerin Sosyal ve Ekonomik Hayattaki Yeri”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, S. 1979-1980 Özel Sayısı (1981), ss. 67-138.

SAK İzzet, “Konya’da Köleler (16. Yüzyıl Sonu - 17. Yüzyıl Başı)”, *Osmanlı Araştırmaları*, S. IX (1989), ss. 159-97.

———, *Şer'iyeye Sicillerine Göre Sosyal ve Ekonomik Hayatta Köleler (17. ve 18. Yüzyıllar)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, 1992.

SELÇUK Havva, “Şer'iyeye Sicillerine Göre Kayseri'de İhtidâ Hareketleri (1645-1665)”, *Dini Araştırmalar*, S. 13 (2002), ss. 165-76.

SEZGİN İbrahim, “XVIII. Asırda Edirne'nin İktisadi ve Ticari Durumu”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 8, S. 1 (2006), ss. 27-35.

ŞAHİN Reyhan, *Edirne Gümrüklerine Göre XVIII. İkinci Yarısında Edirne*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi), Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

TAK Ekrem, “Sosyal Tarih Kaynağı Olarak Edirne Şeriyeye Sicilleri”, *Balkan Ülkeleri Arşiv Kaynaklarında Edirne*, Edirne: Trakya Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 2010, ss. 215-20.

TAŞ Hülya, *XVII. Yüzyılda Ankara: Ankara'nın Bütüncül Tarihine Katkı*, 2. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.

———, “Osmanlı Şehrinde ‘Mahalleli’nin Ortak Sorumluluğu Nasıl Değerlendirilebilir?”, XVI. Türk Tarih Kongresi, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2010, C. V/I, ss. 535-43.

TOK Özen, “Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü (XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Kayseri Örneği)”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 18 (2005), ss. 155-73.

UĞUR Yunus, *The Historical Interaction of the City With Its Mahalles: Ottoman Edirne in the Late Seventeenth and Early Eighteenth Centuries*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi Tezi), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, 7. Baskı., Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011.

YAŞA Fırat, *Bahçesaray (1650-1675)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

YAŞA Fırat, Zübeyde Güneş YAĞCI, (ed.), *Osmanlı Devleti'nde Kölelik Ticaret, Esaret, Yaşam*, Tezkire, 2017.

YILDIZ Murat, "15. ve 19. Yüzyıllarda Edirne'de Asayışı Sağlayan Bir Kurum: Edirne Bostancı Ocağı", *History Studies*, C. 3, S, 3 (2011), ss. 383-394.

YILDIZ Selda, *XVIII. Yüzyılda Manisa'da Gündelik Hayata İlişkin Bir Değerlendirme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

YILMAZ Fikret, "XVI. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Mahremiyetin Sınırlarına Dair", *Toplum ve Bilim*, S. 83 (2000), ss. 92-110.

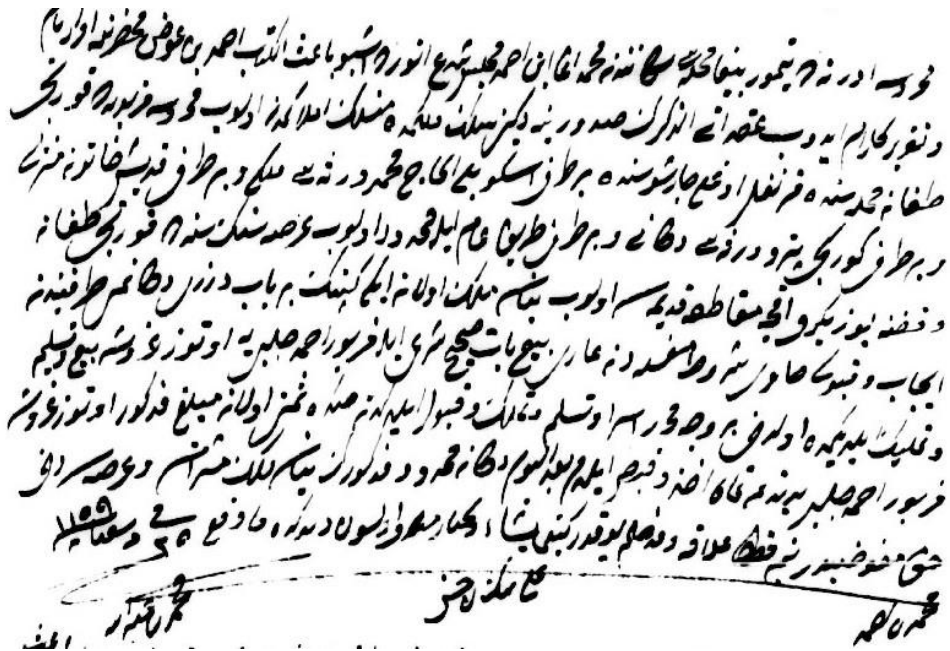
YİĞİT Ahmet, *XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Edirne Kazası*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi Tezi), Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

EKLER

EK 1: Satış Hüccetleri

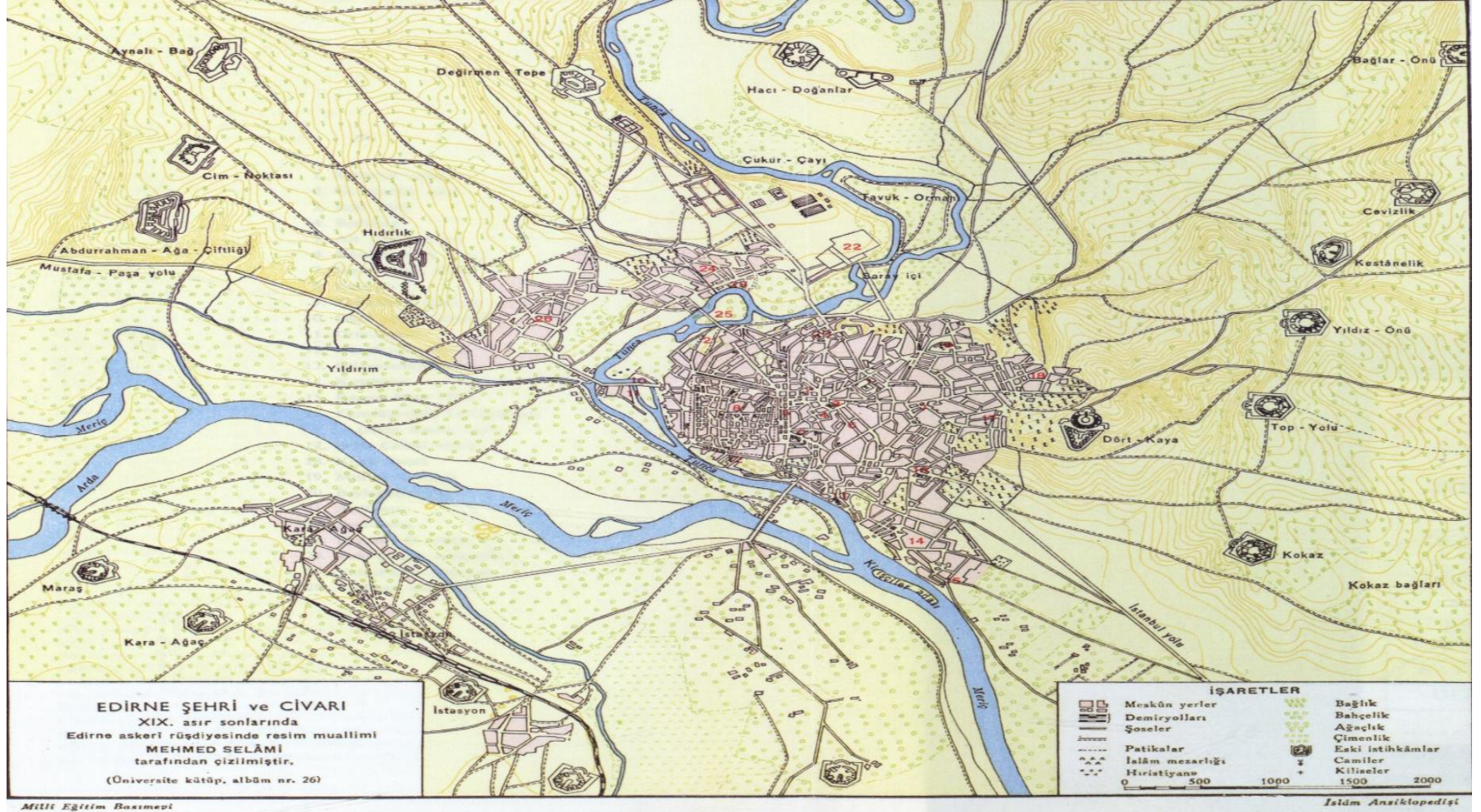

Mehmed Ağa ibn-i el-Hâc Yusuf'un, Mehmed Ağa ibn-i Ahmed'de Kâtib-i Cevv Mahallesiindeki evini 300 kuruşa sattığını gösterir hüccet. **Kaynak:** EŞS 136, vr. 24.

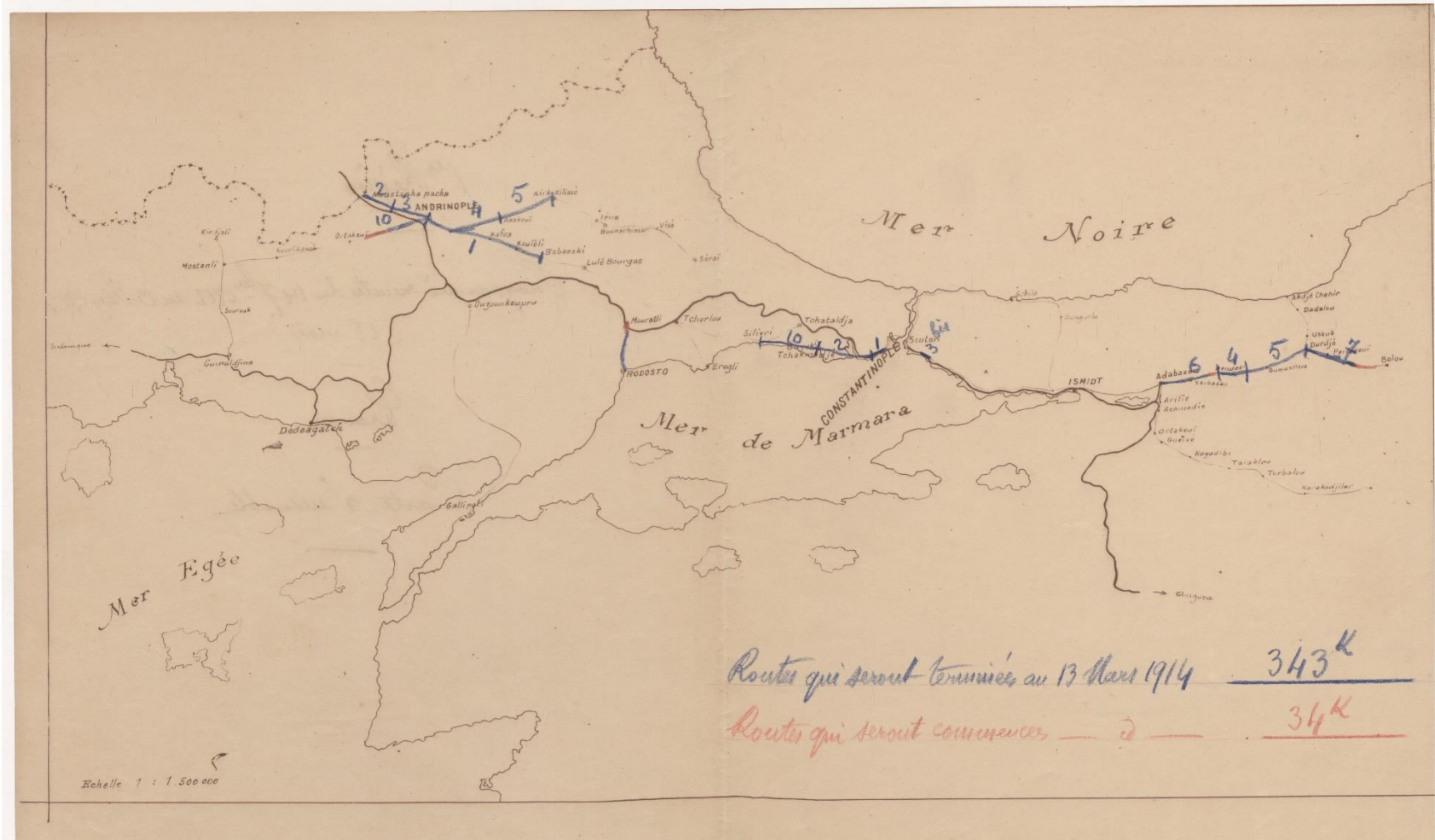
Mehmed Ağa ibn-i Ahmed'in, Ahmed ibn-i İvaz'a Karanfiloğlu Çarşısında bulunan dükkânını 30 kuruşa sattığını gösterir hüccet. **Kaynak:** EŞS 136, vr. 26.

EK 3: Edirne Kentinin Yerleşimi

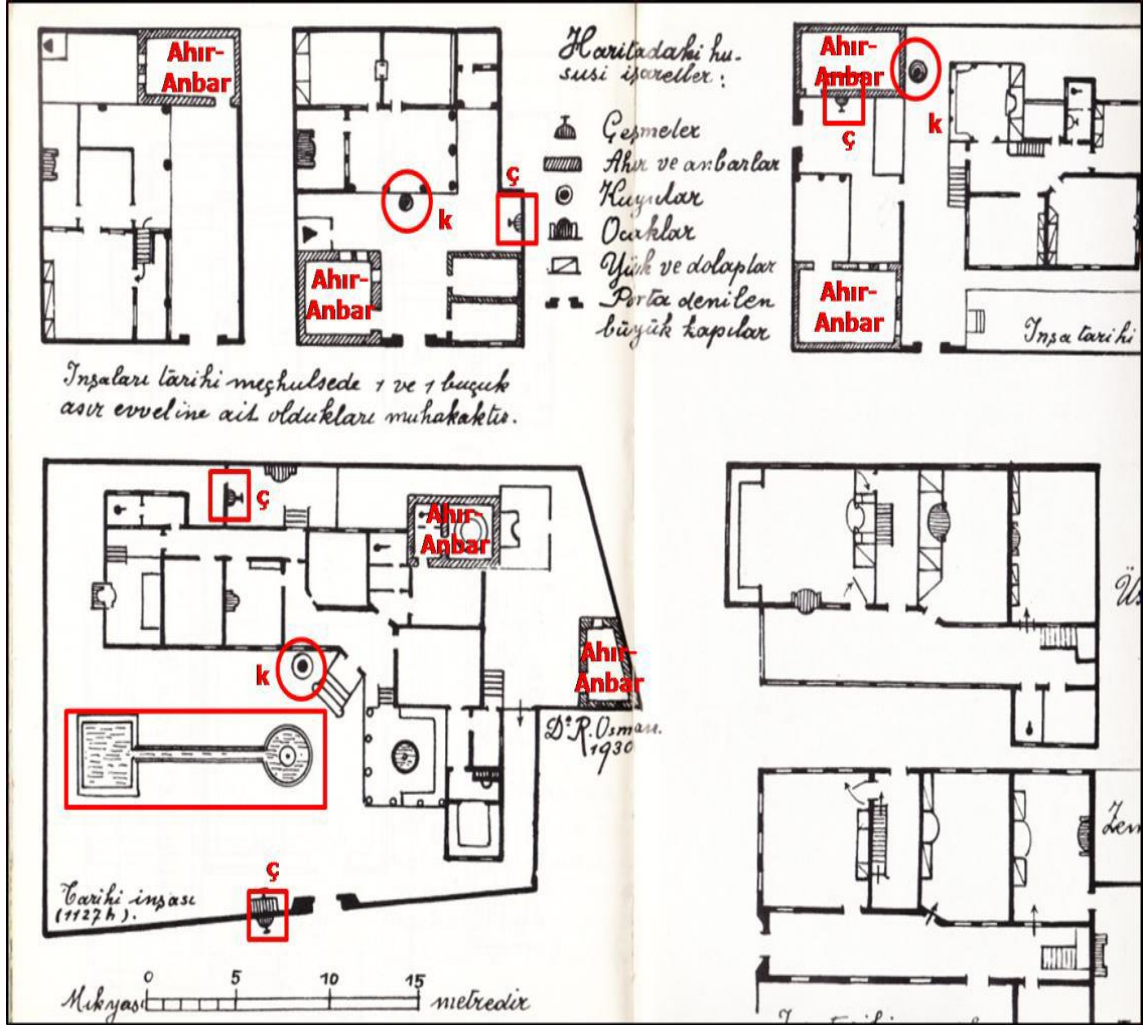
Kaynak: İslam Ansiklopedisi, (MEB) Cilt 4, s. 17.

EK 5: Edirne-İstanbul-İzmit Yol Haritası

Kaynak: BOA. PLK. p. 04930

EK 6: Edirne Evinin Planı

Deniz Gözde Ertin, *Geleneksel Edirne Evlerinin Bahçe Düzenleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 44.

EK 7: Edirne Evleri

<http://www.arkitera.com/gorus/tarih-ve-kultur-kenti-edirne>

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Salih ÖZALP
Tez Adı	Taşra Kentinin Panoraması: XVIII. Yüzyılda Edirne Kazası Üzerine Bir İnceleme (1746-1747)
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Tarih Anabilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans Tezi
Tez Danışman(lar)ı	Prof. Dr. Cafer Çiftçi
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni Kısıtlama	☐ Patent Kısıt (2 yıl) ☐ Genel Kısıt (6 ay) ☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum.

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 20.11.19

İmza :

